

מדד המגדר

אירשוויון מגדרי

בישראל

2013

הגר צמרת־קרצ'ר

שוות • המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית

מדד המגדר

אירשוויון מגדרי

בישראל

2013

חוקרת ראשית: ד"ר הגר צמרת-קרצ'ר

צוות המחקר: אולג גליבצ'נקו, יוליה בסיק, ליאור קדיש

צוות היגוי: פרופ' חנה הרצוג, פרופ' נעמי חזן, הדס בן אליהו, רונה ברייר-גארב

ועדה מדעית: פרופ' מיכל שמיר, פרופ' משה יוסטמן, פרופ' אורית קדר

שוות • המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית

מכון ון ליר בירושלים

THE VAN LEER JERUSALEM INSTITUTE

معهد فان لير في القدس

The Gender Index

Gender Inequality in Israel

2013

Principal Researcher: Dr. Hagar Tzameret-Kertcher

Research Team: Oleg Glybchenko, Yulia Basin, Lior Kadish

Steering Committee: Prof. Naomi Chazan, Prof. Hanna Herzog, Hadass Ben Eliyahu, Ronna Brayer-Garb

Academic Committee: Prof. Michal Shamir, Prof. Moshe Justman, Prof. Orit Kedar

עורכת לשון: ענת פדן

מפיקה: יונה רצון

פיתוחו ופרסומו של מדד המגדר התאפשרו הודות לתמיכתן הנדיבה של הקרנות הבאות

© תשע"ד – 2013, מכון ון ליר בירושלים

© The Van Leer Jerusalem Institute

עיצוב: סטודיו רמי וג'קי בע"מ

שוות – המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית הוקם במכון ון ליר בירושלים בסוף שנת 2009 בתמיכת קרן דפנה מייסודה של פרופ' דפנה יזרעאלי ז"ל. המרכז קם מתוך מחויבות לרעיון ההטמעה של חשיבה מגדרית כאסטרטגיה כוללת לקידום מעמדן הדמוקרטי והאזרחי של נשים מקבוצות שונות. עמדה זו מבקשת להוציא את סוגיית האי-שוויון המגדרי מתחום אחריותן הבלעדית של נשים, ולנסח מחדש כתפיסת עולם חברתית כללית הנוגעת לגברים ולנשים כאחד, ולסדרי החברה בישראל בכלל. **שוות** שם לו למטרה להפוך את המושגים של שוויון מגדרי לחלק בלתי נפרד מהחשיבה ומהפעולה של קובעי המדיניות והמתכננים בכל תחומי החיים.

שוות – המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית עוסק במחקר, מציע חשיבה אסטרטגית ויוזם פרויקטים ותוכניות בתחומים הנוגעים להטמעה של חשיבה מגדרית ולשוויון מגדרי בישראל. מקימות **שוות** חותרות להפכו למסגרת שמפגישה בין ארגוני שטח, חוקרות/ים, מחוקקות/ים ומקבלי/ות החלטות, מתוך תקווה שהדיאלוג והחשיבה המשותפת ישמשו מקור מידע, הנחיה וניסיון מקצועי ומחקרי לכל המעוניינים בקידום שוויון וחשיבה מגדריים בישראל. יתרה מזו, **שוות** פועל לקידום אסטרטגיות שמטרתן לרכז את המאמץ ואת ההשפעה של הפעולה החברתית למען נשים ולמען קידום מגדרי ביצירת קשרים בין ארגוני שטח לבין קובעי מדיניות, חקיקה ושינוי חברתי רחב.

חברות הנהלת **שוות** הן פרופ' חנה הרצוג, פרופ' נעמי חזן, רונה ברייר-גארב והדס בן אליהו.

תודות

מדד המגדר לא היה יוצא לדרך ללא מכון ון ליר בירושלים, המשמש בית ל**שוות**. אנו מודות לפרופ' גבריאל מוצקין, ראש המכון, לפרופ' משה יוסטמן, ראש תחום החברה האזרחית בישראל במכון, ולצוות האקדמי והמינהלי על התמיכה בלא סייג במיזם זה. תודות והערכה רבה לד"ר הגר צמרת-קרצ'ר, מפתחת המדד והחוקרת הראשית, ולצוות המחקר המסור שעבד עמה: אולג גליבצ'נקו, יוליה בסין, ליאור קדיש ומיכל וייס-גרין. בפיתוח המדד יצאנו נשכרות מן הליווי ומן העצות הטובות של חברי הוועדה המדעית פרופ' מיכל שמיר, פרופ' משה יוסטמן ופרופ' אורית קדר. אנו מוקירות את עזרתכם ואת ברכת הדרך שנתתם לנו בצאתנו לממש מפעל זה. תודות לקוראת המעריכה האנונימית שעצותיה שיפרו את המדד ועודדו אותנו להמשיך ולפתחו. תודות לד"ר עדו ליטמנוביץ ממחלקת הפרסומים על הצעותיו לשיפור המדד ולפיתוחו בשנים הבאות. מחלקת הפרסומים של המכון התגייסה למאמץ העילאי להוציא את דוח מדד המגדר במועד שנקבע. אנו מודות לכל העושות במלאכה על המסירות והעזרה, ובראש וראשונה לד"ר טל כוכבי, העורכת הראשית וראש מחלקת הפרסומים של מכון ון ליר, שבחוכמתה ובכישוריה תמיד מוצאת דרך לעודד ולסייע. תודה גם לעורכת הלשון ענת פדן, שעמדה בלוח הזמנים הצפוף, וליונה רצון על עזרתה בכל שלבי ההוצאה לאור.

תודות לכל נציגות ארגוני הנשים ולנשים פמיניסטיות אכפתיות שהיו שותפות להתלבטויות בראשית הדרך ולקחו חלק בשלבים שונים של פיתוח המדד בסיעור מוחות ובסדנאות לגיבוש תפיסות על אופיו ועל השימוש בו. כמו כן אנו אסירות תודה לנציגות ולנציגי משרדי ממשלה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וגופים אחרים, שהשתתפו בסדנאות להכרת מדד המגדר ולחשיבה על כיווני פיתוחו. אנו רואות בכלכם שותפים לחשיבה רגישה למגדר וסוכנים להטמעת חשיבה מגדרית באיסוף הנתונים ובהטמעתם.

כמו כל מיזם חדש ושאפתני אין דרך לממשו ללא תמיכה כלכלית. תודות רבות לרונית צימר, שטרחה ועמלה בחיפוש קרנות ובכתיבת בקשות מענק. תודות לסנדרה פיין, שהגישה את הבקשות הרבות. תודה לכל הקרנות שנתנו אמון במדד ותרמו למימונו ולהפצתו: קרן דפנה, ארגון האו"ם לנשים UN Women, קרן נשות הדסה, קרן נשות הקהילה היהודית בבוסטון וקרן פרידריך אברט.

לבני משפחותינו ולידידינו תודות חמות מכל אחת מאתנו על התמיכה שתמכו בנו כל אחד ואחת בדרכה שלה.

ואחרי הכול האחריות למדד כולה שלנו.

חנה הרצוג, נעמי חזן, רונה ברייר-גארב, הדס בן אליהו

תוכן העניינים

7 מבוא: מומדידה להתמודדות - מדד המגדר כאסטרטגיה לקידום שוויון מגדרי

חנה הרצוג

12 מדד המגדר: מהו ולמי?

13 מדד המגדר: ניטור אי־שוויון מגדרי בישראל

מתודולוגיה 14

14 תוצאות מדד המגדר בשנים 2004–2011

17 סיכום תוצאות מדד המגדר

20 תוצאות מדד המגדר בשמונת המומדים

20 ממד שוק העבודה

33 ממד האלימות נגד נשים

39 ממד הפערים בין המרכז לפריפריה

42 ממד האי־שוויון המגדרי בחברה הערבית

50 ממד העוני

54 ממד ההשכלה

57 ממד הפוליטיקה

60 ממד הבריאות

65 תוצאות המדד לשנת 2011 בכל ממד

67 רשימת המקורות

70 נספחים

70 א: מודדי מגדר בעולם

73 ב: מתודולוגיה לבניית מדד המגדר

85 ג: המדד ללא כל אחד מן הממדים

90 ד: המדד ללא העלאה בריבוע של הממדים בנוסחה

92 רשימת התרשימים והלוחות

מבוא: ממדידה להתמודדות - מדד המגדר כאסטרטגיה לקידום שוויון מגדרי

שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית הוקם במכון ון ליר בירושלים מתוך מחויבות לרעיון ההטמעה של חשיבה מגדרית כאסטרטגיה כוללת לקידום מעמדן הדמוקרטי והאזרחי של נשים מקבוצות שונות. עמדה זו מבקשת להוציא את סוגיית האי־שוויון המגדרי מתחום אחריותן הבלעדית של נשים, ולנסח מחדש כתפיסת עולם חברתית כללית הנוגעת לגברים ולנשים כאחד, ולסדרי החברה בישראל בכלל.

חלק מקידום אסטרטגיה זו היה יוזמה של צוות **שוות** ליצור מדד לבחינת מגמות התפתחות באי־שוויון המגדרי בישראל. מדד המגדר הוא כלי מדידה רב־ממדי הבוחן שינויים במצב השוויון המגדרי לאורך זמן. כאן המקום להדגיש ש"מגדר" אינו מילה נרדפת לנשים. המונח "מגדר" (gender) מתייחס להגדרות החברתיות של תפקידי גברים ונשים, ולהגדרות ולציפיות החברתיות המנתבות נשים וגברים למיקומים חברתיים שונים בעולם הכלכלי, הפוליטי, האזרחי והתרבותי. המבט המגדרי מצביע על האופנים שבהם ההסדרים החברתיים המבוססים על הגיונות מבחינים מפרידים בין גברים לנשים ומייצרים אי־שוויון ביניהם, וכמו כן הוא נועד לחשוף את המנגנונים המכוננים אי־שוויון ויחסי כוח בין המינים.¹ המושג העברי "מגדר" לא רק מזכיר את המילה האנגלית אלא מדגיש את ההגדרה החברתית הבונה גדרות ומציבה גבולות בין עולמות נשיים לעולמות גבריים ובין נשים לגברים. ניתוח חברתי, כלכלי, פוליטי ותרבותי מנקודת מבט מגדרית מבקש לאתגר את הסדר השליטי המדיר נשים מכל שדרות החיים, ולראות בעולמן, בצורכיהן ובניסיון חייהן של נשים ממגוון מיקומים וקבוצות חלק בלתי נפרד מהסדר החברתי.

גם האסטרטגיה של הטמעת חשיבה מגדרית מבקשת להפוך את השוויון המגדרי לחלק בלתי נפרד מן החשיבה החברתית ומן העשייה בכל קשת תחומיהן. זוהי אסטרטגיה החושפת הסדרים בלתי שוויוניים ותובעת שהמערכות החברתיות יכירו במנגנונים החוסמים, המפלים והפוגעים בנשים, והיא חותרת לשינוי מערכתי ולשבירה של חסמים מגדריים פורמליים ובלתי פורמליים. כלומר, זוהי דרישה שהזרם המרכזי של החברה והתרבות (ומכאן המושג gender mainstreaming) יחשוף את הנחות היסוד המגדריות שלו וישנה אותן. זוהי אסטרטגיה המתמקדת בשינוי תפיסתי של מבני עומק חברתיים אלו, המוצגים כאוניברסליים אך אינם מאפשרים שוויון הזדמנויות לנשים. יתרה מזו, אסטרטגיה זו מכוונת ליצירת הסדרים המאפשרים שינוי מערכות חברתיות והפיכתן לנגישות לנשים ולגברים כאחד. משמעותה יצירת תרבות ארגונית רגישה למגדר, שבה בכל שלב של תכנון ושל קבלת החלטות תישאל השאלה כיצד הם עשויים להשפיע על נשים ועל גברים, ותינתן הדעת לפיתוח דרכים מתאימות לענות על הצרכים השונים כדי לקדם את התביעה לשוויון מגדרי ולממשו.

הטמעת חשיבה מגדרית כאסטרטגיה לקידום שוויון מגדרי עלתה לראשונה בוועידת הנשים השלישית של האומות המאוחדות בניירובי ב־1985, אולם היא זכתה בהכרה פומבית רק כשאמצו אותה המדינות החברות באו"ם בוועידה הרביעית בבייג'ינג ב־1995. המדינות החברות באו"ם אימצו תוכניות פעולה מגוונות, שעיקרן קידום הערכה מגדרית של חקיקה ומדיניות, וחיוב הרשויות האחראיות לאיסוף נתונים סטטיסטיים ולניתוחם לאסוף נתונים על בסיס של מין וגיל, כדי לשקף הבדלים בין גברים לנשים בהקשרים חברתיים שונים.² זוהי אסטרטגיה הקושרת בין איסוף נתונים לשם קבלת החלטות על מדיניות לבין ביקורת ועשייה לשם יצירת שינוי.

* אני מודה לחברתי צוות **שוות**: נעמי חזן, רונה ברייר־גארב והדס בן אליהו על הערותיהן המועילות.

1 לדיון במושג ראו למשל יזרעאלי ואחרות 1999; הרצוג 2006; סקוט 2006 [1989].

2 הן בקרב חוקרות והן בקרב פמיניסטיות המשמעות התיאורטיות והמעשיות של הטמעת חשיבה מגדרית נתונות במשא ומתן מתמיד על משמעות ועל דרכי מימוש (ראו Walby 2005; Verloo 2006 וכן סקירה קצרה אצל שטיינברג 2012, 46–49).

כיצד תורם המדד להטמעת השיבה מגדרית?

מדד המגדר מציב את מצב המגדר על סדר היום החברתי. כשמו כן הוא - כלי לסרטוט תמונת מצב של עומק ורוחבו של האי־שוויון המגדרי. מדד המגדר מצטרף לרשימה ארוכה של מדדים קיימים, ולכאורה יש מקום לשאול מדוע צריך מדד נוסף. מדד המגדר בא להשלים חסר בעולם המדדים. מדדים רבים עוסקים בתופעות חברתיות במושגים מכלילים וכלליים. מדד מגדר נפרד מבליט את העיוורון המגדרי שבמדדים קיימים רבים ומטפח מודעות ציבורית להטיה זו. עיוורון מגדרי משמעו התעלמות מהבדלים ומאי־שוויון. אי־אפשר לדבר על תופעה שלא מכירים בה, לא נותנים לה שם ולא מתעדים אותה. אחד הביטויים לעיוורון המגדרי במדדים רבים הוא היעדר פילוח של נתונים על ציר המגדר גברים-נשים.

לב המדד הוא הסימון - הצבעה על תופעה ועל כיווני התפתחותה. המדד הוא כלי שתפקידו לשרת את העוסקים בתופעה הנמדדת: מתכננים, מקבלי החלטות, אנשי ממשל וגם ארגונים אזרחיים. בהיעדר נתונים חסר הבסיס הראשוני להפעלת האסטרטגיה של הטמעת השיבה מגדרית, ומכאן שעצם קיום מדד נפרד הופך לזרז ולמנוף לדרישה להרחבת המידע המגדרי. הרחבה זו אפשרית בדרישה מגופים אוספי נתונים שיאספו ויעבדו נתונים דרך הפריזמה המגדרית, ובתביעה ממשלתיים ומהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה - הגוף המרכזי המופקד על איסוף נתונים בישראל - שייזמו איסוף נתונים שיטתי בתחומים שקשורים בהבנת המצב המגדרי, שעליהם לא נאספים נתונים כלל. התביעה לקבל נתונים מגופים ממשלתיים מאפשרת לעורכות המדד לפתח מדד שיהיה כלי בשימושם של גופי ממשל שונים, ותוצר לוואי הוא עידוד תרבות של שקיפות, שהיא תנאי בסיסי למינהל תקין בחברה דמוקרטית.

איסוף נתונים והצגת תמונת מצב עדכנית אינם הסבר, אך כוחם בפוטנציאל הטמון בהם ליצירת דיון ציבורי. הם מעוררים צורך לחקור, להבין ולהסביר את הסיבות ואת התנאים ליצירת אי־שוויון ואת התנאים לצמצום ולהתמודדות עמו. יתר על כן, אם תמונת המצב גוומה, יש ציפייה שהמדד יחולל את הפעולה ששמה נגזר מן השורש מד"ד: התמודדות. אי־אפשר לעקוב אחר תופעה אם אין מכירים בקיומה, אך ברגע שממדיה נחשפים והיא נמדדת ומסומנת, ההתמודדות אפשרית. מדד מגדר הוא אפוא כלי ניטור בידי הגופים המעבדים נתונים, ולא פחות מכך בידי הגופים הקשורים בדרכים שונות לקביעת מדיניות ולעיצוב המצב המגדרי. לבסוף, הניטור הוא בסיס לפיתוח אסטרטגיות לשינוי, שכן ההצבעה על אי־שוויון מגדרי מאפשרת לתבוע בחינה של המנגנונים המייצרים אי־שוויון או מקבעים פערים מתמשכים בין גברים לנשים, או לחלופין מאפשרים צמצום פערים.

ייחודו של מדד המגדר

עוד תשובה על השאלה לשם מה נחוץ מדד מגדרי טמונה בייחודו ובחדשנותו. שלא כמו מרבית המדדים המתמקדים בהשוואה בין מדינות ומתבססים על השוואה בין תחומים מעטים בלבד, מדד מגדר זה מציע בחינה מעמיקה של מצב המגדר בתוך המדינה. הוא אינו מסתפק במספר מצומצם של תחומים לבדיקת מידת האי־שוויון אלא מבקש להרחיב בהתמדה את מרחבי החיים שייכללו במדד. כל תחום נבחן על פי כמה אינדיקטורים, והמטרה היא להרחיב את מספר האינדיקטורים בכל תחום מתוך הדגשת גיוון תחומי חיים וניסיון חייהן של נשים המצויות במגוון מיקומים חברתיים. כל זה נעשה מעמדה ביקורתית, הגורסת שאין קטגוריה אחת ואחידה המגלמת בתוכה את הניסיון האנושי המגוון של נשים, ושיש לבחון אותו לעומת הנתונים על גברים. מנעד רחב של נתונים מן העבר וההווה על תחומי חיים רבגוניים, נתונים על קבוצות שונות של אוכלוסיות נשים ועדכון קבוע של הנתונים - כל אלה מסרטטים תמונה רחבה ומעמיקה על מצב המגדר. המדידה החוזרת לאורך זמן מצביעה על כיוון התפתחות המצב - אם על החמרה ועלייה בביטויי האי־שוויון אם על שיפורם.

בניגוד למדדים הנוטים להתכנס למושג אחד של מגדר - גברים לעומת נשים - במדד המגדר אנו מבקשות להרחיב את המבט על רשת היחסים המתקיימים בחברה ולבחון אתרים חברתיים שבהם יש יחסי כוח בין גברים לנשים בהצטלבויות של מעמד, אתניות, לאום, מצב משפחתי וכדומה (Choo and Ferree 2010). כמו גברים, נשים אינן קטגוריה אחידה וחשוב מאוד לבחון את השוויון בין המינים ובתוך כל קטגוריה בהקשרים שונים. בתחומים

ובאינדיקטורים אנו רואות אינדיקטורים מעצבים (formative),³ המכוננים את המבנה החברתי הממוגדר, ולכן אין כוונתנו להסתפק בקטגוריות המדידה השגורות בשיח המדדים. אנו מבקשות שהמדד ישמש חיישן רגיש לתנאים משתנים ויכלול אינדיקטורים חדשים שצומחים מתוך ניסיון של נשים.

עוד תרומה ייחודית וחדשנית של המדד היא שהוא אינו מסתפק במדידה מפורטת של מרכיבי המדד אלא מציע מבט מצרפי, המאגד את כל הממדים ואת כל האינדיקטורים בציון כולל המייצג את האי־שוויון. במילים אחרות המדד מציע מבט רב־פנים, המושג בבדיקה שיטתית של הנתונים והרחבתם במשך שנים, וזאת כדי לבחון כיווני התפתחות בכל תחום מתחומיו ובכל מרכיב ממרכיביו, ובו בזמן הוא מצביע על תמונה כוללת של האי־שוויון - בבחינת השלם גדול מסך חלקיו - ויכול לשמש מצפן למקבלי החלטות ולגורמים ממשלתיים וציבוריים במדינת ישראל, וגם לחברה האזרחית בכלל ולארגוני נשים בפרט. פיתוחו כמדד כללי וגם רגיש לייחודה של החברה בישראל יכול להביא לאימוצו על ידי מדינות אחרות, משום שהוא מאפשר להביא בחשבון את התנאים הייחודיים של כל מדינה וגם להשוות בין מדינות.

יצירת מדדים בין־לאומיים עם מאפיינים מקומיים עולה בקנה אחד עם רוח ועידות הנשים הבין־לאומיות, שבהן הנשים מבקשות למנף את המאבק הפנימי בכל מדינה לשינוי יחסי כוח מגדריים דרך השמעת קול פמיניסטי המופנה לתוך החברה והמדינה, ובו בזמן לשתף פעולה עם מדינות אחרות כדי להטמיע את החשיבה המגדרית במנגנונים ובמוסדות בין־לאומיים.

ידע, כוח ועשייה פמיניסטית

כוחה הפוליטי של הסטטיסטיקה נובע מן התפיסה שהיא אובייקטיבית, מדעית, הוגנת ולא־אישית (לייבלר 1998). יש הטוענים ש"החברה הישראלית כימתה את עצמה לדעת" (חקק ואחרים 2011). טענה זו נשמעת לאור ריבוי המדדים והשימוש בסטטיסטיקה לקביעת מדיניות ודיון ציבורי. בוודאי לא מדובר על תופעה ייחודית לישראל. העולם המודרני מתעד את עצמו בתהליך מתמיד של מידוע (מידע ההופך למדע) של תחומי חיים רבים באמצעות נתונים סטטיסטיים. הרעב למידע או "הרצון לדעת", בניסוחו של פוקו (2005, 16), מאפיין את החשיבה בת זמננו. מדע הסטטיסטיקה מייצר קטגוריות הממיינות את האוכלוסייה ומכמתות אותה לפי אפיונים. קטגוריות חברתיות אלו נתפסות כעובדות חברתיות ומשפיעות על אופן ההגדרה של תופעות חברתיות. סימון, תיאור, מיון, ייצור קטגוריות - כל אלו לא רק ממסגרים את התופעה ובכך מעניקים לה משמעות, הם גם הופכים את הפרט לאובייקט של ניתוח (פוקו 1996). כך הידע הסטטיסטי הופך לכוח בידי קבוצות דומיננטיות, בעיקר הממשל והמינהלה, והן משתמשות בו בקביעת מדיניות ובהקצאת משאבים. בדרך זו הן מנהלות אוכלוסיות ומפקחות עליהן, למשל על ידי שימוש בנתונים על שיעורי לידה, תמותה, פריון ועוני.

המשוואה ידע-כוח שטבע פוקו הניבה מחקרים רבים, החושפים את כוחה של הסטטיסטיקה ואת כוחו של הידע ככלי בידי קבוצות דומיננטיות. העיוורון המגדרי במדדים סטטיסטיים ובקרב מקבלי החלטות וקובעי מדיניות הוא דוגמה בולטת להשלטת תפיסת עולם גברית־דומיננטית, שפועל יוצא שלה הוא הדרה של נשים ושל ידע של נשים. לנוכח הביקורת הנוקבת על הפיכת מדע הסטטיסטיקה לכלי לשליטה באוכלוסייה ולניהולה, אנו טוענות שהבעיה איננה המדע אלא מקור הידע הבונה את המדע. השאלה שצריכה לעלות לסדר היום אינה אם צריך נתונים סטטיסטיים אלא מי מגדיר אילו נתונים נאספים, לאילו מטרות, למי הם מיועדים ולאיזה צורך. במקום להשאיר את הכוח בידי הקבוצות הדומיננטיות הקובעות את כלי המדידה ואת האינדיקטורים הרלוונטיים לבדיקה, מדד המגדר חושף את ההטיות המגדריות, משקף את התפיסה שנשים צריכות לקבוע כיצד למדוד את חייהן, וכדי לבחון את מצב המגדר הוא מציע לחשוב בדרך אחרת על הדברים שיש לכמת וכיצד לעשות זאת. בעקבות סנדרה הרדינג (Harding 1986; 1993), פילוסופית פמיניסטית של המדע, נטען שמדד המגדר

3 על המושג formative indicators ראו Cenfetelli and Bassellier 2009; Diamantopoulos and Winklhofer 2001. בתפיסה זו האינדיקטורים אינם גורמים כי אם נגרמים על ידי משתנים סמויים וגלויים שהאינדיקטורים מודדים. בהקשר שלנו נדבר על ההגינות ועל המנגנונים המגדריים. אינדיקטורים מעצבים מרמזים על מבנה שהוא פונקציה של הפרטים הבונים אותו (Diamantopoulos and Winklhofer 2001, 274), ומכאן בא הצורך להרחיב בהתמדה את מנעד האינדיקטורים למדידת אי־שוויון מגדרי.

מציג אובייקטיביות חזקה, שכן הוא מאפשר להטמיע הגיונות חיים שונים אל לב השיח והממסד המדעי ומשם אל מקבלי החלטות וקובעי המדיניות.

ידע הוא כוח, ולכן בניית מדד חדש היא חלק מן המאמץ הקולקטיבי של נשים להיות שותפות בייצור ידע חלופי. הידע הפמיניסטי מרחיב את מבט המחקר אל חיי היומיום ואל הניסיון האנושי (Smith 1974; 1987). הוא מחליש את הגבולות בין ידע שנוצר באקדמיה לבין ידע שנוצר בהתנסויות היומיומיות של אנשים והופך את הניסיון האנושי למקור של ידע. ידע אחר יוצר לא רק מציאות חברתית אחרת אלא גם מציאות פוליטית אחרת. מעמדה זו המדד הוא כלי המוצע למקבלי החלטות ולמקצי משאבים, והוא גם כלי להטמעת חשיבה מגדרית וכלי עזר לארגוני נשים ולארגונים לשינוי חברתי. חשוב לא פחות מכך: בתהליך בנייתו נעשה מאמץ מתמשך לכוון דפוסי חשיבה ועבודה פמיניסטיים. הם אינם מיייתרים את העשייה העשירה בשטח כי אם מעודדים חשיבה על דרכים לשתף פעולה עם נשים ועם התנועה הפמיניסטית בכללה ומחזקים את ההכרה בידע שנוצר באתרי הפעילות המגוונים שלהן.

את המדד פיתחו אנשי מקצוע, אולם תהליך בנייתו התייחד בסיעור מוחות ובדיאלוג בין אנשי המקצוע לבין נציגות ארגוני נשים בשטח. שיתוף נשות השטח בחשיבה על האינדיקטורים שיכלול המדד הוא פרי תפיסתן של היוזמות שידע צומח מלמטה, והמדד חייב לשקף את הלכי הרוח של השטח ואת האופנים שבהם אי־שוויון מגדרי נתפס בעמדות שונות במרחבים החברתיים. שיתוף פעולה זה הוא ביטוי לתפיסה רחבה יותר שלפיה עשייה של נשים בשטח היא מקור ידע, וריבוי של ארגונים בשטח - גם אם יש חפיפה ביניהם - אינו מיותר אף לא ארגון אחד. נהפוך הוא: ככל שהעשייה הפמיניסטית תגדל, תתגוון ותתרחב, כך יתרחב הידע הפמיניסטי.

שלד המדד והאפשרויות להרחיבו נדונו בסדנאות בהשתתפות נציגי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נציגים של גופי מחקר במשרדי ממשלה, ונציגות של ארגוני נשים. המטרה הייתה לחשוף את המדד, אך בעיקר ללמוד על החסר בנתונים רגישים למגדר, ללמד אותם ולבדוק דרכים ואפשרויות ליצור נתונים חדשים.

מדד המגדר 2013: מגמות בולטות

פירוט המדד וממצאיו נדונים בהרחבה בדוח. כאן חשוב לציין את הממצאים שחובה שידליקו נורית אזהרה: אין מגמה עקבית לצמצום האי־שוויון המגדרי בשנים שבדק המדד - לא בבחינת הממדים ולא במבט המצרפי. במבט המצרפי, גם כשהייתה מגמת שיפור היא נבלמה, וגם כשיש צמצום הוא אינו מגיע לנקודת הבסיס למדידה - 2004. כך בין השנים 2004-2007 האי־שוויון גדל ובשנים 2008-2009 הייתה מגמת שיפור, אך האי־שוויון לא חזר לרמתו ב־2004, שבה היה הפער המגדרי הקטן ביותר בתקופה שנמדדה. בשנת 2010 שוב נרשמה מגמת עלייה באי־שוויון, אולם הוא לא חזר לנקודת השיא של שנת 2007. ב־2011 הסתמנה שוב ירידה באי־שוויון, אך הוא לא הגיע למצב שהיה בשנת 2004. במילים אחרות, התמונה הכללית המצטיירת היא של דריכה במקום.

בבחינה של שמונת הממדים ובמעקב אחר השינויים שהתרחשו בכל אחד ואחד מהם מתבהר כי אין מגמת התפתחות זהה - בחלק מן התחומים שנבדקו חל צמצום פערים באי־שוויון ובחלק חלה עלייה בהם - וזה נכון גם לגבי האינדיקטורים בכל תחום. עקומות אלו מעידות שאין מדיניות אחידה וברורה ואין מאמץ רב־חזיתי לסגירת הפערים המגדריים בישראל. יתרה מזו, גם במקומות שבהם היה שיפור נשמר בשיטתיות ההבדל בין גברים לנשים, בבחינת "הרצפה עולה, אך גם התקרה נוסקת".

לנוכח הטענה הרווחת שאי־שוויון הוא רק עניין זמני, שכן "נשים איחרו להיכנס לתחום הציבורי", לנוכח ההשתתפות הגוברת של נשים בשוק העבודה ורמת ההשכלה הגבוהה של נשים, ולנוכח ההתרחבות בפעילות החברה האזרחית בכלל ובפעילות פמיניסטית של ארגוני נשים בפרט, השאלות שצריך לשאול הן מה הם הכוחות הבולמים, ובעיקר מה צריך לעשות כדי לשפר את מצב הנשים שיפור מהותי ולהשיג חוסן חברתי ושוויון - תנאים הכרחיים לחברה דמוקרטית תקינה ולצדק מגדרי.

רשימת המקורות

הרצוג, חנה, 2006. "מיגדר", אורי רם וניצה ברקוביץ (עורכים), **אי/שוויון**, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, עמ' 200–207.

חקק, יוחאי, לאה קסן ומיכל קרומר-נבו (עורכים), 2011. **הכל מדיד? מבטים ביקורתיים על דירוג וכימות**, באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

זרעאלי, דפנה, אריאלה פרידמן, הנרייט דהאן-כלב, חנה הרצוג, מנאר חסן, חנה נוה וסילביה פוגל-ביז'אוי, 1999. **מין מיגדר פוליטיקה**, תל אביב: קו אדום, הקיבוץ המאוחד.

לייבלר, ענת, 1998. "הסטטיסטיקה כארכיטקטורה חברתית: על כינונה של הלמ"ס כמוסד מדעי אפוליטי", עבודת מוסמך, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.

סקוט, ג'ואן וולך, 2006 [1989]. "מגדר: קטגוריה שימושית לניתוח היסטורי, 1986", דלית באום, דלילה אמיר, רונה ברייר-גארב, יפה ברלוביץ', דבורה גריינימן, שרון הלוי, דינה חרובי וסילביה פוגל-ביז'אוי (עורכות), **ללמוד פמיניזם: מקראה**, תל אביב: מגדרים, הקיבוץ המאוחד, האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר, עמ' 327–356.

פוקו, מישל, 1996. **הרצון לדעת: תולדות המיניות**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

—, 2005. **סוד השיח**, תל אביב: בבל.

שטיינברג, פנינה, 2012. **הממונות על מעמד האישה במשרדים ממשלתיים**, דוח מחקר, ירושלים: שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, מכון ון ליר בירושלים.

Cenfetelli, Ronald T., and Geneviève Bassellier, 2009. "Interpretation of Formative Measurement in Information Systems Research," *Mis Quarterly* 33(4), pp. 689–707.

Choo, Hae Yeon, and Myra Marx Ferree, 2010. "Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusions, Interactions and Institutions in the Study of Inequalities," *Sociological Theory* 28(2), pp. 129–149.

Diamantopoulos, Adamantios, and Heidi M. Winklhofer, 2001. "Index Construction with Formative Indicators: An Alternative to Scale Development," *Journal of Marketing Research* 38(2), pp. 269–277.

Harding, Sandra G., 1986. *The Science Question in Feminism*, Ithaca, NY: Cornell University Press.

—, 1993. "Rethinking Standpoint Epistemology: 'What is Strong Objectivity,'" in Linda A. Alcoff and Elizabeth Potter (eds.), *Feminist Epistemologies*, New York and London: Routledge, pp. 49–82.

Smith, Dorothy E., 1974. "Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology," *Sociological Inquiry* 44, pp. 7–13.

—, 1987. *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*, Boston: Northeastern University Press.

Verloo, Mieke, 2006. "Multiple Inequalities, Intersectionality and the European Union," *European Journal of Women's Studies* 3, pp. 211–229.

Walby, Sylvia, 2005. "Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice," *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 12(3), pp. 321–343.

מדד המגדר: מהו ולמי?

מדד המגדר הוא מדד לניטור שיטתי של מגמות האי־שוויון המגדרי בישראל. את המדד פיתח צוות **שוות - המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית** במכון ון ליר בירושלים, בראשות פרופ' נעמי חזן ופרופ' חנה הרצוג. המדד מיועד לשמש כלי לבחינת רמת האי־שוויון המגדרי בישראל לאורך זמן. הוא מציג אי־שוויון בין נשים לגברים בתחומים שונים במשך שנים, וכן נותן ציון כולל של רמת האי־שוויון המגדרי בישראל כיום על בסיס מצרף של מכלול התחומים.

מדד המגדר הוא ראשון מסוגו הבוחן אי־שוויון בכמה היבטים בתוך המדינה עצמה, בשונה ממדדי מגדר אחרים המשווים בין מדינות. זה ייחודו ובזכותו הוא יכול לשמש מצפן מדיניות למקבלי החלטות ולגורמים ממשלתיים וציבוריים במדינת ישראל, ולהנחות את החברה האזרחית בכלל ואת ארגוני הנשים בפרט. תרומתו של מדד המגדר בהשוואה למדדים אחרים בארץ ובעולם היא בדיקה שיטתית של נתונים בתחומים שונים במשך שנים, ונתינת ציון כולל. בדרך זו אפשר לבחון כיווני התפתחות בכל תחום ובכל מרכיב, ובו בזמן להציע תמונה כוללת של מצב האי־שוויון המגדרי בישראל, בבחינת השלם הוא יותר מסך חלקיו. כמו כן מדד זה מביא בחשבון היבטים רבים של האי־שוויון המגדרי שחלקם אינם כלולים במדדים אחרים, למשל ממד האי־שוויון המגדרי בחברה הערבית, כיוון שהוא פותח מתוך הבנה מעמיקה של ההקשר הישראלי של אי־שוויון זה. מדד ה־GEM המקובל, לדוגמה, בודק רק את שיעור הנשים בפרלמנט, את שיעור הנשים במוקדי קבלת ההחלטות הכלכליות ואת פערי ההכנסה. גם מדד ה־GDI מתמקד בשלושה תחומים בלבד: בריאות ופריון, העצמה ושוק העבודה. אך מדדים מקובלים אלו אינם מביאים בחשבון היבטים של אי־שוויון מגדרי בקרב אוכלוסיות מוחלשות, למשל.

כוונתנו היא לפרסם את מדד המגדר בכל שנה ולהרחיב עוד את הממדים ואת אבני הבוחן לבחינת השינויים כדי שמדד המגדר יהפוך לכלי לניטור מתמשך, וישמש זרז ליצירת סדרות נתונים חדשים שלא נאספים עליהם נתונים הנחתכים על בסיס מגדרי. בכך הוא יחשוף עיוורון מגדרי בתחומים רבים ויאיר את עומק המגדר והאי־שוויון המוסתרים בהיעדר בחינה מגדרית ופילוח מגדרי של נתונים. המדד יכול לשמש מודל גם במדינות אחרות וכך להפוך לכלי חדש להשוואה בין מדינות, שכן כיום ההשוואה בין מדינות נסמכת על מספר מוגבל בלבד של אינדיקטורים.

מדד המגדר עומד בתחילת דרכו. פיתחנו מודל מתודי כתשתית בסיסית, ועליה נמשיך להרכיב עוד ממדים ואינדיקטורים של אי־שוויון מגדרי. על בסיס הספרות המקצועית בנושא מדדים פיתחנו בשלב ראשון מתודולוגיה לבניית מדדים לנתונים שבעזרתם אפשר לעקוב אחרי התפתחות האי־שוויון המגדרי לאורך זמן. נדרשנו לפיתוח זה מאחר שאין בספרות מודל מקובל למדד מגדרי העוקב אחרי השינוי ברמת האי־שוויון בין נשים לגברים במרוצת הזמן. מדדי המגדר בספרות ובמכוני מחקר בולטים עוסקים בהשוואה בין מדינות בלבד,⁵ לכן נדרשנו לחבר את מושג המגדר לעולם המדדים העוקבים אחר התפתחותה של תופעה חברתית מתמשכת.

בשלב זה פיתחנו מדד המייצג את האי־שוויון המגדרי בשמונה ממדים והתאמנו 31 אינדיקטורים למדידת השתנותם עם הזמן. כל האינדיקטורים עברו סינון סטטיסטי כדי שיהיה אפשר לקבצם יחד למדד אחד.⁶ חלק מעבודת הפיתוח של המדד כרוכה בפיתוח סדרות חדשות שיזרו אור על האי־שוויון המגדרי בתחומים שטרם נמדדו, ובעזרתן תתקבל תמונה עשירה ומורכבת המשקפת באופן מעמיק את מציאות החיים של נשים במעמדות חברתיים שונים. בד בבד המדד יעודכן בקביעות כדי לאפשר מעקב אחר שינויים במצב המגדר בישראל. במדידה זו מוצגות שמונה נקודות זמן, מ-2004 עד 2011.

אנו מקוות שהמדד יהיה מנוף ליצירת שיח על מצב המגדר בישראל ולקידום רפורמות ומדיניות לשיפור השוויון המגדרי. אנו מודות לכל הגופים התומכים בפרויקט חשוב ופורץ דרך זה ובראשם מכון ון ליר בירושלים, קרן דפנה, ארגון האו"ם לנשים (UN Women), קרן נשות הדסה וקרן נשות הקהילה היהודית בבוסטון.

4 על מדד ה־GEM ומדד ה־GDI ראו נספח א בדוח זה.

5 ראו נספח א לפירוט מדדי אי־שוויון מגדרי המשמשים בעולם ומשווים בין מדינות.

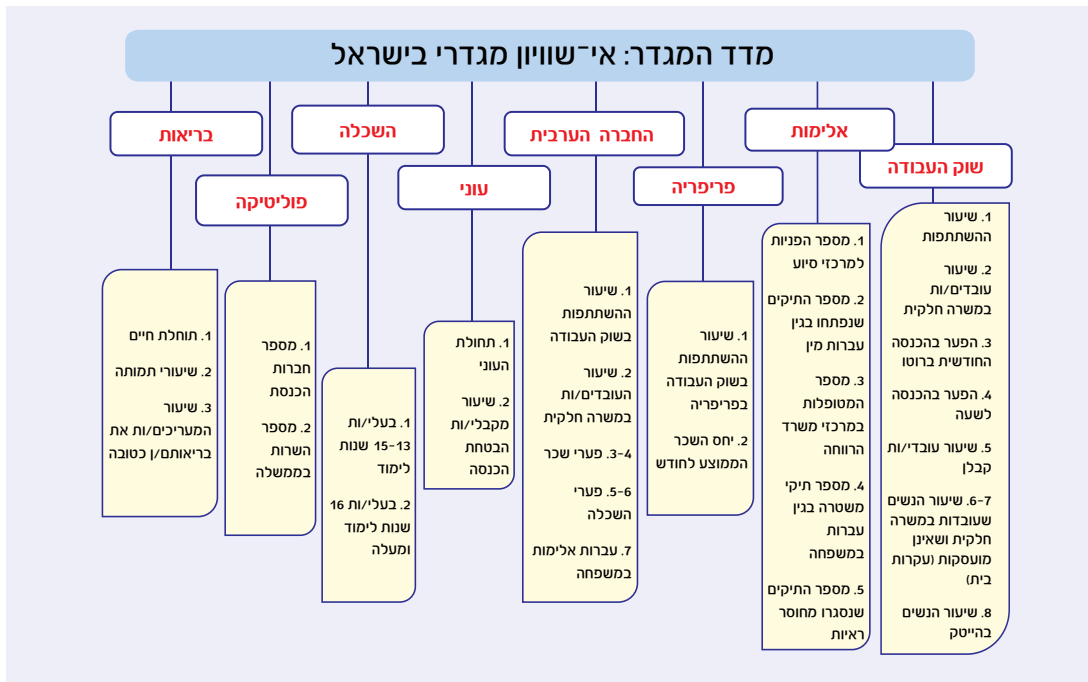
6 ראו נספח ב לפירוט מלא של המתודולוגיה לפיתוח מדד המגדר.

מדד המגדר: ניטור אי־שוויון מגדרי בישראל

מדד המגדר המוצג בתרשים 1 מבוסס על חישוב אי־שוויון מגדרי בישראל בשמונה ממדים: שוק העבודה, האלימות נגד נשים בחברה, הפערים בין המרכז לפרפריה, הפערים בחברה הערבית, שיעורי העוני בקרב נשים וגברים, היקף ההשכלה, תחום הפוליטיקה ותחום הבריאות. בכל ממד יש כמה אינדיקטורים, 31 בסך הכול.

תרשים 1

ממדים ואינדיקטורים של מדד המגדר

תרשים 2, לדוגמה, מתאר את שיעורי השינוי באי־שוויון המגדרי בישראל מ־2004 עד 2011 (ראו להלן). מבחינה גרפית אינדיקטורים עולים מצביעים על גידול באי־שוויון, לכן גם ברמה המצרפית עקומה עולה מצביעה על גידול באי־שוויון המגדרי בהשוואה לשנה הקודמת, ועקומה יורדת מצביעה על צמצום האי־שוויון ועל מגמה חיובית. יש לציין שבאינדיקטורים שאינם משקפים יחס בין מצב הנשים למצב הגברים, למשל מספר התלונות על מקרי אלימות במשפחה, ככל שמספרם גדל ביחס לאוכלוסייה, כך עולה המדד.

הנתונים המרכיבים את הממדים מגיעים מעולמות תוכן שונים ומדיסציפלינות שונות, ולכאורה אי־אפשר לאחד אותם למספר אחד שישקף תמונת מצב בתקופת זמן מסוימת. אולם בזכות ההיגיון המוביל אותו מעיד המדד על מגמה כללית, מקיפה יותר מן הנתונים המוצגים בכל תחום בנפרד, וקיבוץ הנתונים במספר אחד מאפשר להתמקד בשינויים במצב האי־שוויון המגדרי במרוצת השנים ובכמה ממדים.

מתודולוגיה

בפיתוח ממד המגדר נבנתה פלטפורמה בסיסית ככל האפשר לאומדן, ולתוכה אפשר לצקת עוד אינדיקטורים וממדים כדי לבטא עוד ועוד מופעים כמותיים של האי־שוויון המגדרי - בנפרד ובמצרף. בשלב הראשון בחנו תחומים רבים של אי־שוויון מגדרי שהעלו צוות ההיגוי של הממד וארגוני שטח פמיניסטיים. להרכבת הרשימה של עשרות המופעים החברתיים של אי־שוויון מגדרי חיפשנו אינדיקטורים בעלי תוקף פנימי, שיכולים לבטא מופעים אלו ביטוי כמותי. האינדיקטורים הם משתנים הנמדדים בעקיבות ובאותה דרך בכל שנה על ידי אותם גורמים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המוסד לביטוח לאומי ומרכז המידע והמחקר של הכנסת. בשלב זה היה עלינו להתאים את המופעים המגדירים אי־שוויון מגדרי לאינדיקטורים הקיימים. מצאנו עשרות אינדיקטורים, בחנו את המתאמים בינם לבין עצמם ועשינו בעזרתם ניתוח גורמים (factor analysis) כדי לבחון את רמת שייכותם לאותו עולם תוכן של אי־שוויון מגדרי. בסיומו של סינון זה נשארו 31 אינדיקטורים שאינם מתאמים זה עם זה בשיעור גבוה מדי, אך הם כן מתאמים לגורם החזוי הראשון שנתקבל מניתוח הגורמים. השנה הראשונה שבה יש נתונים על כל האינדיקטורים שעמדו באמות מידה אלו היא 2004, ולכן אמדנו את הממד החל בשנה זו.

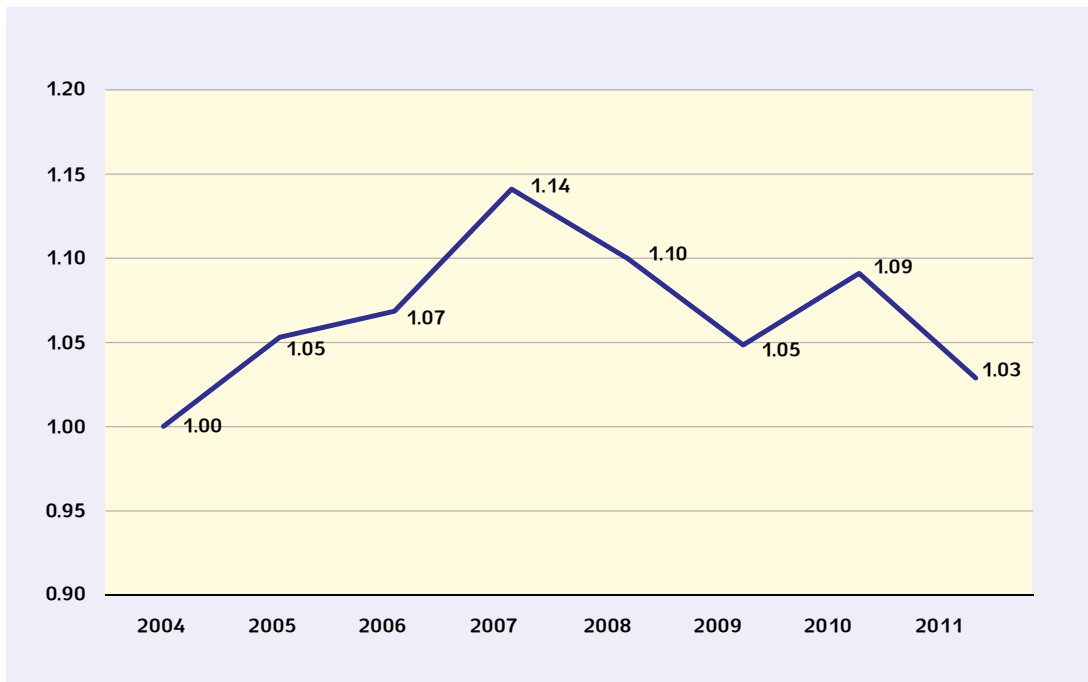
את האינדיקטורים שהתקבלו הפכנו ליחס בין שיעור הגברים לשיעור הנשים באופן המבטא אי־שוויון מגדרי עולה ככל שהם גדלים. אינדיקטורים שאינם מודדים יחס תוקננו וחלקם מובעים כשיעור מן האוכלוסייה. כל האינדיקטורים בממד אחד מן השמונה המרכיבים את הממד נמדדו והמוצע שלהם חושב בנפרד, וכך יצרנו תשתית למעקב אחרי מצב המגדר בכל ממד בנפרד. בכל ממד העלינו בריבוע את הציון, סיכמנו וחילקנו בשמונה כדי לקבל את ציון ממד המגדר הכללי בשנה נתונה. נוסחה זו, הכוללת העלאה בריבוע של הערך הממוצע של כל ממד, מבוססת על הנוסחה של ממד ה־SIGI (Social Institutions and Gender Index של ה־OECD). היא מקטינה את שיעור הפיצוי של ממד אחד על האי־שוויון בממד אחר, מניחה שהקיפוח כתוצאה מהאי־שוויון אינו גדל גידול ליניארי, ומגדילה את התנדדותיות של הממד בהשוואה לתנדדותיות של ממדיו. כך מתקבל הציון הכללי של ממד המגדר בכל שנה. המשמעות שלו אינה טמונה במספר עצמו אלא בהשוואה לשנים אחרות.⁷

תוצאות ממד המגדר בשנים 2004–2011

תרשימים 2 ו־3 מראים שבשנים 2004–2007 העמיק האי־שוויון המגדרי: חל בו גידול של 13.6%, והוא נבע מהתרחבות האי־שוויון בחמישה ממדים: שוק העבודה, פוליטיקה, אלימות, פריפריה ובריאות. בשני ממדים הייתה דריכה במקום: בעוני ובהשכלה. בשנים 2008–2009 נרשמה מגמת שיפור: האי־שוויון ירד מרמת השיא המקומי משנת 2007 ופחת ב־8.3%. בשנת 2010 חל שוב גידול באי־שוויון עקב הרעה בחמישה ממדים, בייחוד באלימות כלפי נשים ובגידול הפערים בשוק העבודה, והאי־שוויון בשנים 2009–2010 גדל ב־4.1%. בשנת 2011 חל צמצום באי־שוויון ב־5.8% עקב שיפור בממד שוק העבודה ובממד האלימות.

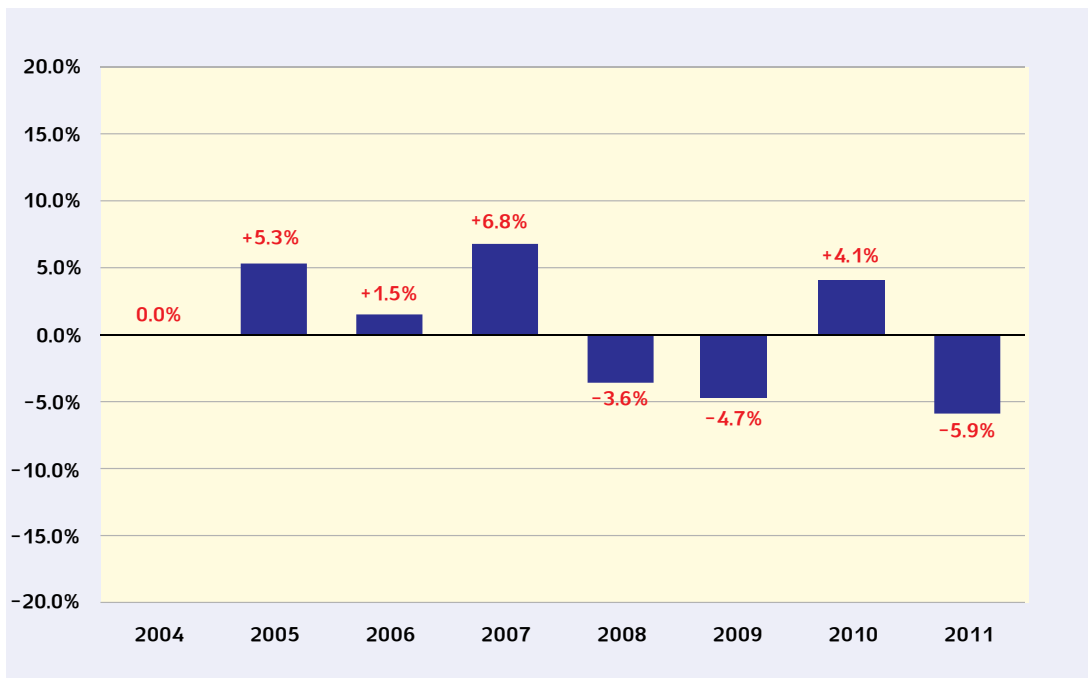
תרשים 2

תוצאות מדד המגדר בישראל בשנים 2004–2011

תרשים 3

מדד המגדר 2011–2004: שיעורי שינוי בכל שנה בהשוואה לקודמתה

לוח 1

תוצאות מדד המגזר 2004–2011: עליות וירידות בכל מומד בכל שנה

ממד שנה	שוק העבודה	אלימות	פריפריה	חברה ערבית	עוני	השכלה	פוליטיקה	בריאות
2004	0	0	0	0	0	0	0	0
2005	0	+	+	+	+	-	+	+
2006	+	+	-	-	+	-	+	-
2007	+	+	+	-	+	0	+	+
2008	-	-	-	+	+	-	-	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	+
2010	+	+	+	-	+	-	+	-
2011	-	-	+	-	-	+	-	+

מלוח 1 אנו למדים שלפי תוצאות המדד, בשנת 2005 חלה הרעה במעמד האישה ברוב הממדים: אלימות, פריפריה, החברה הערבית, פוליטיקה, בריאות ועוני. בממד שוק העבודה לא חל שינוי. התוצאה הכללית הייתה גידול ב־2005 באישויון בין נשים לגברים ב־5.3% לעומת 2004.

בשנת 2006 עלה האישויון בממדי שוק העבודה, העוני והפוליטיקה, ובממד האלימות כלפי נשים חלה עלייה ניכרת - בשיעור 6.3%. לעומת הגידול בממדים אלו בהשוואה לשנה הקודמת חל שיפור בממד ההשכלה, בממד החברה הערבית ובממד הפריפריה. אחרי הקיזוז עלה האישויון בממד המצרפי בשיעור 1.5%.

בשנת 2007 חלה קפיצה מכיוון שחלה עלייה בממד הפוליטיקה.⁸ בשוק העבודה חלה עלייה של 4% באישויון ובו בזמן חלה הרעה בממד האלימות כלפי נשים בהשוואה לשנה הקודמת. עוד ממדים שחלה בהם הרעה במעמד האישה בשנת 2007 הם הפריפריה והבריאות. השיפורים בממד החברה הערבית וההשכלה היו קטנים מכדי שיהפכו את כיוון המדד כולו, ובשנה זו הוא הגיע לשפל בהשוואה לכל התקופה הנסקרת.

בשנת 2008 חלו שיפורים: האישויון הצטמצם בממדי שוק העבודה ב־2.6%, האלימות ב־3.7%, הפוליטיקה ב־6.5% והפריפריה ב־1.4%. עקב כך היה שיפור בממד המצרפי והוא קיזז את מגמת הגידול באישויון ב־3.1% בממד החברה הערבית.

בשנת 2009 חל עוד שיפור ומרבית הממדים הצביעו על ירידה ועל שיפור במידת האישויון: שוק העבודה ב־2.4%, עוני ב־4.4%, פוליטיקה ב־6.9%, פריפריה ב־1.2%. אולם בשנת 2010 התהפכה המגמה: עקב העמקת האישויון בממדים של שוק העבודה ב־2.9%, באלימות כלפי נשים ב־7%, בפוליטיקה ב־5.1% ובעוני ב־1.4% הורע האישויון המגדרי. בשנה זו הגיעה לשיאה תופעת האלימות. אמנם בממד החברה הערבית ובממד ההשכלה חל שיפור במצב האישויון המגדרי, אך הוא לא חולל שיפור בתוצאת המדד הכללי. בשנת 2011 חל שיפור באישויון המגדרי: המדד ירד ב־5.9% בהשוואה לשנה הקודמת. מאחר שזו שנת המדידה האחרונה נתאר ביתר פירוט את השינויים בה לאחר סקירת כלל הממדים של מדד המגזר.

8 יש לציין שממד הפוליטיקה נע בשיעורים גדולים מכיוון שהוא עצמו מבטא מספרים קטנים. עם זאת ערכנו בדיקה, והתברר שתוואי המדד נשמר גם אחרי הוצאתו של ממד הפוליטיקה, והוא משפיע רק על ערכי השינוי, לא על הכיוון.

סיכום תוצאות מדד המגדר

תרשים 2 לעיל מתאר את התפתחותו של מדד המגדר בארץ בשנים שבהן ערכנו מדידה. כל נקודה בתרשים מייצגת שקלול של כל האינדיקטורים והממדים לבחינת התפתחות האי־שוויון המגדרי בשנה שבה היא מופיעה ביחס לשנת הבסיס - 2004. בתקופת המדידה אפשר להבחין בשתי תקופות שבהן השתנתה מגמת האי־שוויון המגדרי: בתקופה הראשונה, בין 2004 ל־2007, היה גידול באי־שוויון המגדרי; ובתקופה השנייה, בין 2008 ל־2011, מסתמנת מגמת ירידה באי־שוויון. בתקופת המדידה אי־אפשר אפוא להצביע על מגמה חד־משמעית של צמצום האי־שוויון המגדרי או של העמקתו.

מפירוק תוצאות המדד כולו לשמונת הממדים וממעקב אחר התפתחותם בנפרד עולה כי לא כל האינדיקטורים מראים אותה מגמה. בחלק חל צמצום בפער המגדרי ובחלק חלה עלייה בו, משמע אין מאמץ רב־חזיתי לסגור את הפערים המגדריים בישראל. הממדים של שוק העבודה, של העוני ושל הפוליטיקה נעים בכיוון המדד כולו, כלומר הם עולים עד 2007 ויורדים מאז ועד 2011. ממד האלימות עוקב אף הוא אחר אותו תוואי, למעט שנת 2010, שבה נראה גידול בממד האלימות, אך הוא ירד שנה אחר כך. שאר הממדים יציבים למדי. התוצאה הכללית מראה דריכה במקום, גידול באי־שוויון המגדרי וצמצומו חזרה לממדים של שנת הבסיס 2004. כלומר, בתקופה שנאמדה יש התבוססות באותו מצב.

מדד המגדר עוסק בניסיון לכמת את הפער בין נשים לגברים בפעילות הציבורית, בשוק העבודה, במוקדים של פגיעות (בתחום האלימות נגד נשים) ובהצטלבויות של מוחלשויות כמו בחברה הערבית ובפריפריה. האגרגציה של שלל התופעות המרכיבות את האי־שוויון המגדרי בערך אחד שאפשר לעקוב אחריו היא אתגר לא פשוט אך חשוב מעין כמוהו, ותוצאות המדד מעידות על כך. בהרבה מובנים יש תחושה בציבור שמרבית העבודה הפמיניסטית כבר הושלמה, ולכן חשוב לפרסם את הנתונים המצרפיים המראים שאין זה המצב. הפערים טבועים עמוק בתחום שוק העבודה, בתחום הפוליטיקה ובקרב אוכלוסיות מוחלשות בפריפריה ובחברה הערבית; האלימות נגד נשים לא פחתה והנשים עניות מן הגברים. התחום היחיד שנמצא במגמת שיפור מתמדת הוא ההשכלה הגבוהה. השתוות שיעור המשכילות לשיעור המשכילים (ב־2011 שיעור בעלות 13 שנות לימוד ומעלה היה 45.6% ושיעור בעלי אותה השכלה היה 43.1% בלבד) כמו מעידה על כמיהתן של נשים להשתתף השתתפות מלאה במרחב הציבורי, שכן השכלה היא בעיקר "הון אנושי" וכרטיס כניסה לשוק העבודה במשרות נחשקות יחסית. עם זאת הנתונים מעידים שהפער בשוק העבודה ובפוליטיקה שריר וקיים ולא ניכר בו תוואי התכנסות ברור. אחת מאושיות האי־שוויון המגדרי היא החלוקה הממוגדרת של האחריות לעבודת המשפחה, והמתח בין עבודה או פיתוח קריירה לבין טיפול במשפחה ובבית.

המהפכה הפמיניסטית שחררה במידה מסוימת את הנשים מן הספֶרה הביתית כדי שתוכלנה להשתתף בזירות המסומנות כגבריות, כמו כוח העבודה והפוליטיקה, אך היא כשלה בניסיון להכניס גברים לתחומים המסומנים כנשיים (Hochschild 1997). למעשה, כשנשים נכנסו לכוח העבודה במספרים גדולים חלה טרנספורמציה עמוקה בדרישות מהן, ובד בבד הן לא שוחררו מעול הבית ומן הטיפול בילדים. במצב זה התעוררה ציפייה חדשה מנשים, שלא הייתה נחלתן בעבר ומעולם לא הייתה נחלתם של הגברים: הציפייה שנשים ימצאו נקודת איזון בין העבודה למשפחה. לטענתה של ארלי הוכשילד, נשים שוחררו כדי שתוכלנה להיכנס לכוח העבודה, אך הן שוחררו אך מעט מן המרחב הפרטי של העבודה בבית מכיוון שמהפכת כניסתן לכוח העבודה לא לוותה בכניסתם של גברים לבית. במהפכה חד־צדדית זו נשים נעשו מעורבות יותר ויותר במרחבים המסומנים כגבריים (אך לאו דווקא שוות לגברים) ובו בזמן השאירו דריסת רגל בתחום הבית (England 2010), וכך נוסף על האחריות המוטלת עליהן במשרתן בעבודה הן אוחזות במשרה שהוכשילד מכנה "המשמרת השנייה" ("second shift", Hochschild and Machung 1989). חייהן מתאפיינים יותר ויותר בהיברידיזציה, שנוטה פחות להחליש קטגוריות וחלוקות מגדריות ומכוננת ביתר שאת את הנשיות בפני עצמה, ולכן "המהפכה הפמיניסטית" נותרת במצב של סטגנציה, או של "מהפכה מעוכבת" (stalled revolution).

המתח שנוצר בעקבות המהפכה המעוכבת מתואר גם בתוצאות מחקרה של קלאודיה גולדין (Goldin 1997). גולדין עקבה אחרי דפוסי האיזון בין העבודה למשפחה אצל נשים בארצות הברית במרוצת המאה העשרים,

ומצאה כי בתקופה זו היו חמישה דפוסים של ניהול המתח בין משפחה לעבודה בקרב נשים. כל דפוס מסמן תקופה: הדפוס הראשון הוא בחירה בקריירה או בהקמת משפחה (דפוס שכיח בקרב ילידות סוף המאה התשע-עשרה). הדפוס השני הוא "עבודה ואז משפחה". נשים שצייתו לדפוס זה יצאו לעבוד אחרי לימודיהן במכללה ועזבו את שוק העבודה כדי להקים משפחה - צעד שפגע באפשרות פיתוח הקריירה שלהן (דפוס שכיח בקרב ילידות שני העשורים הראשונים של המאה העשרים). הדפוס השלישי הוא הקמת משפחה ואחר כך יציאה לעבודה שאינה קריירה, שכן ההצטרפות המאוחרת לשוק העבודה הקטינה את טווח האפשרויות שעמדו לפניהן לפתח קריירה (דפוס זה שכיח בקרב ילידות העשור השלישי והרביעי של המאה העשרים). הדפוס הרביעי הוא "קריירה ואז משפחה", והוא היה ניסיון ממשי לבחור מסלול קריירה שבעטיו דחו נשים את הקמת המשפחה לסוף העשור הרביעי לחייהן או לתחילת החמישי (דפוס שכיח בקרב ילידות שנות הארבעים והחמישים בארצות הברית), ואילו הדפוס החמישי שאיתרה גולדין הוא "קריירה וגם משפחה": זהו דפוס מתסכל של ניסיון לשלב עבודה והקמת משפחה בו זמנית (דפוס שכיח בקרב נשים ילידות שנות השישים והשבעים). גולדין מדגישה שנשים אמריקניות עמדו בשלושת הדפוסים הראשונים ("קריירה או משפחה", "עבודה ואז משפחה", "משפחה ואז עבודה"), אולם שני הדפוסים המאוחרים מבחינה כרונולוגית ("קריירה ואז משפחה", "קריירה וגם משפחה") הם בבחינת שאיפה כמעט בלתי מתממשת והם גורמים לנשים תסכול.

מגמות אלה תוארו במעקב סטטיסטי אחר מספר רב של נשים בארצות הברית והן מבטאות סוג של ניסוי חברתי בהיקף גדול, שבו כאילו ניסו נשים שונות בשנים שונות את כל האפשרויות של שילוב קריירה ומשפחה. גולדין השלימה את מחקרה בסוף שנות התשעים ולדבריה הנשים בסוף המילניום טרודות ומתוסכלות, אף על פי שנפתחו לפניהן דלתות רבות שלא היו פתוחות לפני דורות של נשים. הוכשילד וגולדין, כל אחת בכלי המחקר שלה, מציגות תמונה דומה של הקשיים העומדים לפני נשים המנסות לתמוך בין קריירה למשפחה, וקשיים אלו מעכבים את סגירתה של הפער המגדרי.

תוצאות מדד המגדר לגבי השנים שבהן הוא נמדד תומכות בממצא הדריכה במקום של הפער המגדרי, ואחד הגורמים העיקריים לכך הוא פערי שוק העבודה. אף על פי שיש מגמה מתונה ולא חד-משמעית של שיפור, האי-שוויון בין נשים לגברים שריר וקיים. המפתח לחוסר השינוי נעוץ במגדור המבני בשוק העבודה ובמשמרת השנייה של נשים בתחום "עבודת המשפחה והבית", אשר על אודותיו אין נתונים שנתיים עקביים. כל האינדיקטורים בממד שוק העבודה מצביעים על עומק הפער: פערים בשכר, פערים בשיעור ההשתתפות, פערים בשיעור עובדות הקבלן, פערים בחלקיות המשרה, פערים בענפי העבודה, פערים בתפיסה העצמית של נשים באשר לתפקידן בטיפול בבית. בעידן זה, שבו כ-80% מן המשרות במשק הן בתחום השירותים ואינן כרוכות במאמץ גופני, נשאלת השאלה מה המקורות ליציבותו של הפער.

התשובה קשורה גם ל"משמרת השנייה", שהיא באחריותן העיקרית של נשים. מצד השכר עבודת הבית של נשים אינה מתוגמלת, אך מצד שוק העבודה השתתפותן בו נתפסת כעבודה משנית ולכן שכן נמוך משכרם של הגברים, כפי שהמדד מראה בכל שנות המדידה. נשים יותר מגברים עובדות במשרה חלקית ומועסקות כעובדות קבלן, ולא מתוגמלות על עבודתן כמו גברים - גם לא בהשוואה לפי שעת עבודה ברוטו או לפי משכורת חודשית ברוטו. שיעור הנשים שעובדות במשרה חלקית מפני שהן גם עקרות בית עולה בכל שנות מדד המגדר, ומצביע על התפיסות המגדריות המושרשות בחברה שלפיהן רוב הגברים חופשיים לצאת להתפרנס בשוק העבודה ואילו על רוב הנשים מוטלות חובות הטיפול במשק הבית ובילדים. השתתפותן החלקית בשוק העבודה מנציחה את נחיתותן בו ואת פערי השכר בין לבין גברים. בגלל הקשר הרופף יותר של הנשים לשוק העבודה נפגעת הפנסיה שלהן (תוחלת החיים של נשים גבוהה כ-3.6 שנים בממוצע מתוחלת החיים של גברים), והן אינן מקבלות אותן הטבות שמקבלים הגברים. ממד העוני משקף היטב שתחולת העוני בקרב נשים גבוהה מזו שבקרב גברים, ובשל מצב זה הן נזקקות לגמלת הבטחת הכנסה בשיעורים גבוהים יותר מגברים.

עוד היבט ראוי לציון במחקר הוא ההשוואה בין ממד החברה הערבית לממדים האחרים, החלים על כלל האוכלוסייה בישראל (כולל המגזר הערבי). כיווני התפתחות האי-שוויון בממד החברה הערבית שונים מן הכיוונים בחברה הכללית בישראל. אין חדש בעובדה שהפער המגדרי בחברה הערבית בישראל גדול מן הפער בחברה היהודית. שיעור ההשתתפות של נשים ערביות בשוק העבודה נמוך מאוד ועומד על שליש משיעור ההשתתפות

של גברים ערבים בשוק העבודה, ובמשרות חלקיות שיעורן הוא פי שלושה משיעור הגברים. כלומר, בחברה הערבית הפערים גדולים אף יותר מאשר בכלל החברה הישראלית. אמנם נראה שבמרוצת השנים חל שיפור בשיעורי השתתפותן של נשים ערביות בשוק העבודה, אך התפקיד העיקרי שלהן הוא עדיין עבודה במשק הבית וטיפול בילדים. הממצא החדש במחקר זה הוא שתואי השתנות האי־שוויון בחברה הערבית שונה מתואי האי־שוויון הכללי: תואי האי־שוויון הכללי מגיע לשני שיאים, ב־2007 וב־2010, ואילו דווקא בשנים אלו האי־שוויון שנמדד בחברה הערבית היה הנמוך ביותר בכל תקופת המדידה. האי־שוויון בחברה הערבית נע בתנודות קטנות יותר, אך בשיעורו הוא גדול מן האי־שוויון הכללי. ממצאים אלו עשויים לשקף ניתוק וסגירות של החברה הערבית ומעידים שהיא מובלעת (enclave) בכל הנוגע לפערים הנמדדים בה בין גברים לנשים.

תוצאות מדד המגדר בשמונת הממדים

ממד שוק העבודה

לשוק העבודה יש השפעה מכרעת, ישירה ומעשית על מצב האי־שוויון המגדרי, וחלוקת העבודה המגדרית בין המרחב הציבורי לפרטי נקבעת בעיקר לפי עולם העבודה. מיליון וחצי מהנשים בישראל עובדות, והן 47% משוק העבודה (הלמ"ס 2011). כשליש מהן (כ־470,000) מועסקות במשרה חלקית. מספר הגברים המועסקים במשרה חלקית הוא פחות ממחצית ממספרן של הנשים (כ־202,000). שיעור השתתפותן של נשים בכוח העבודה הולך וגדל עם השנים והגיע ל־52.6% בהשוואה ל־62.3% מהגברים, אך חלק מהגידול נובע מעלייה בהיקף העסקת נשים במשרות חלקיות, ולכן הפער בשכר החודשי הממוצע בין נשים לגברים גדול מן הפער בשכר לשעה. עם זאת הפער בין נשים לגברים בשכר לשעת עבודה שריר ואף עולה עלייה מתונה. ממד האי־שוויון בשוק העבודה בממד המגדר מיוצג ונמדד בכמה אינדיקטורים:

- היחס בין נשים לגברים בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי.
- היחס בין נשים לגברים בשיעור העובדים במשרה חלקית.
- היחס בין נשים לגברים בהכנסה חודשית ברוטו.
- היחס בין נשים לגברים בהכנסה ברוטו לשעת עבודה.
- היחס בין שיעור עובדות קבלן מכלל העובדות לשיעור עובדי קבלן מכלל העובדים.
- שיעור הנשים שעובדות במשרה חלקית מפני שהן עקרות בית על פי הגדרתן.
- שיעור הנשים הבלתי מועסקות מפני שהן עקרות בית על פי הגדרתן.
- שיעור הנשים המועסקות בענף ההייטק.

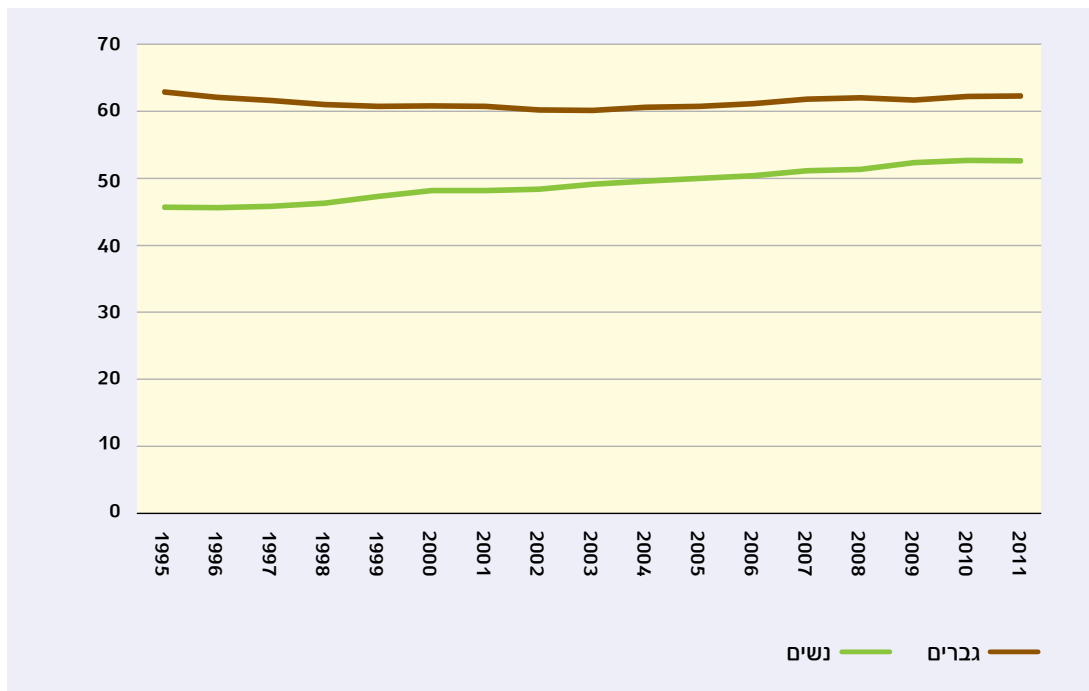
היחס בין נשים לגברים בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי

מאז נמדדה התופעה בישראל נמצא ששיעור ההשתתפות של נשים בשוק העבודה נמוך משיעורם של גברים. עם זאת במרוצת השנים חלה התכנסות והפערים בהשתתפות הצטמצמו. תרשים 4 מלמד שבתקופה שבה נמדד המדד - בין 2004 ל־2011 - נע שיעור ההשתתפות של גברים בין 60.6% ל־62.3%, ושיעור ההשתתפות של נשים נע בין 49.6% ל־52.6%⁹.

9 בחלק מן האינדיקטורים יש נתונים משנים קודמות ל־2004 והם מוצגים כאן למען שלמות התמונה, אך בחישוב המדד שנת הבסיס לנתונים היא 2004, מפני שרק משנה זו יש נתונים סדירים על כל האינדיקטורים.

תרשים 4

שיעור ההשתתפות של נשים וגברים בשוק העבודה מבני 15 ומעלה

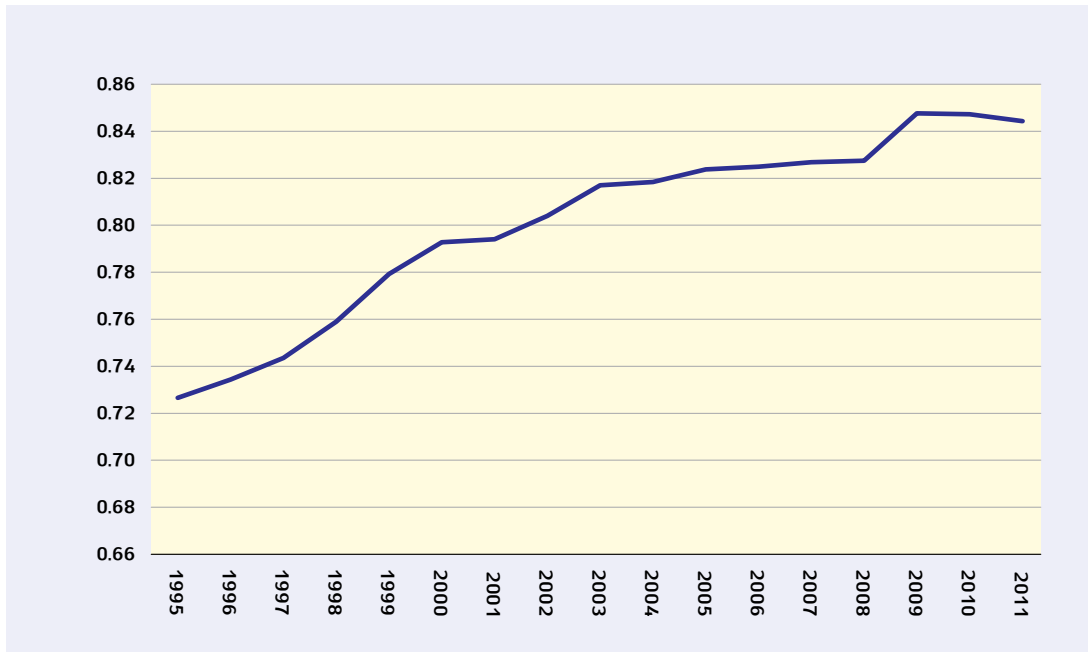
מקור: על פי הלמ"ס 2011.

כמעט בכל שנה שנבחנה חלה עלייה בהשתתפותן של נשים בשוק העבודה, אך יש לשים לב שגם בקרב הגברים חלה עלייה מ-2003. אחת הסיבות היא שבעקבות השינוי במדיניות הרווחה קטנו קצבאות הביטוח הלאומי, בהן קצבאות הבטחת הכנסה, והצמצום הבלתי צפוי בהכנסה השוטפת של משקי בית מוחלשים הוציא לעבודה את הגברים ואת הנשים המסוגלים לעבוד. חיזוק לסברה זו אפשר למצוא בנתון שעד תחילת שנות האלפיים היה שיעור ההשתתפות של גברים במגמת ירידה. סיבה אחרת היא שבעשורים האחרונים רמת המחירים הממוצעת עלתה, אך השכר הממוצע לא עלה. כוח הקנייה של הכנסת משק הבית הצטמק אפוא וגם הוא אילץ יותר ישראלים לצאת לעבוד (דוח טרכטנברג 2011).

בשנים האחרונות הצטמצם מעט הפער בין שיעור כוח העבודה (האזרחי) מאוכלוסיית הגברים לבין שיעור כוח העבודה (האזרחי) מאוכלוסיית הנשים, כלומר שיעור השתתפותן של נשים בשוק העבודה גדל בקצב מהיר מקצב הגברים. עם זאת, צמצום זה לא הביא לסגירת הפער בין נשים לגברים בממד שוק העבודה בשל אופי השתלבותן של נשים בו, כפי שמעידים האינדיקטורים האחרים (משרה חלקית, עובדות קבלן וכו'). כלומר, היחס בין המינים בשיעורי ההשתתפות בשוק העבודה בישראל נשמר, והוא תמיד נוטה לטובת הגברים (ראו תרשים 4א). בשנת 2011 אף חלה הרעה לעומת השנה הקודמת משום ששיעור השתתפות הנשים ירד ואילו שיעור השתתפות הגברים עלה, והיחס ביניהם גדל במעט.

תרשים 4א

היחס בין נשים לגברים בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה

מקור: על פי הלמ"ס 2011.

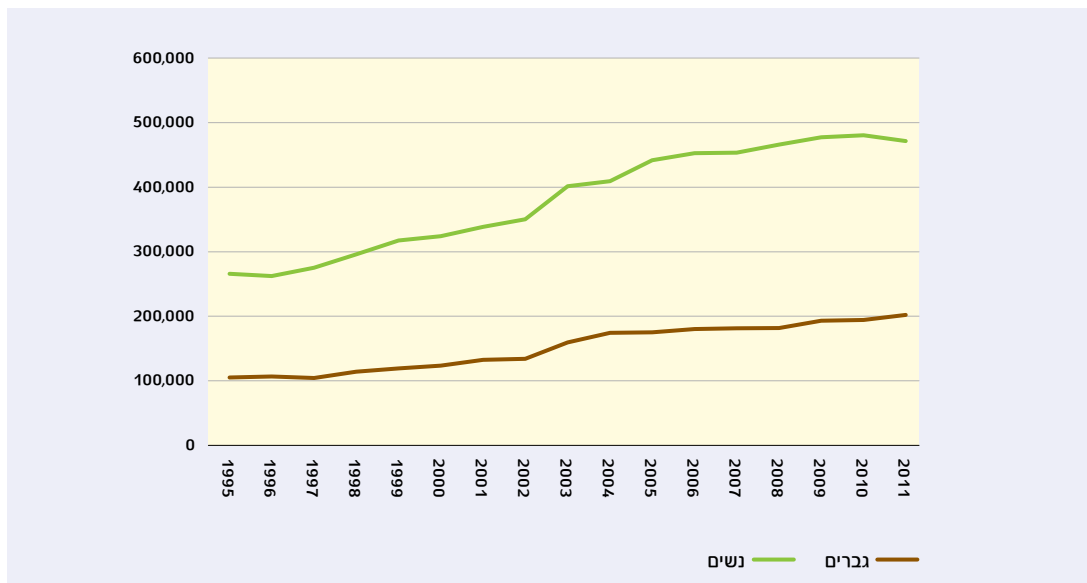
אפשר לומר שבשנים 2004–2010 האינדיקטור של השתתפות בכוח העבודה השפיע על מוד שוק העבודה בהקטנת האירשויון המגדרי. בשנת 2011 הכיוון התהפך והפער בין השתתפות הנשים להשתתפות הגברים גדל.

היחס בין נשים לגברים בשיעור העובדים במשרה חלקית

5 תרשים מראה שאינדיקטור זה מבליט מאוד את הפערים בדפוסי התעסוקה בין נשים לגברים בשוק העבודה. חלקיות המשרה מבטאת צמצום בתנאי העבודה בשל ארעיות בהעסקה. מספר הנשים שעובדות במשרה חלקית גבוה בהרבה ממספר הגברים בכל השנים, ונתון זה משקף את חלוקת התפקידים המגדרית, שעדיין מטילה על הנשים את רוב האחריות לטיפול בילדים ולעבודות הבית.

תרשים 5

מספר העובדים במשרה חלקית

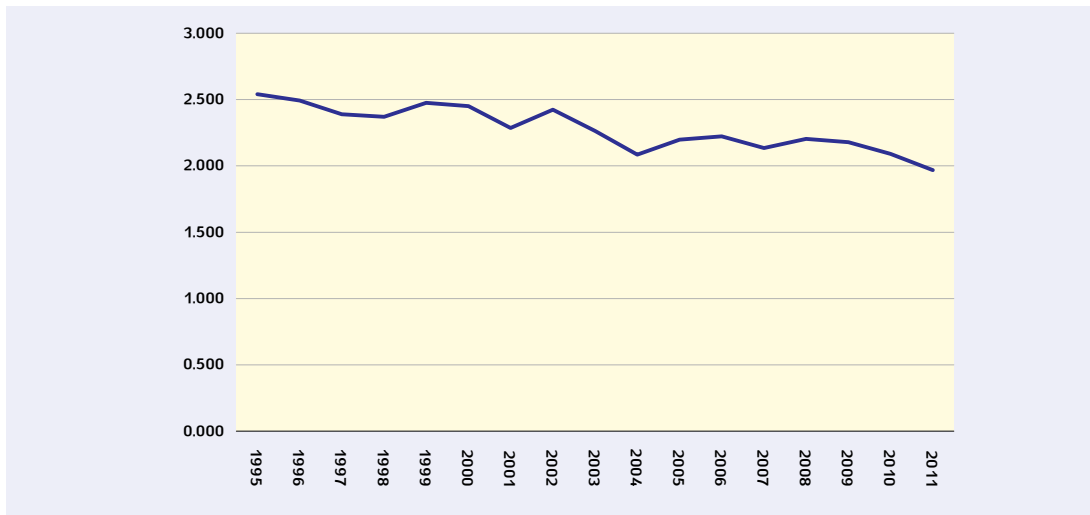
מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

בשנים 2006-2004 ירד שיעור הגברים העובדים במשרה חלקית מתוך כוח העבודה האזרחי (תרשים 5 מציג את המספר האבסולוטי של העובדים חלקית, לא את שיעורם באוכלוסייה), ובאותן שנים עלה שיעור הנשים העובדות במשרה חלקית מתוך כוח העבודה האזרחי (המספר האבסולוטי של העובדים חלקית משני המינים גדל). כלומר, בשנים אלו האי־שוויון בשוק העבודה גדל. ב־2007 שיעור הגברים במשרה חלקית עלה ושיעור הנשים לא השתנה מן השנה הקודמת, ומכאן שבשנה זו חל שיפור קל והאי־שוויון פחת. בין 2008 ל־2010 שיעור הגברים במשרה חלקית המשיך לעלות ולעומתו שיעור הנשים דווקא ירד מעט ועלה שוב, וגם בשנים אלו האינדיקטור צמצם במעט את האי־שוויון בשוק העבודה. ב־2011 חל שינוי: מספר הגברים המועסקים במשרה חלקית ושיעורם מכוח העבודה האזרחי עלה עלייה חדה בהשוואה לשנים הקודמות, ואילו שיעור הנשים המועסקות במשרה חלקית פחת.

אם כן, אפשר לומר ששנת 2011 מסמנת מפנה: היחס בין נשים לגברים המועסקים במשרה חלקית הצטמצם, אם כי הפער הגדול בין שיעורי ההעסקה במשרה חלקית של נשים לגברים עדיין גבוה ועומד על 17.7%. כלומר, למרות כניסתם החדה של גברים למשרה חלקית, עדיין נשים מועסקות פי שניים מגברים באופן העסקה זה (471,400 נשים לעומת 202,100 גברים. אפשר לראות את היחס בתרשים 5א). בשנת 2011 הייתה לאינדיקטור זה תרומה נכבדה בהפחתת האי־שוויון בין נשים לגברים בממד שוק העבודה, והוא השפיע על המדד כולו.

תרשים 5

היחס בין נשים לגברים העובדים במשרה חלקית

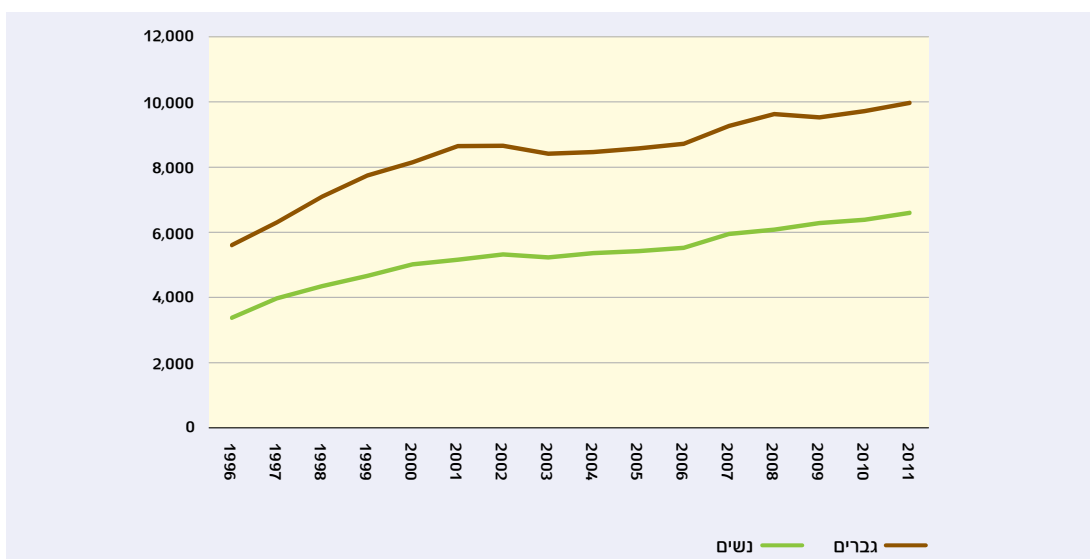
מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

היחס בין נשים לגברים בהכנסה חודשית ברוטו

בשנים 2004-2011 נשאר הפער בהכנסות החודשיות הממוצעות של נשים ושל גברים כמעט קבוע, ונשים השתכרו 63% עד 66% מהכנסתם החודשית של גברים. תרשים 6 מראה שבשנת 2010 נשים השתכרו בממוצע 6,386 ש"ח ברוטו לחודש, וגברים השתכרו בממוצע 9,720 ש"ח ברוטו לחודש. הפער בין ההכנסה החודשית הממוצעת של גברים להכנסה של נשים גבוה מן הפער בהכנסה לשעה בין שני המינים, שכן הוא מגלם בתוכו גם את היקף המשרה (כאמור, נשים עובדות במשרות חלקיות יותר מגברים).

תרשים 6

הכנסה חודשית ממוצעת

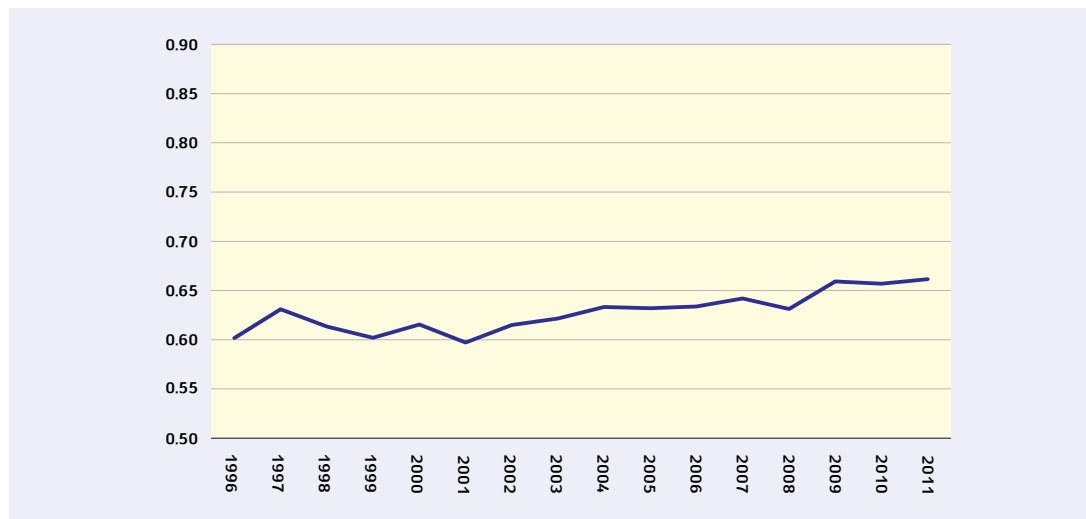

מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

לפי הנתונים המוצגים בתרשים 6א עלה השכר החודשי הממוצע הכללי משנה לשנה, אך נשים משתכרות תדיר פחות מגברים והיחס בין המינים נשמר. מעניין שבשנת 2009, בעת המשבר הכלכלי, חל דווקא צמצום באי-שוויון בשוק העבודה: הכנסתן החודשית הממוצעת של נשים עלתה והכנסתם החודשית הממוצעת של גברים ירדה, והאי-שוויון הצטמצם מעט. מאז המגמה נשמרה.

תרשים 6א

היחס בין הכנסתן החודשית של נשים להכנסתם החודשית של גברים

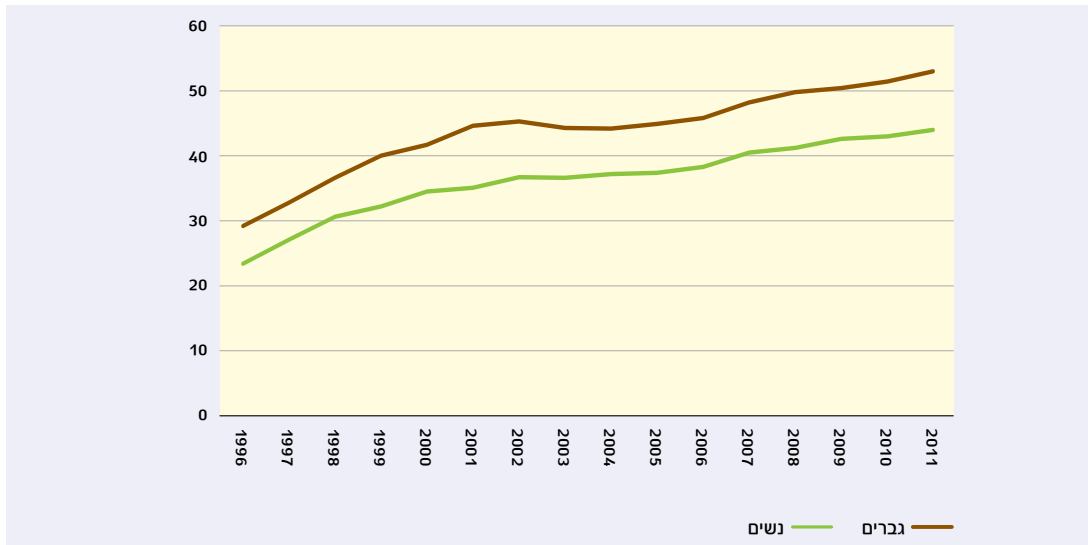
מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

היחס בין נשים לגברים בהכנסה ברוטו לשעת עבודה

תרשים 7 מראה שההכנסה לשעת עבודה הלכה ועלתה עם השנים - הן של נשים הן של גברים - אלא שהפער בין המינים נשמר: גברים השתכרו יותר, ושכרן של נשים לשעה היה כ-84% משכרם של גברים לשעה (ראו תרשים 7א). בשנים 2005-2007 הפער נשאר יציב למדי, אך בשנת 2008 חלה הרעה בשכרן של נשים לשעה והפער גדל: נשים השתכרו רק 82% משכרם של גברים לשעת עבודה. ב-2009 חל שיפור קל והפער הצטמצם ל-84.5%, אולם ב-2010 שוב השתנה היחס לרעת הנשים ועמד על 83%. גם בשנת 2011 נותר הפער בעינו: גברים השתכרו בממוצע 53 ש"ח ברוטו לשעה ואילו נשים השתכרו בממוצע 44 ש"ח ברוטו לשעה.

תרשים 7

הכנסה ממוצעת לשעת עבודה

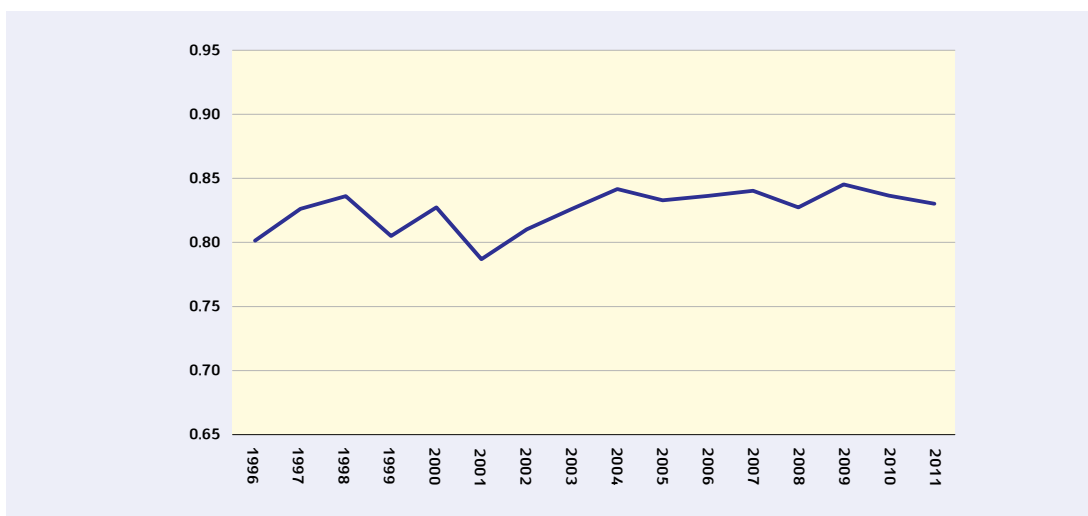

מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

היחס בין הכנסתן של נשים לשעת עבודה לבין הכנסתם של גברים מבטל את השפעת היקף המשרה ועמו את פער ההשתכרות. כלומר, את הפער בהכנסה החודשית ברוטו אפשר לזקוף באופן חלקי לנתון שנשים עובדות במשרות חלקיות יותר מגברים, אך פערי השכר לשעה בין המינים אינם מושפעים מהיקף המשרה. תרשים 7 מראה שפער זה עומד על 16% עד 17% בכל השנים שבהן נרשמה ההכנסה לשעה, והוא מבטא את ההבדל בשכר בין המשרות שבהן מועסקות נשים לבין המשרות שבהן מועסקים גברים. סיבה אחת היא שנשים עובדות פחות ולכן הניסיון שלהן נמוך יותר בממוצע, וסיבה אחרת היא שנשים עובדות במקצועות משתלמים פחות. עם זאת חלק מהפער נובע מאפליה בשוק העבודה. בשנים 2010-2011 הגדיל אינדיקטור זה את האישוויון בשוק העבודה.

תרשים 7א

היחס בין הכנסתן של נשים לשעה לבין הכנסתם של גברים לשעה

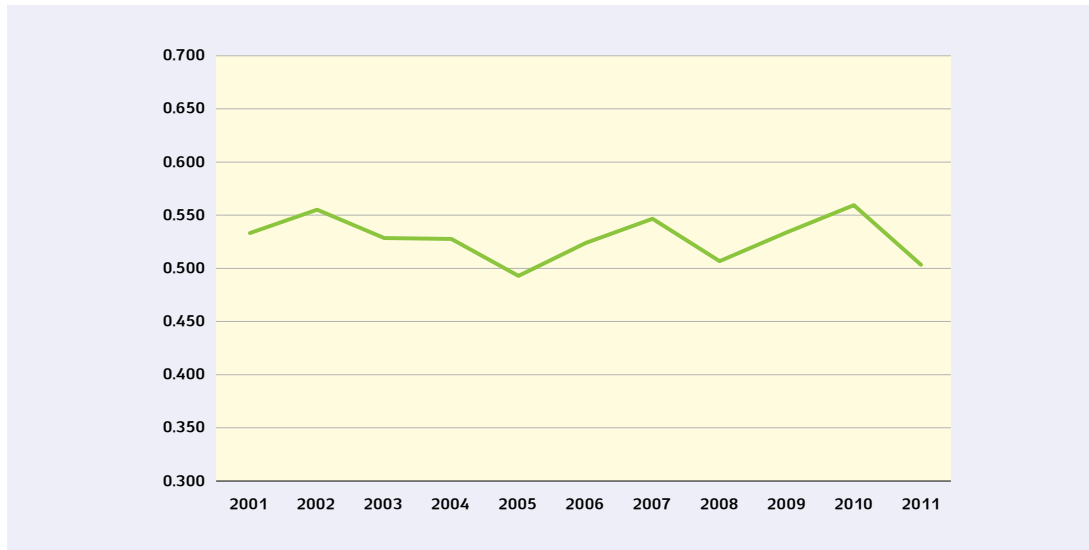
מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

היחס בין שיעור עובדות קבלן מכלל העובדות לשיעור עובדי קבלן מכלל העובדים

שיעור הנשים מכלל עובדי הקבלן בישראל גבוה מ־50%, כלומר נשים מועסקות יותר מגברים בהסדרי ההעסקה הפוגעניים ובתנאים הבעייתיים המוצעים במשרות קבלן. מספר עובדי הקבלן ירד מ־41,400 בשנת 2009 ל־29,200 בשנת 2011.

תרשים 8

שיעור עובדות הקבלן ממקבלי השכר מחברות כוח אדם

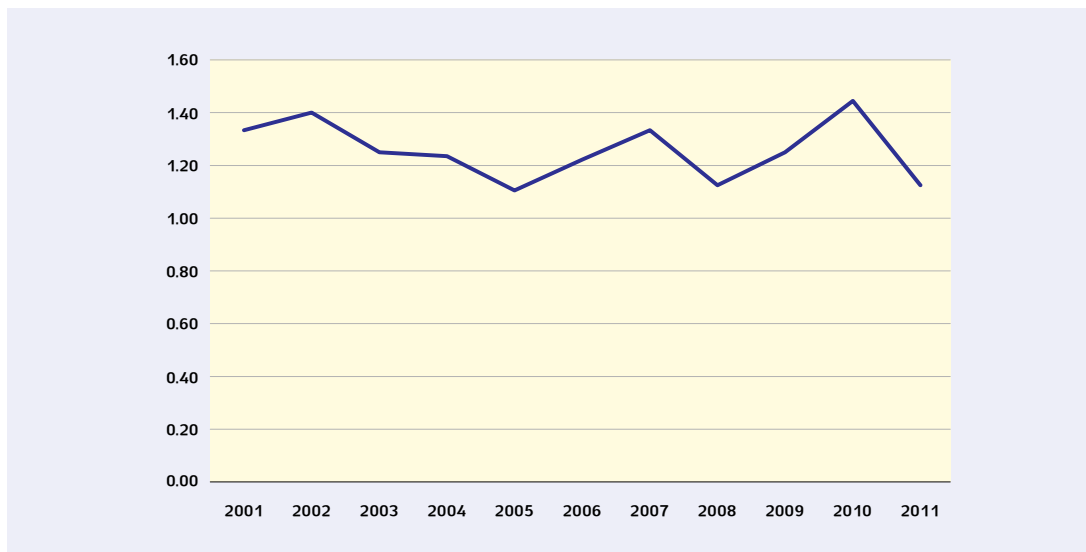

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2001-2011.

כפי שמראים תרשימים 8 ו־8א, בשנים 2005–2007 עלה בהדרגה שיעור הנשים מעובדי הקבלן לעומת שיעור הגברים, ועלייה זו הגדילה את האי־שוויון ואת הפערים בשוק העבודה. ב־2008 חל שיפור ושיעור עובדות הקבלן ירד בהשוואה לשנים קודמות, אך עדיין היה גבוה משיעור עובדי הקבלן. בשנים 2009–2010 שוב נרשמה קפיצה בשיעור הנשים עובדות הקבלן, ובשנת 2011 חלה ירידה חדה ושיעור עובדות הקבלן שב לרמתו בשנת 2008, שנת השיפור. בשנה זו שיעור עובדות הקבלן בקרב נשים (0.503) כמעט השתווה לשיעור עובדי הקבלן בקרב גברים (0.497).

תרשים 8א

היחס בין נשים עובדות קבלן לגברים עובדי קבלן מכלל עובדי הקבלן

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2001-2011.

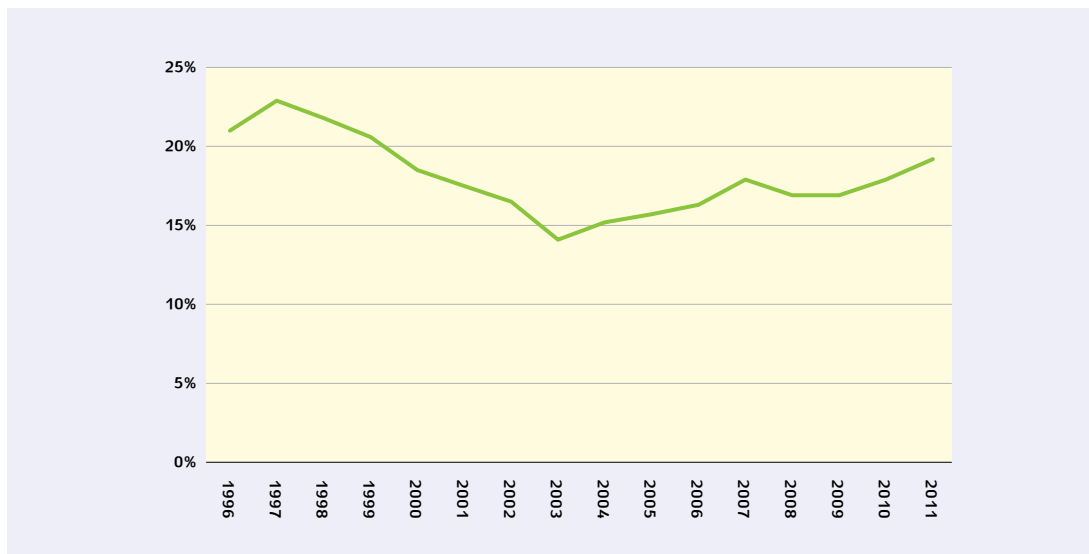
נראה כי אינדיקטור זה תרם להצטמקותו של האי־שוויון בממד שוק העבודה בשנת 2011 ולהצטמקות האי־שוויון בממד כולו. המקור לצמצום נעוץ גם בצמצום מספר עובדי הקבלן ועובדות הקבלן מ־41,400 בשנת 2009 ל־36,100 בשנת 2010 ול־29,200 בשנת 2011.

שיעור הנשים העובדות במשרה חלקית מפני שהן עקרות בית על פי הגדרתן

האינדיקטור משקף את חלוקת העבודה המגדרית בין המרחב הציבורי למרחב הפרטי ואת היחסים בין משפחה לשוק העבודה. תרשים 9 מראה שבשנים 2003–2007 חלה עלייה באחוז הנשים העובדות במשרה חלקית שהעידו שהן עובדות בהיקף חלקי מפני שהן עקרות בית. בשנת 2008 חלה ירידה מעטה בשיעורן, אולם מאז המגמה שוב עולה ובשנת 2011 כ־19% מהנשים (כ־80,000) דיווחו שהן עובדות במשרה חלקית בגלל עיסוקן במשק הבית. לעומת זאת רק 0.9% מהגברים (1,400 בלבד) ציינו שזאת הסיבה לעבודתם במשרה חלקית.

תרשים 9

שיעור הנשים העובדות במשרה חלקית (בגין היותן עקרות בית)

מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2001-2011.

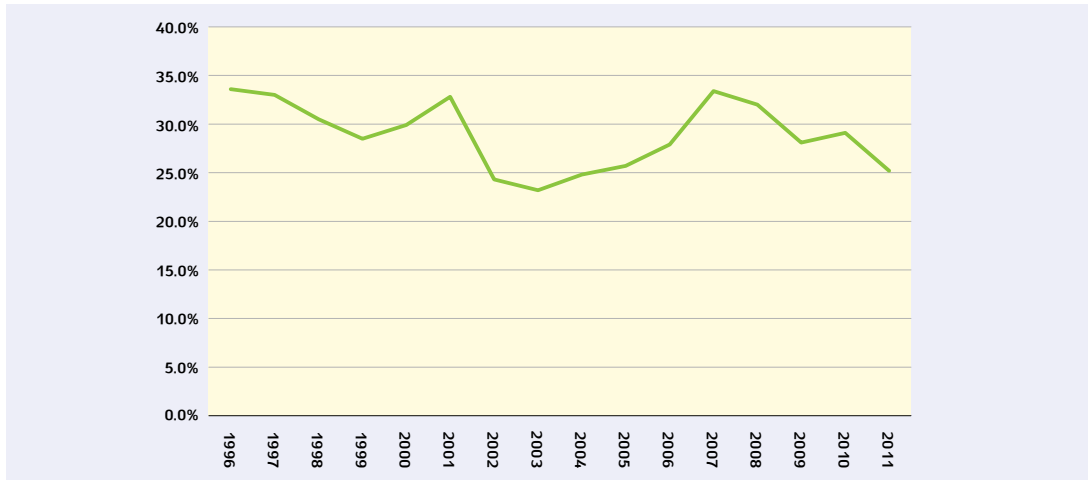
תופעה זו משקפת את התפיסות המגדריות על חלוקת התפקידים במשפחה, שלפיהן על נשים מוטלות חובות החזקת משק הבית והילדים ואילו גברים יוצאים לשוק העבודה (שטייר 2005). במצב זה נשים נוטות פחות לקשור את עצמן לעולם העבודה. שיעורן בעבודות במשרה חלקית גבוה משיעור הגברים במשרה חלקית, ומעמדן משמר את נחיתותן בשוק העבודה ואת פערי השכר החודשיים בין לבין הגברים. אינדיקטור זה משקף את הנתון שכחמישית מהנשים שעובדות במשרה חלקית עושות זאת מפני שהן מטופלות בילדים או עובדות בבית. שיעור הנשים שעובדות במשרה חלקית מסיבה זו הולך וגדל, ומרחיב את האישוויון בשוק העבודה גם בשנת 2011.

שיעור הנשים הבלתי מועסקות מפני שהן עקרות בית על פי הגדרתן

בניגוד לקודמו, אינדיקטור זה משקף את התנתקותן של נשים משוק העבודה, והוא מציג נשים שאינן מועסקות כלל מפני שהן מקדישות את עצמן לעבודת הבית והמשפחה. עם זאת יש לציין שהאינדיקטור משקף רק את הנשים שהתנתקו משוק העבודה ב־12 החודשים האחרונים, לא את כלל עקרות הבית באוכלוסייה.

תרשים 10

שיעור הנשים הבלתי מועסקות (בגין היותן עקרות בית)

מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996-2011.

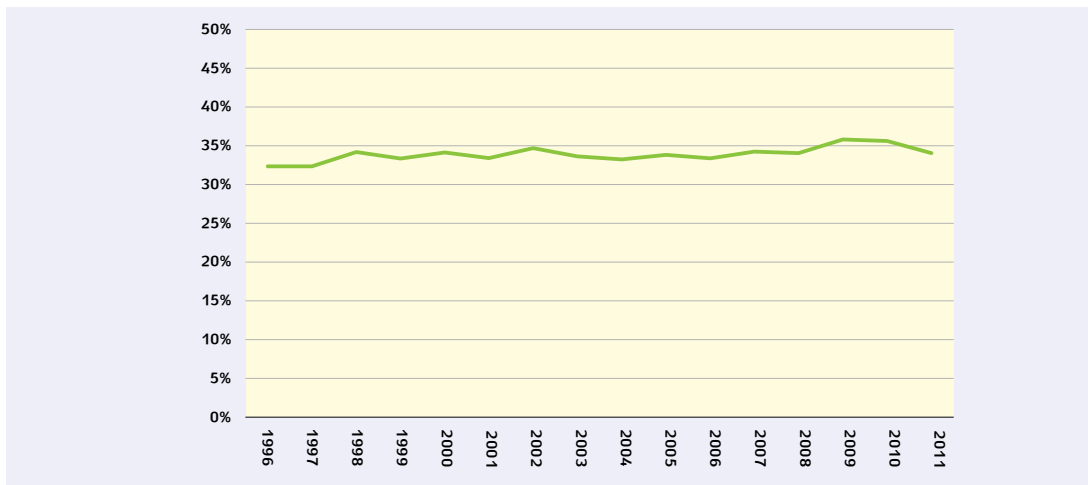
תרשים 10 מראה ששיעור הנשים הבלתי מועסקות בשוק העבודה מפני שהן עקרות בית עלה בשנים 2004-2007, מ-24% ל-33% מכלל הנשים הבלתי מועסקות, והגדיל את האירשויון ואת הפערים בממד שוק העבודה בשנים אלו. מ-2008 חלה ירידה בשיעורן עד 25% בשנת 2011 והיא מעידה על שיפור מסוים, אולם בהשוואה לשיעור הגברים הבלתי מועסקים מפני שהם עקרי בית (2.7%) שיעורן של הנשים גבוה מאוד, ופער זה מצביע על חלוקת העבודה המגדרית הבלתי שוויונית בנטל עבודות הבית והטיפול בילדים.

שיעור הנשים המועסקות בענף ההייטק

אינדיקטור זה משקף את היקף הנשים העובדות באחד הענפים שבהם תנאי העבודה הם הטובים בשוק והוא נחשב לראש חץ הכלכלה. ענף ההייטק נהנה מיוקרה והשכר הממוצע בו גבוה, לכן הוא חשוב בהקשר של הפער המגדרי. היקף הנשים בהייטק משקף אפוא פן של רמת השוויון המגדרי בשוק העבודה. היקף המועסקים בענף עולה בהתמדה משנה לשנה (למעט שנת 2009, שבה התעשייה צומצמה מעט), אך תרשים 11 מראה שאחוז השכירות בהייטק נותר קבוע: 34% עד 35% משנת 2002 עד שנת 2011. בשנת 2011 חלה ירידה קלה בשיעור הנשים בהייטק בהשוואה לשנת 2010 ושיעורן פחת ל-34.1%.

תרשים 11

שיעור הנשים המועסקות בהייטק מכלל המועסקים בהייטק בישראל

מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1996–2011.

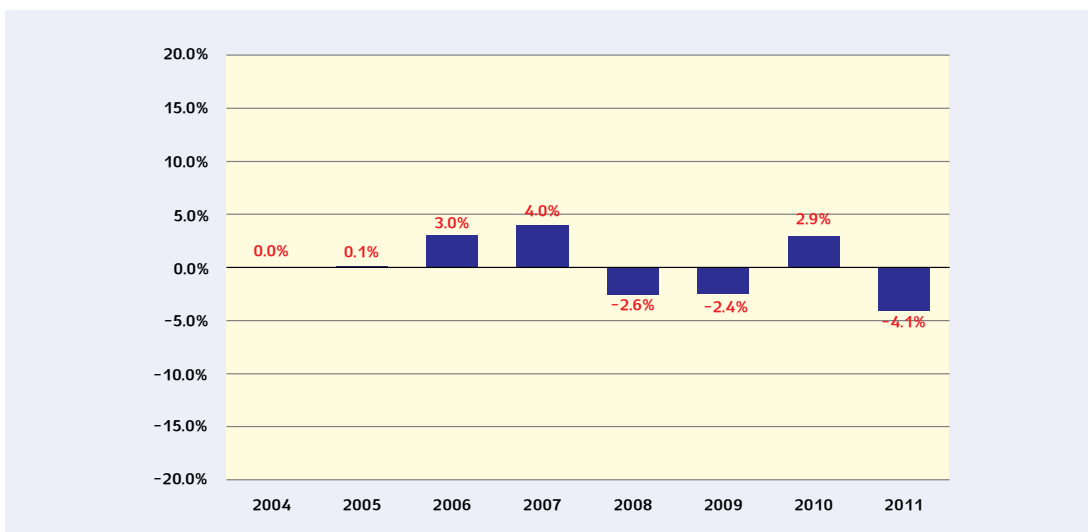
באופן כללי נראה כי אינדיקטור זה, המשקף תעסוקה באחד הענפים המכניסים ביותר במשק, מעיד שנשים משתתפות בו בשיעור נמוך ממספרן באוכלוסייה, והן רק כשליש מכלל השכירים בהייטק. מעניין יהיה לבחון בעתיד ברזולוציה גבוהה יותר את מעמדן של נשים לעומת גברים בתעשייה זו.

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד שוק העבודה

תרשים 12 מראה שלפי ערכי מדד המגדר בממד שוק העבודה, בשנים 2004–2007 עלה האי־שוויון המגדרי בשוק העבודה בכ־7.1%. בשנים 2008–2009 חל צמצום של 5% באי־שוויון בממד זה וב־2010 הוא עלה שוב, בכ־3.0%. העלייה משקפת בעיקר את הגידול בפער בין מספר עובדות הקבלן למספר עובדי הקבלן (ב־2010 היה שיעורן 56% מעובדי הקבלן).

תרשים 12

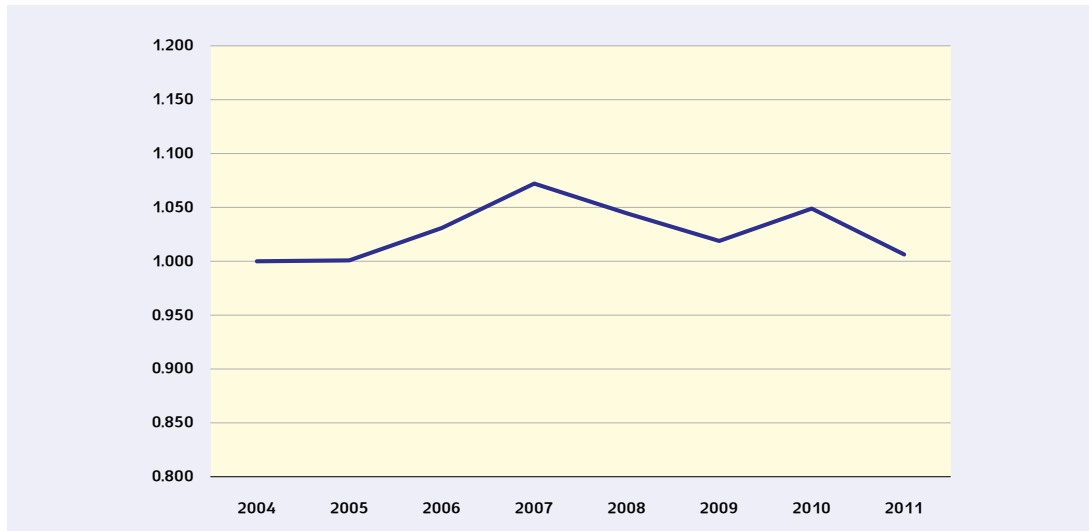
אי־שוויון מגדרי בממד שוק העבודה בישראל 2004–2011

הגידול באי־שוויון בין גברים לנשים בשוק העבודה נובע גם מהרעה בפערי השכר לשעה בין נשים לגברים: ב־2010 נשים השתכרו לשעת עבודה בממוצע 83.7% מהשכר הממוצע לשעה של גברים. ב־2011 מסתמנים דווקא ירידה קטנה באי־שוויון המגדרי ושיפור בממד בשל שיפורים קלים במספר המועסקות במשרה חלקית, ירידה בשיעור עובדות הקבלן וירידה במספר הנשים שאינן מועסקות מפני שהן עקרות בית.

תרשים 12א

ערכי ממד שוק העבודה

ממד האלימות נגד נשים

מאחר שבלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לא נערך מעקב סדרתי אחרי נתוני אלימות נגד נשים, רוב הסדרות המרכיבות ממד זה נלקחו ממקורות אחרים. חלק מן הנתונים נלקחו מדוחות של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ונעזרנו גם באיגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית. לגידול במספר התלונות והנפגעות יש משמעות רק ביחס לגידול האוכלוסייה, ולפיכך התחשבנו במספר הנשים בכל שנה שבה אמדנו את הממד. אלה האינדיקטורים בממד זה:

- מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית.
 - סטטוס הטיפול בתיקים שנפתחו בגין תלונות נשים על עברות מין: שיעור התיקים שהועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות.
 - שיעור המטופלות במרכזים של משרד הרווחה לטיפול באלימות במשפחה.
 - מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה.
 - שיעור התיקים של אלימות במשפחה שנסגרו מחוסר ראיות.
- כדי לבחון את הגידול בתופעה הנמדדת בניכוי הגידול הטבעי באוכלוסייה נבחנו כל הנתונים ביחס לגידול באוכלוסייה ולא כמספר אבסולוטי.

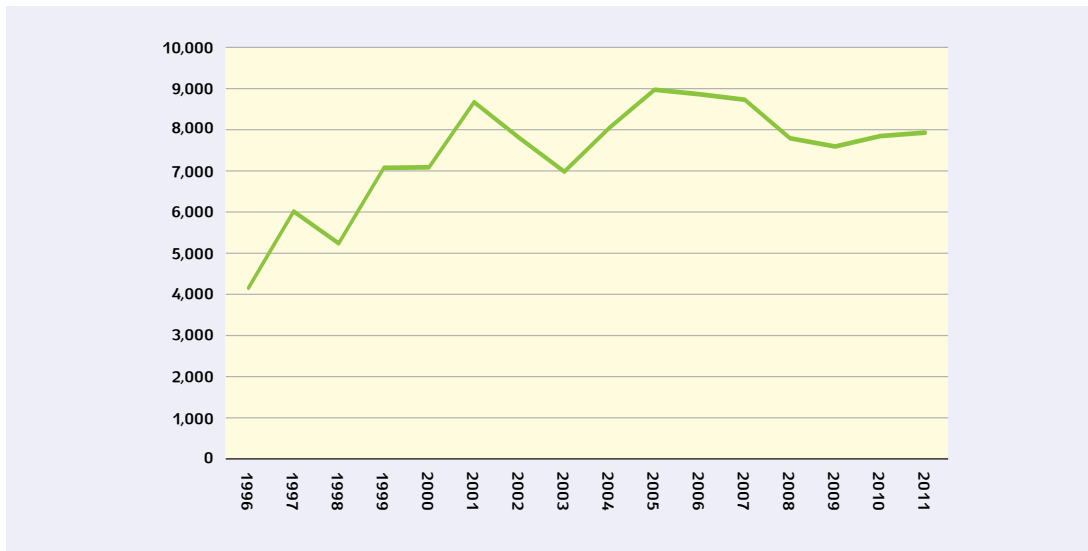
מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית

בחינת מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע ביחס לגידול הטבעי של האוכלוסייה מראה שבסוף שנות התשעים עלה היקף הפנייה למרכזי הסיוע, בעיקר של נשים,¹⁰ כמבוטא בתרשים 13. הסיבה לעלייה, ככל הנראה, היא הגידול במספר מרכזי הסיוע והרחבת המודעות שיש באפשרותם לעזור לנשים נפגעות אלימות מינית או החשות מאוימות באלימות. מתחילת שנות האלפיים נראה שאינדיקטור זה משקף ירידה מסוימת בהיקף הפניות החדשות למרכזי הסיוע. בשנת 2010, לאחר ירידה בשנים 2005–2009, התהפכה המגמה: עלה מספר הנשים הפונות למרכזי הסיוע והעלה את הא־שוויון בממד האלימות. גם בשנת 2011 עלה מספר הפניות, אך גם מספר הנשים באוכלוסייה עלה, והיחס בין מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע לבין מספר הנשים נותר יציב.

10 איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל 2010; אלמגור-לוטן 2011. הנתונים אינם מפולחים לפי מגדר, אך רוב הפניות הן של נשים.

תרשים 13

מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית

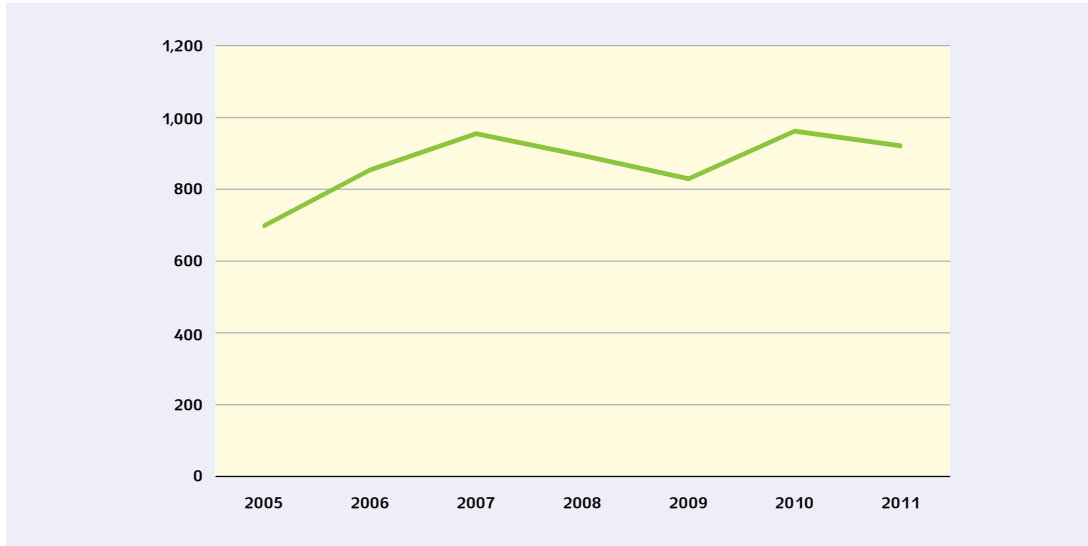
מקור: איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל 2010; אלמגור-לוטן 2011 (עבור השנים 2009-2011).

סטטוס הטיפול בתיקים שנפתחו בגין תלונות נשים על עברות מין: שיעור התיקים שהועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות

תרשים 14 מראה שבשנים 2005–2007 הייתה עלייה במספר התיקים שנפתחו בגין תלונות נשים על עברות מין והועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות, מ-698 תיקים ל-955, ונתון זה הגדיל את האירשויון המגדרי בממד האלימות. בשנת 2010 שוב נרשמה עלייה באינדיקטור ומספר התיקים עלה, ובשנת 2011 ניכרת ירידה קלה ל-921 תיקים ועמה הצטמצם מעט האירשויון בממד האלימות.

תרשים 14

מספר התיקים בגין תלונות נשים על עברות מין שהועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות

מקור: אלמגור-לוטן 2011; מזרחי 2012.

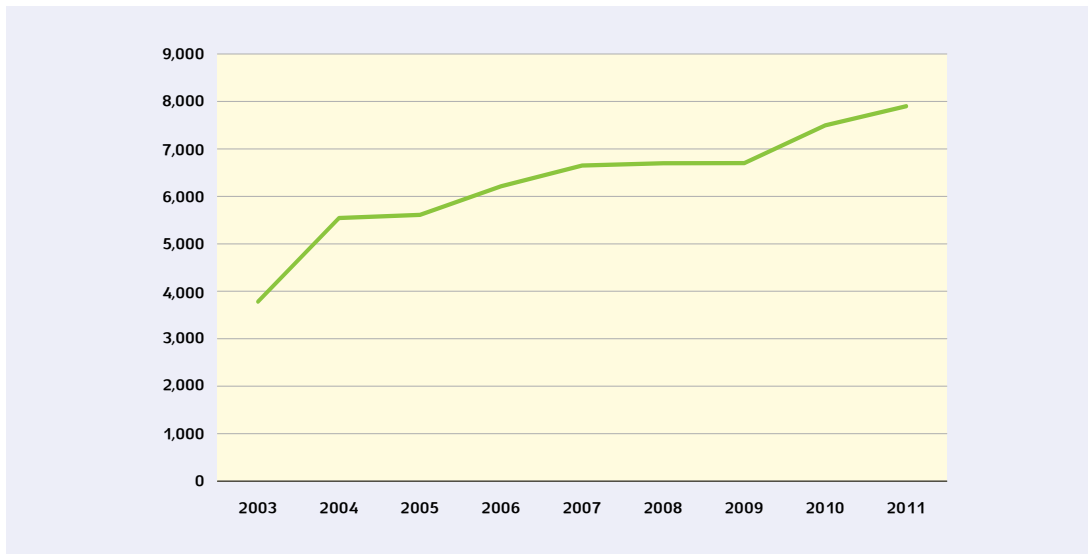
שיעור המטופלות במרכזים של משרד הרווחה לטיפול באלימות במשפחה

תרשים 15 מראה שבכל תקופת הניטור של המדד (2004–2011) הייתה עלייה מתמדת במספר המטופלות במרכזים של משרד הרווחה לטיפול באלימות במשפחה. נתון זה משקף עלייה במספר המרכזים, אך יותר מכך הוא משקף את עליית האלימות במשפחות בישראל, שנשים הן הקורבן העיקרי שלה.¹¹ בשנת 2011 עלה האינדיקטור והצביע על הרעה במצב הנשים, אך חשוב לציין שחלק מן העלייה אפשר לפרש כגידול בהיקף הדיווח ולא בהיקף המקרים. פרשנות זו מבטאת דווקא הטבה במצב, שכן הדבר מעיד על הגברת המודעות לאלימות הפנים-משפחתית, שהיא צעד חשוב בדרך לטיפול.

11 ניתן לזהות עלייה באלימות במשפחה גם דרך העלייה במספר התלונות למשטרה משנה לשנה.

תרשים 15

מספר המטופלות במרכזים של משרד הרווחה לטיפול באלימות במשפחה

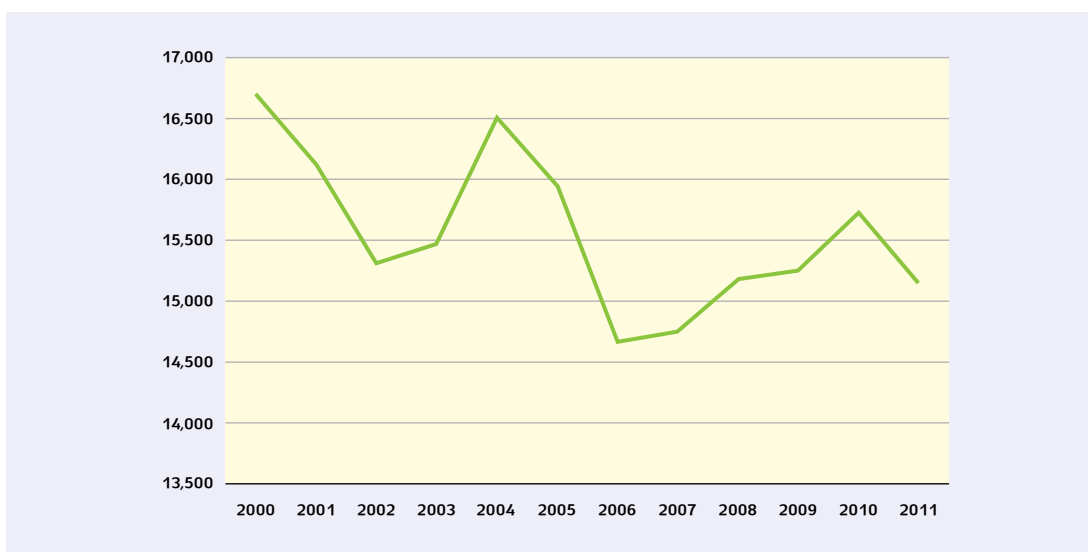
מקור: אלמגור-לוטן 2011; מזרחי 2012.

מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה

תרשים 16 מראה שמספר התיקים שנפתחו בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה בכל שנה נע בטווח שבין 14,500 ל-16,500; בשנים 2006–2010 עלה המספר עלייה אבסולוטית וגם יחסית לגידול הטבעי באוכלוסייה, והגדיל את האי־שוויון בממד האלימות. בשנת 2011 ירד מספר התיקים ועלה הגידול הטבעי באוכלוסייה, ולכן הייתה ירידה באינדיקטור זה והצטמצם מעט האי־שוויון בממד האלימות בשנה זו.

תרשים 16

מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה

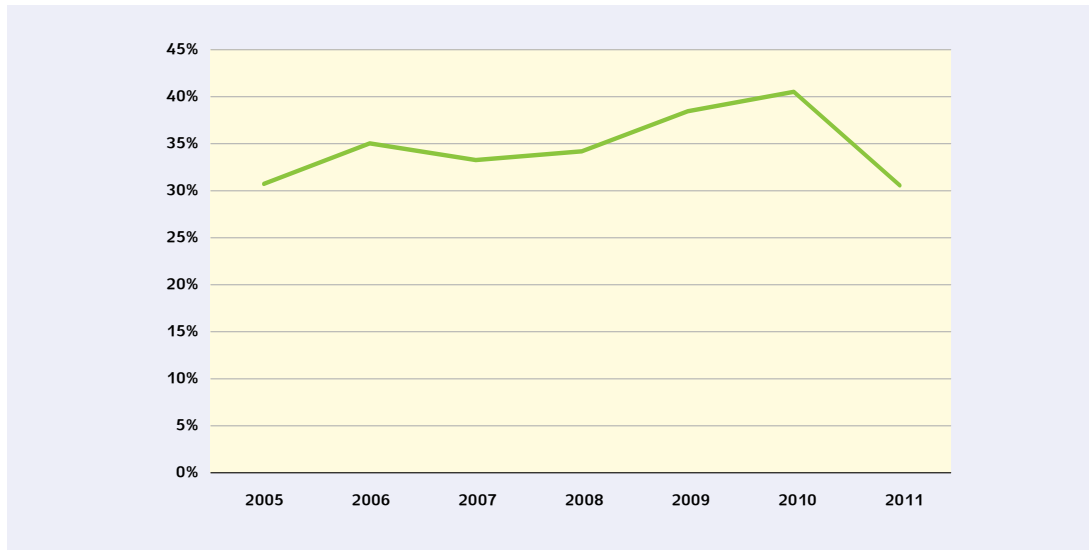
מקור: אלמגור-לוטן 2011; מזרחי 2012.

שיעור התיקים של אלימות במשפחה שנסגרו מחוסר ראיות

תרשים 17 מראה שבשנים 2008–2010 עלה שיעור התיקים של אלימות במשפחה שנסגרו מחוסר ראיות והגדיל את האי־שוויון בממד כולו. לעומת זאת בשנת 2011 מסתמנת ירידה במספר התיקים שנסגרו מחוסר ראיות, והאי־שוויון המגדרי בממד האלימות הצטמצם.

תרשים 17

שיעור התיקים שנסגרו מחוסר ראיות

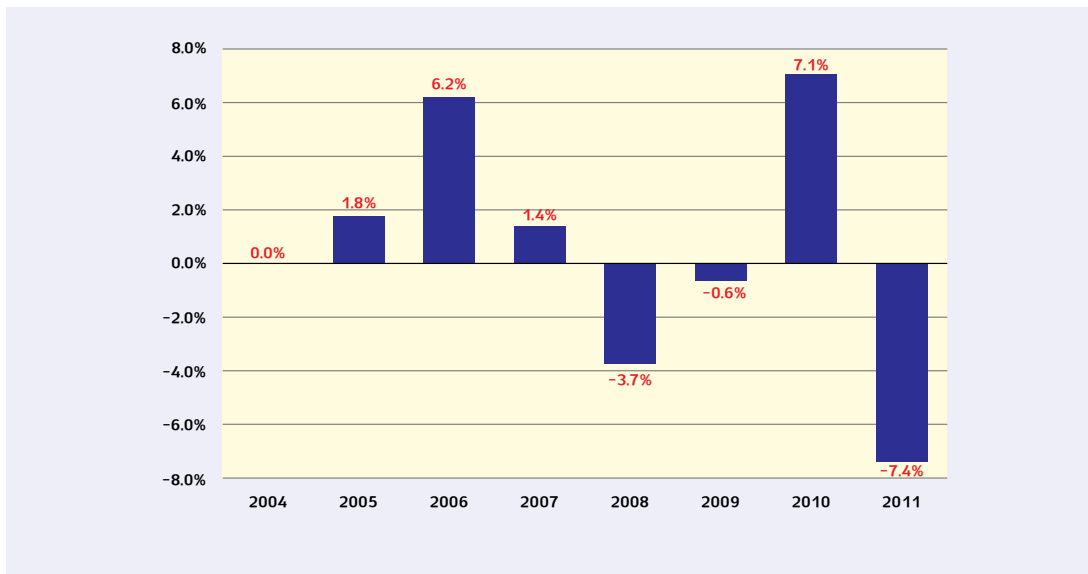
מקור: אלמגור־לוטן 2011; מזרחי 2012.

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד האלימות נגד נשים

תיאור האי־שוויון המגדרי בממד האלימות בתרשים 18 ובתרשים 18 א מראה שבין 2004 ל־2006 עלה האי־שוויון המגדרי כמעט בכל האינדיקטורים. בין 2007 ל־2009 חל צמצום מה באלימות, בעיקר בגלל הפחתה במספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית. גם בשנת 2011 חלה ירידה בממד האלימות בממד האי־שוויון המגדרי, והיא משקפת שיפור בהשוואה לשנת 2010, שבה היה גידול באי־שוויון המשתקף בממד האלימות נגד נשים. בשנת 2011 כמעט לא השתנה מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע (7,930 פניות), מספר התיקים של אלימות נגד נשים שהועברו לטיפול משטרת ירד (921 תיקים), מספר המטופלות במרכזי משרד הרווחה עלה (7,900 מטופלות), מספר התיקים שנפתחו במשטרה בנין עברות אלימות נגד נשים ירד (15,144 תיקים), ושיעור תיקי האלימות נגד נשים שנסגרו מחוסר ראיות ירד גם הוא (30.6%). כלומר, מחמשת האינדיקטורים המרכיבים את הממד שלושה הצביעו על שיפור בסטטיסטיקה של האלימות נגד נשים ושניים הצביעו על הרעה. בסיכום הכולל, בשנת 2011 חל שיפור בממד האלימות בממד האי־שוויון המגדרי. ייתכן שהמגמה המעורבת של האינדיקטורים מלמדת שאין מדיניות־על שמשפיעה על כל תחום האלימות בישראל.

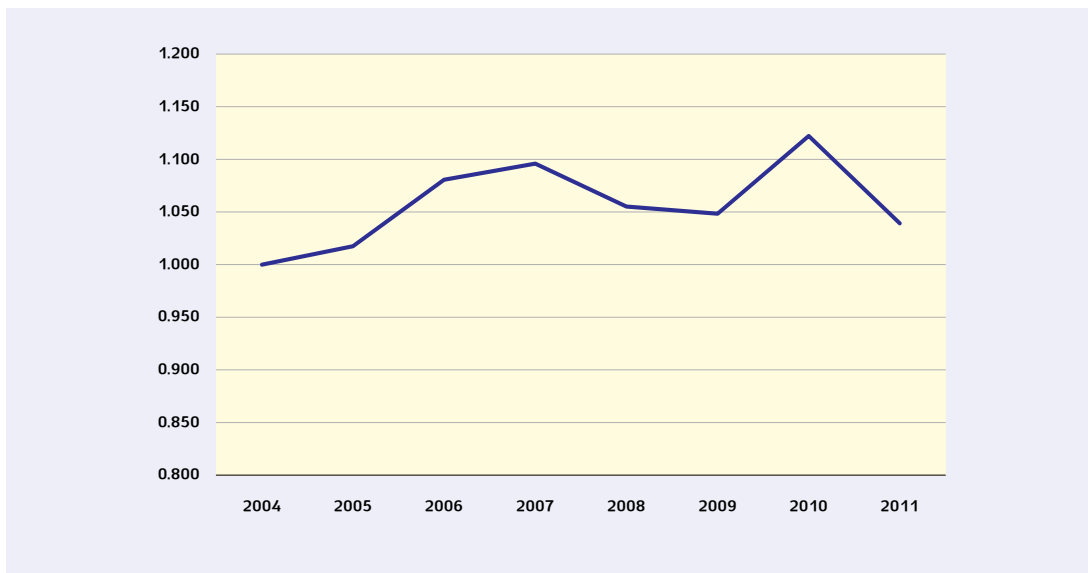
תרשים 18

אי־שוויון מגדרי בממד האלימות נגד נשים 2011–2004

תרשים 18א

ערכי ממד האלימות נגד נשים

ממד הפערים בין המרכז לפרפריה

בשלבם הבאים של פיתוח המדד נרחיב את העיסוק במשתנים הקשורים לפרפריה ולקבוצות מוחלשות אחרות. בשלב זה התאפשרה בדיקה של השתתפות בכוח העבודה ופערי שכר בין נשים לגברים במרכז לעומת הפרפריה.¹² אלה האינדיקטורים:

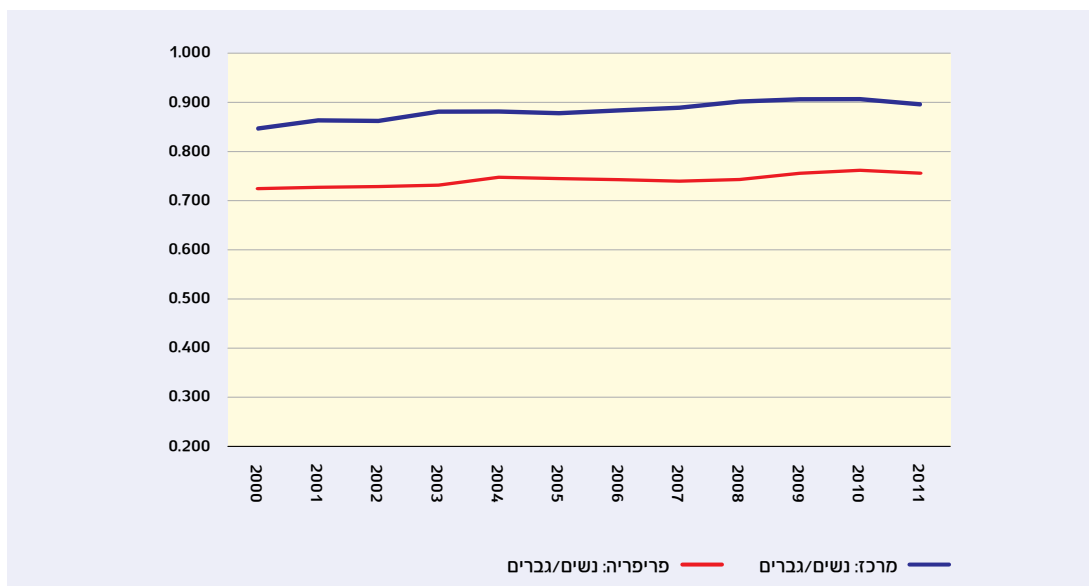
- שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי: היחס בין שיעור הנשים המשתתפות בכוח העבודה במחוזות צפון ודרום לבין שיעור הגברים המשתתפים בכוח העבודה במחוזות אלו.
- יחס השכר הממוצע לחודש עבודה (סך השכר בכל השנה מחולק ב־12): השכר הממוצע של נשים במחוזות צפון ודרום חלקי השכר הממוצע של גברים במחוזות אלו.

שיעור השתתפות בכוח העבודה האזרחי: היחס בין נשים בפרפריה לגברים בפרפריה

התפלגות המשתתפים בשוק העבודה בכללותו היא עובדת אחת לארבעה עובדים. תרשים 19 מצביע על מגמות מתונות באינדיקטור בתקופה שבה הוא נאמד. בין 2005 ל-2007 גדל האי-שוויון בפרפריה משום שהיחס בין נשים בשוק העבודה לגברים בשוק העבודה המתגוררים בפרפריה (צפון ודרום) ירד מ־0.75 ל־0.73. בין 2008 ל-2011 הייתה מגמת שיפור מתונה כשיותר נשים מגברים בפרפריה העלו את שיעורי השתתפותן בשוק העבודה, ויחס שיעורי ההשתתפות עלה לשיא של 0.77. במרכז הארץ שיעור ההשתתפות בכוח העבודה - הן של גברים והן של נשים - גבוה משיעור ההשתתפות בפרפריה (צפון ודרום), אך הפערים בין המרכז לפרפריה גדולים בקרב נשים יותר מאשר בקרב גברים. כלומר, למגורים בפרפריה יש השפעה גדולה יותר על נשים מאשר על גברים בהיבט התעסוקה (ראו אלמגור־לוטן 2010א).

תרשים 19

יחס שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי בין נשים לגברים בפרפריה ובמרכז

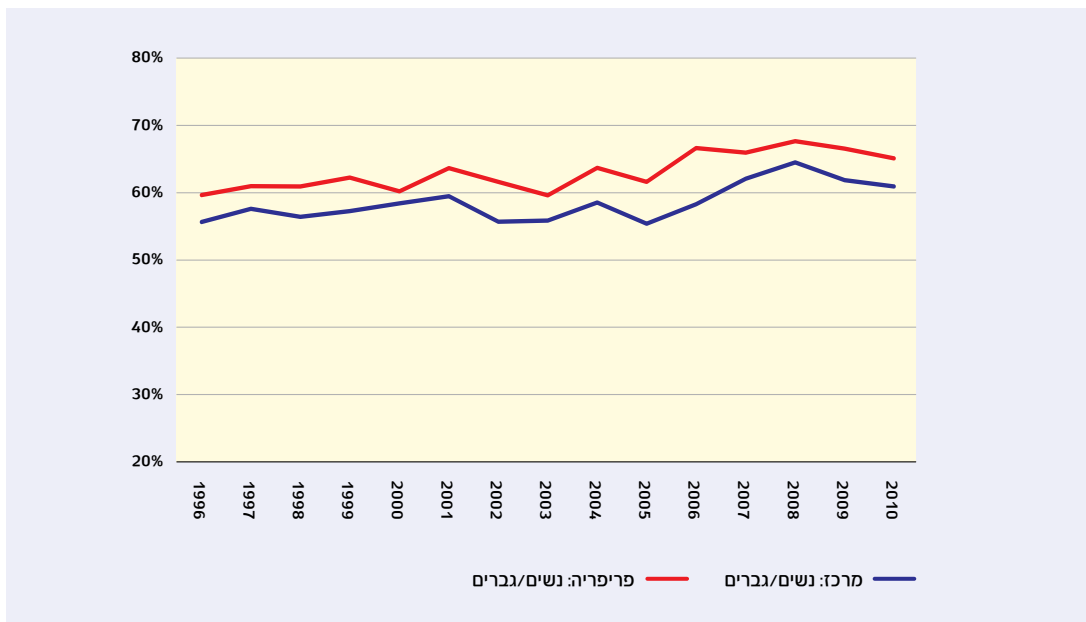
מקור: על פי הלמ"ס 2010 ולוחות מקבילים משנתוני הלמ"ס 2000-2011.

יחס השכר הממוצע לחודש עבודה (סך השכר בכל השנה מחולק ב־12): נשים בפריפריה לעומת גברים בפריפריה (מחוזות צפון ודרום)

ב־2004 השתכרו נשים בפריפריה 64% משכרם של גברים. עד 2008 חל שיפור והיחס הצטמצם ל־68%. אולם בין 2009 ל־2010 עלה האי־שוויון המגדרי בפריפריה משום שפער השכר בין נשים לגברים בפריפריה גדל והגיע ל־65%¹³. תרשים 20 מראה שהפער בין השכר החודשי הממוצע של גברים במרכז לשכר החודשי הממוצע של נשים במרכז גדול במקצת מפער זה בפריפריה. הסיבה היא שגברים בפריפריה משתכרים בממוצע פחות מגברים במרכז.

תרשים 20

פערי שכר חודשי בין נשים לגברים במרכז ובפריפריה

מקור: על פי הביטוח הלאומי 2011 ולוחות מקבילים בדוחות ממדי העוני של המוסד לביטוח לאומי 1996-2010.

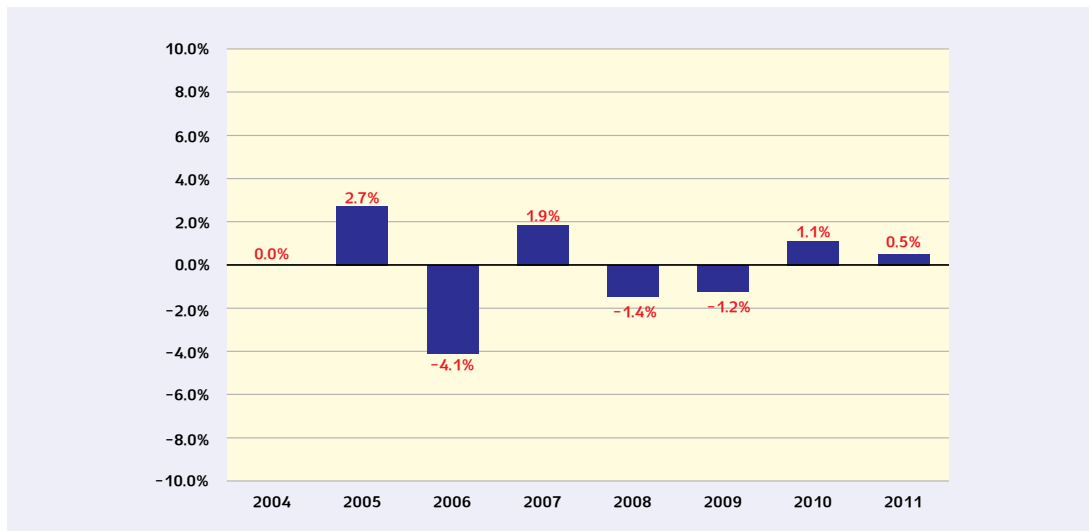
אם כן, גם עם גברים הפריפריה אינה מיטיבה: יש בה יותר מקצועות נמוכי סטטוס והכנסה, ולכן הבדלי השכר בין גברים לנשים בפריפריה קטנים מהבדלים אלו במרכז. יחס שכרן הממוצע של נשים ביחס לשכרם הממוצע של גברים בפריפריה בין 2004 ל־2010 הוא כ־65% בממוצע בכל השנים, ואילו במרכז הוא 60% (ככל שהאחוז גבוה יותר, פער השכר קטן יותר).

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד הפריפריה

ממד הפריפריה בוחן את הפערים בשוק העבודה בין גברים לנשים במחוזות הצפון והדרום. מתרשימים 21 ו־21א עולה שבשנים שנבדקו אין שינויים ניכרים במצב האי־שוויון בין גברים לנשים בפריפריה, אך בשנים 2010–2011 עלה מעט האי־שוויון המגדרי בה.

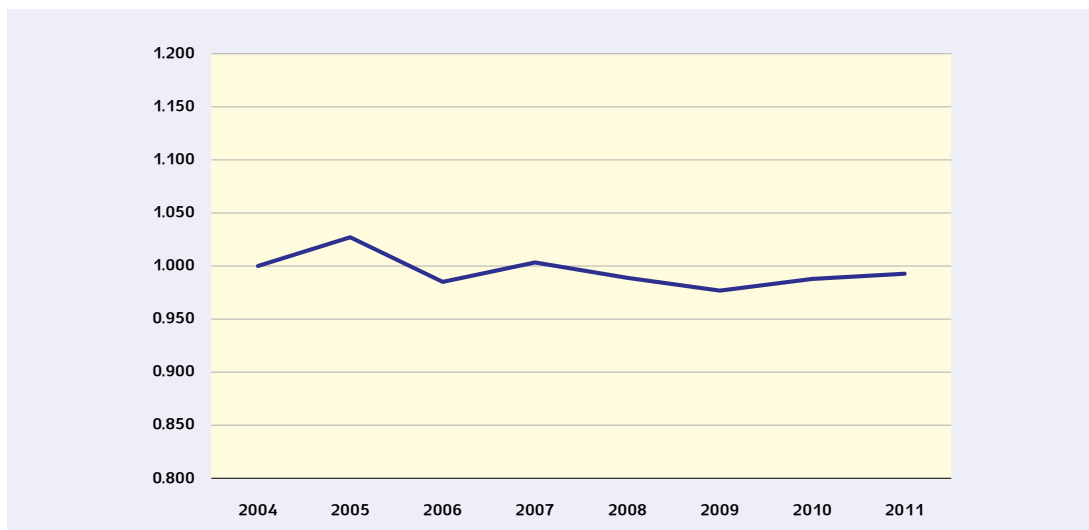
תרשים 21

אישוויון מגדרי בממד הפריפריה 2004–2011

תרשים 21א

ערכי ממד הפריפריה

ממד האי־שוויון המגדרי בחברה הערבית

בישראל יש אי־שוויון בין יהודים לערבים בכל תחומי החיים, והאי־שוויון המגדרי בתוך החברה הערבית – כפי שהוא בא לידי ביטוי בנתוני המדד – גדול בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. לחברה הערבית יש גם מאפיינים סוציאקונומיים ייחודיים, בייחוד בשוק העבודה, והם מצביעים על פער גדול מאוד בין נשים ערביות לגברים ערבים.

האי־שוויון בין יהודים לערבים וההבדלים בין נשים יהודיות לנשים ערביות תועדו במחקר. כאן אנו מבקשות להראות מה קורה בתוך החברה הערבית עצמה, כלומר אילו פערים קיימים בין גברים ערבים לנשים ערביות, ולכן בנינו ממד מובחן לאוכלוסייה הערבית במדד המגדר, המשווה את מצב הנשים הערביות למצבם של גברים ערבים. יש לציין שהנתונים בכל הממדים במדד הם על כלל הגברים והנשים בישראל, וכדי לבחון את האי־שוויון בין גברים לנשים בתוך החברה הערבית היה צורך להתמקד בחברה הערבית בנפרד. אלה האינדיקטורים המייצגים את האי־שוויון בין נשים ערביות לגברים ערבים בישראל:

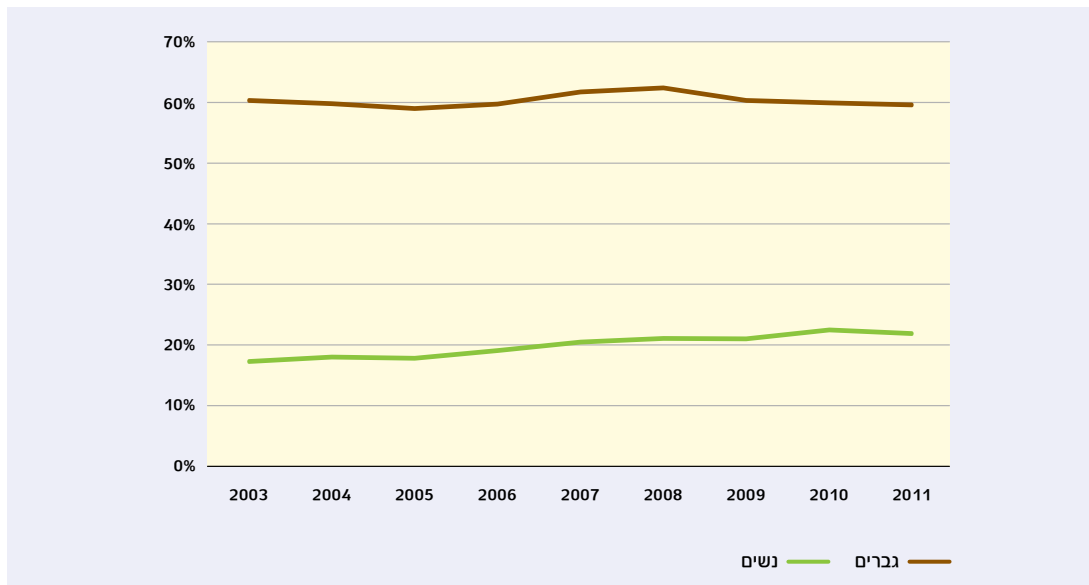
- היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי.
- היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור העובדים במשרה חלקית.
- היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בהכנסה החודשית ברוטו.
- היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בהכנסה לשעת עבודה ברוטו.
- היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור הלומדים 13–15 שנים.
- היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור הלומדים 16 שנים ומעלה.
- מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה: שיעור הערביות מקרב מנישות התלונות.

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי

שיעור השתתפותן של נשים ערביות בשוק העבודה נמוך בהרבה מזה של גברים ערבים, כפי שמראים תרשימים 22 ו־22א: 33% בממוצע משיעור השתתפותם של גברים בשוק העבודה. עם זאת, בשנים 2004–2010 שיעורן עלה והאי־שוויון בממד החברה הערבית הצטמצם. שיעור השתתפותם של גברים ערבים בשוק העבודה עומד על כ־60% בכל התקופה הנאמדת, ולעומתו שיעור השתתפותן של נשים ערביות עלה מ־17.3% בשנת 2003 ל־22.5% בשנת 2010. בשנת 2011 חל שינוי: שיעור הנשים הערביות המשתתפות בשוק העבודה ביחס לשיעור הגברים הערבים ירד ל־21.9% (שיעור הגברים הערבים היה 59.6%), והאי־שוויון בחברה הערבית עלה.

תרשים 22

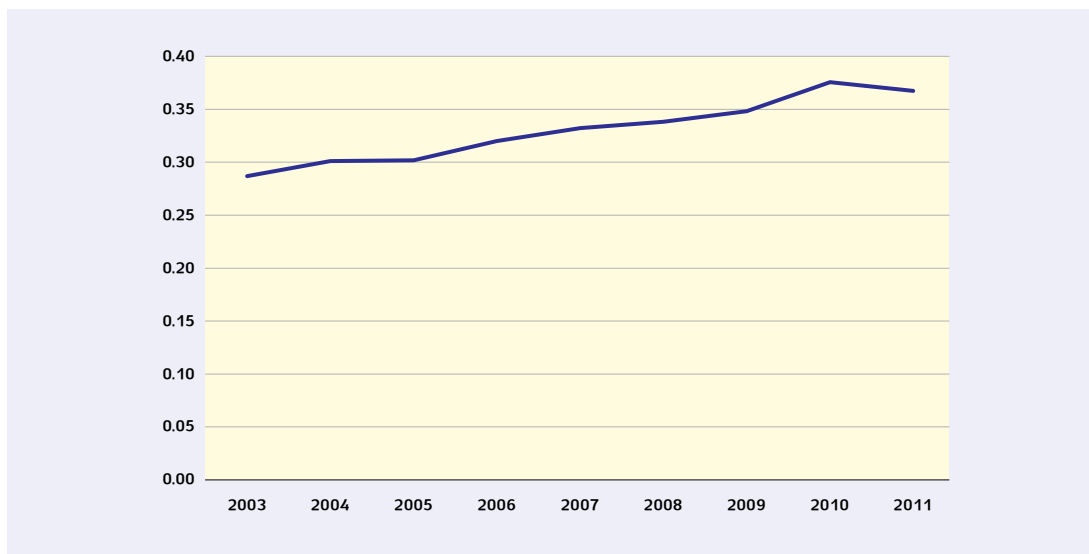
שיעורי השתתפות בשוק העבודה של נשים וגברים בחברה הערבית בישראל

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2003-2011.

תרשים 22א

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה

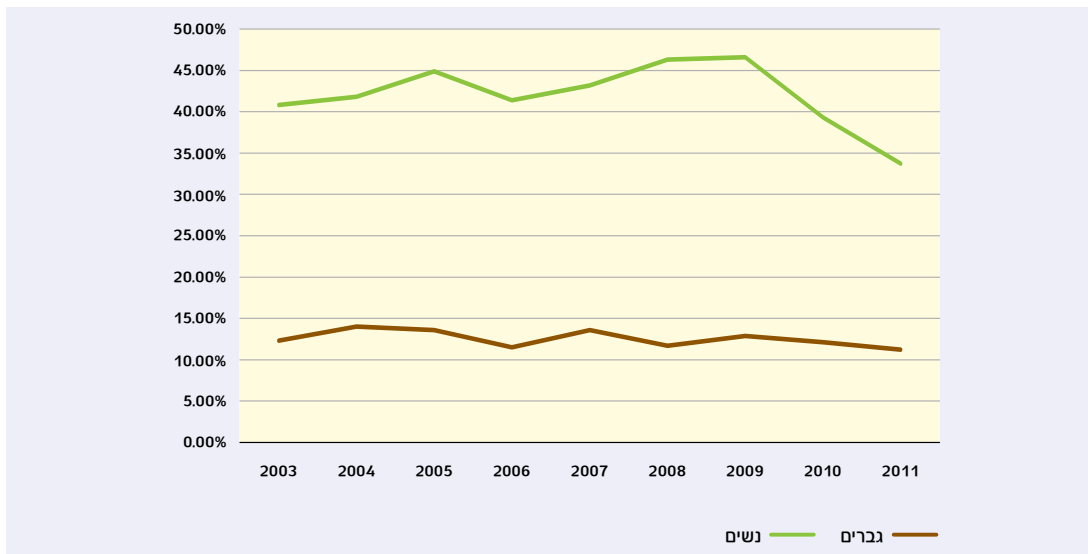
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2003-2011.

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור העובדים במשרה חלקית

תרשימים 23 ו־23א מראים שנוסף על שיעור ההשתתפות הנמוך של נשים ערביות בשוק העבודה, רבות מן המשתתפות בו עובדות במשרה חלקית. עם זאת, שיעורן של הערביות במשרה חלקית הוא במגמת ירידה: ב־2009 הוא היה כמעט 47% וב־2011 הוא ירד ל־33.7%. שיעור הנשים הערביות העובדות במשרה חלקית הוא פי שלושה משיעור הגברים הערבים העובדים במשרה חלקית. אינדיקטור זה מצמצם את האי־שוויון בממד החברה הערבית בשנים האחרונות.

תרשים 23

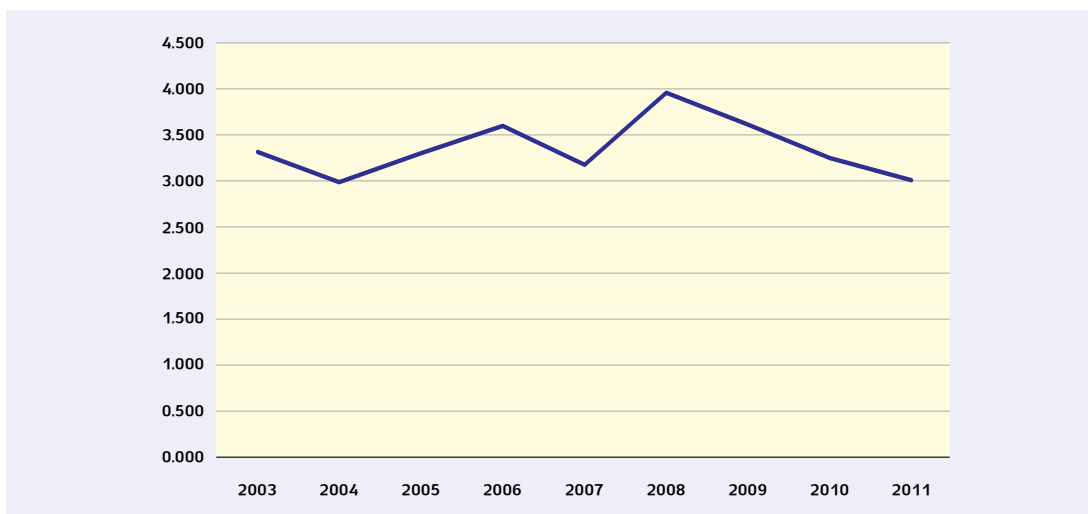
שיעור הגברים והנשים המועסקים במשרה חלקית בחברה הערבית מתוך כוח העבודה האזרחי בישראל

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2003-2011.

תרשים 23א

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים המועסקים במשרה חלקית מתוך כוח העבודה האזרחי בישראל

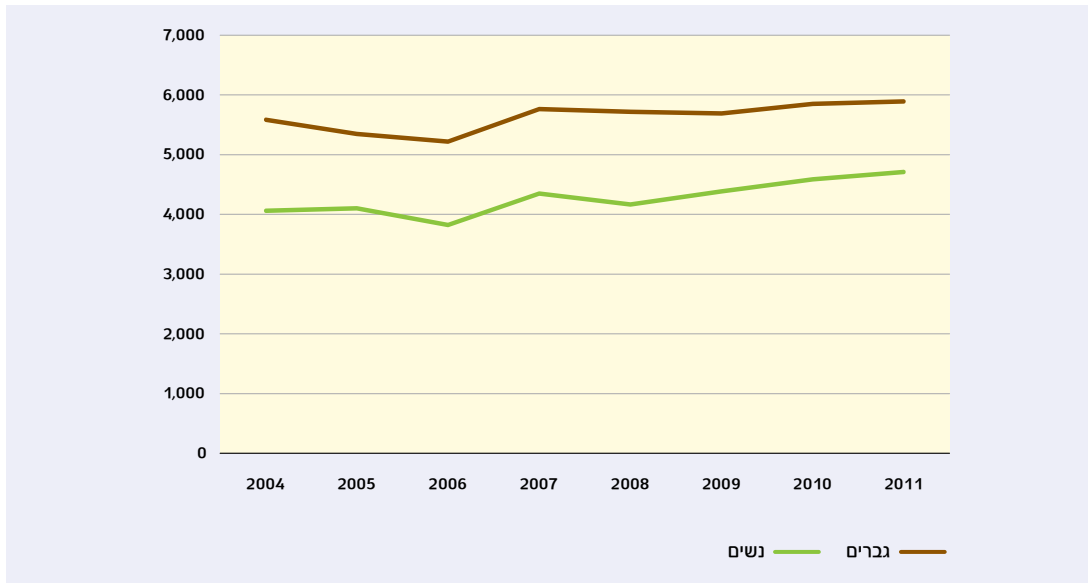
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2003-2011.

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בהכנסה החדשית ברוטו

הפער המוצג בתרשים 24 מבוטא ביחס בין שכר חודשי של נשים ערביות לשכר חודשי של גברים ערבים, המוצג בתרשים 24א, והוא נע בין 72% ל-79%. כלומר, נשים ערביות משתכרות שכר חודשי נמוך מגברים, כמו באוכלוסייה הכללית. גורם המשפיע על מצב זה הוא שיעורן הגבוה של נשים ערביות שעובדות במשרה חלקית, כפי שראינו לעיל.

תרשים 24

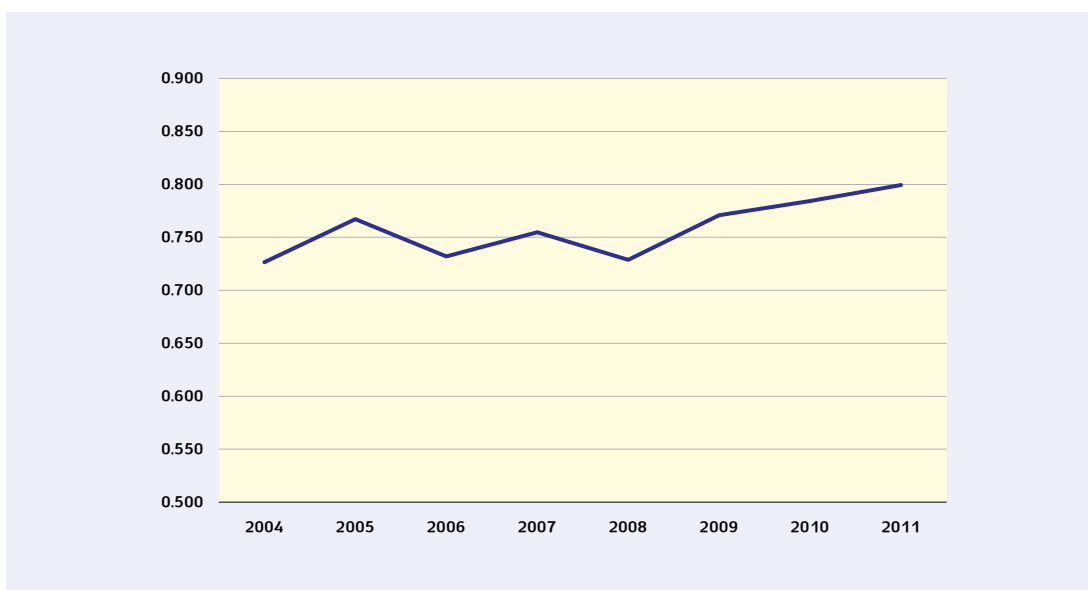
פער בהכנסה החדשית בחברה הערבית בישראל (בש"ח)

מקור: על פי הלמ"ס 2011א ולוחות מקבילים בסקרי הכנסות של הלמ"ס 2004-2011.

תרשים 24א

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בישראל בהכנסה החדשית

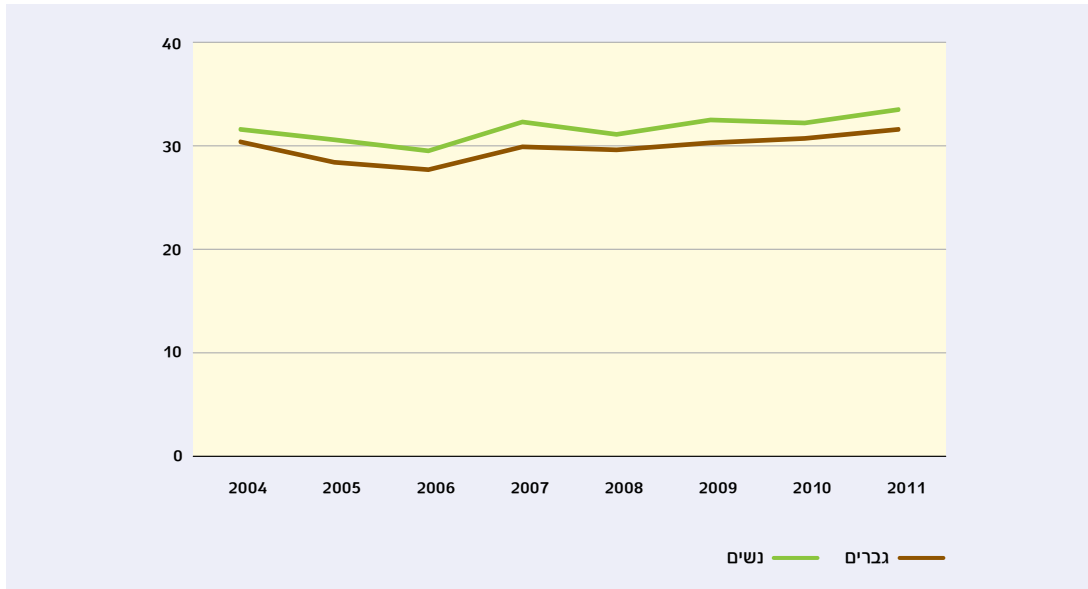
מקור: על פי הלמ"ס 2011א ולוחות מקבילים בסקרי הכנסות של הלמ"ס 2004-2011.

היחס בין נשים ערביות לגברים בהכנסה לשעת עבודה ברוטו

תרשימים 25 ו־25א מראים שבשכר לשעה יש פער קטן **לטובת** נשים ערביות, זאת בניגוד למצב בכלל האוכלוסייה, שבה יש פער קבוע (כ־20%) לטובת הגברים. בשנת 2010 נשחק היתרון של הנשים הערביות בשכר לשעה והאירשוויון עלה מעט.

תרשים 25

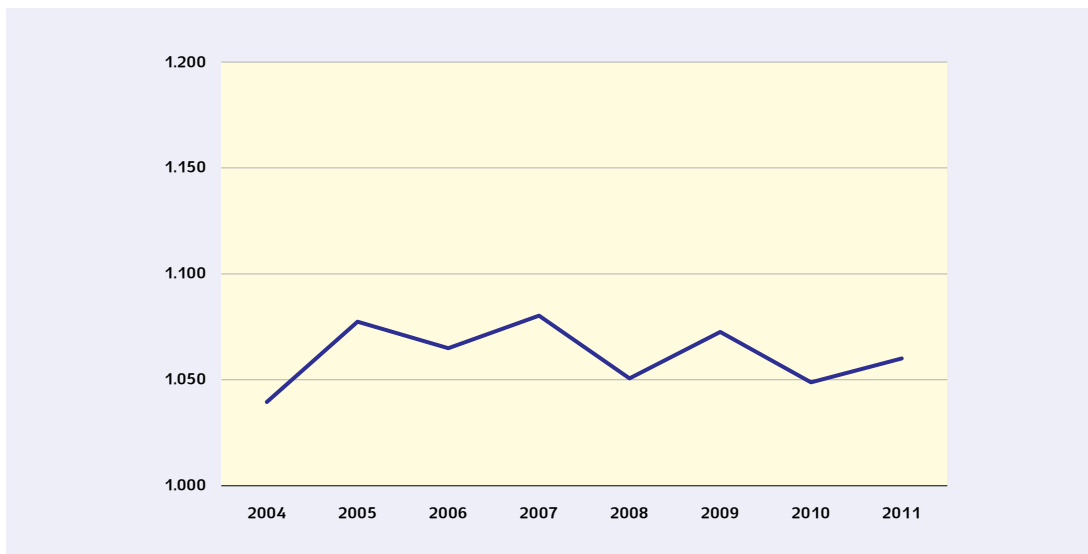
פער בין גברים ערבים לנשים ערביות בשכר לשעת עבודה

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בסקרי הכנסות של הלמ"ס 2011-2004.

תרשים 25א

היחס בין גברים ערבים לנשים ערביות בישראל בהכנסה לשעת עבודה

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בסקרי הכנסות של הלמ"ס 2011-2004.

היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור הלומדים 13–15 שנים

תרשים 26 מראה שבין 2004 ל־2006 עלה מספר הנשים הערביות הלומדות 13–15 שנות לימוד ועלה על מספר הגברים הערבים, והאי־שוויון הצטמצם. בין 2008 ל־2011 התהפכה המגמה. הסיבה היא ששיעור הגברים הלומדים 13–15 שנות לימוד הולך ועולה, ואילו שיעורן של הנשים נשאר יציב. בשנים האחרונות אינדיקטור זה מעלה אפוא את האי־שוויון בממד החברה הערבית.

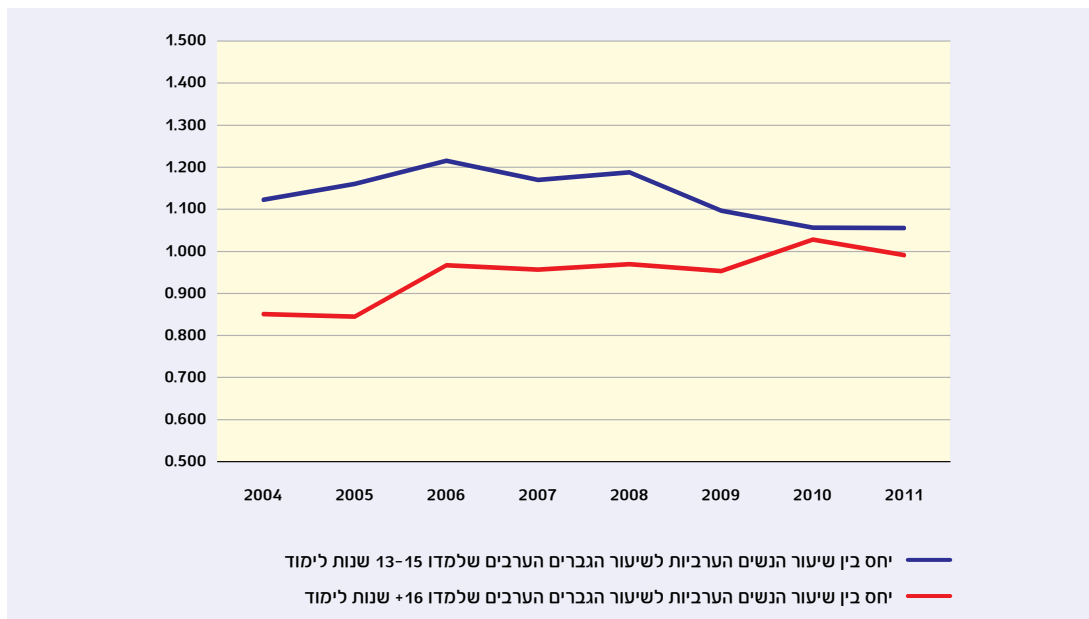
היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור הלומדים 16 שנים ומעלה

תרשים 26 מראה גם שהיחס בין מספר הגברים הערבים המשכילים למספר הנשים הערביות המשכילות הוא קרוב ל־1, ובתקופת המדידה הוא התכנס למספר זה בקירוב. כלומר, באינדיקטור זה אין אי־שוויון. עם זאת, שלא כמו בשנים קודמות, בשנת 2011 מסתמנת עלייה במספר הגברים הערבים הלומדים 16 שנות לימוד, ועמה גדל האי־שוויון המגדרי בחברה הערבית.

כמו בחברה היהודית, ובניגוד לדעה הרווחת, השכלה בקרב הערבים אינה מסירה חסמים מבניים ותרבותיים, ולפיכך אינה כלי להגדלת השוויון המגדרי בשוק העבודה (ראו ממד ההשכלה בהמשך).

תרשים 26

היחס בין שיעור המשכילות לשיעור המשכילים בחברה הערבית בישראל

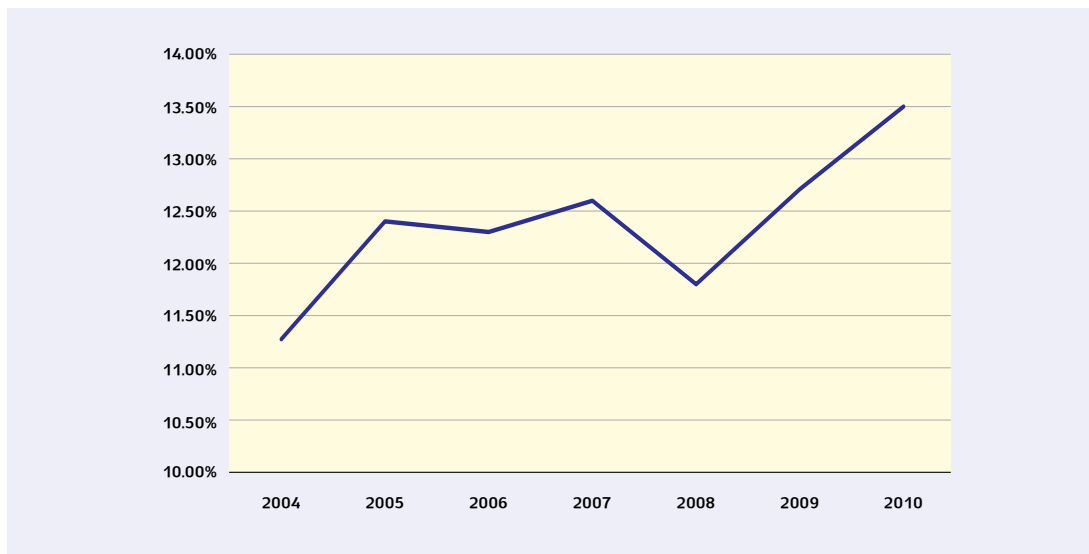
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2004-2011.

מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה: שיעור הערביות מקרב מגישות התלונות

תרשים 27 מראה ששיעור הנשים הערביות מקרב מגישות התלונות נע בין 11% ל-13%, והוא נמוך ביחס לשיעורן באוכלוסיית הנשים (20%). בין 2008 ל-2010 שיעורן עלה, ובד בבד האישוויון בחברה הערבית גדל. בשנת 2011 לא התקבלו נתונים על מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על אלימות במשפחה. יש לציין ששיעור התלונות הנמוך של נשים ערביות עשוי להעיד על תת־דיווח ולא על מיעוט מקרי אלימות.

תרשים 27

שיעור הנשים הערביות מקרב מגישות התלונות על עברות אלימות במשפחה

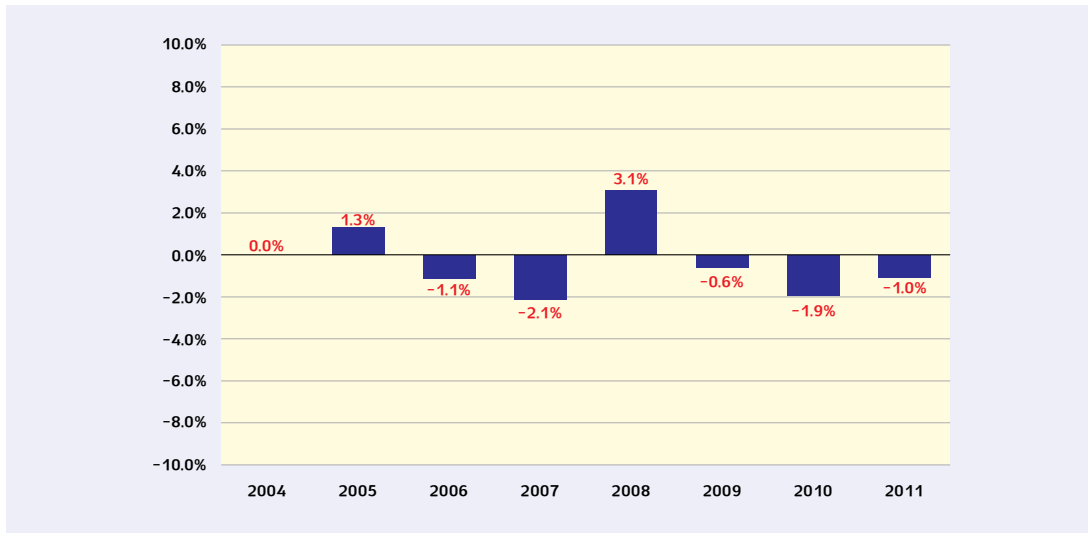
מקור: אלמגור־לוטן 2011; מזרחי 2012.

סיכום: אישוויון מגדרי בממד החברה הערבית

כפי שמראה תרשים 28 של ערכי ממד המגדר בממד החברה הערבית, בשוויון של נשים ערביות יש דריכה במקום בשנים שבהן נאמד הממד. טווח השינויים קטן, אם כי הם בסימן השתפרות, ולו קלה. הממד מורכב משבעה אינדיקטורים: באינדיקטור פער ההשתתפות בשוק העבודה האישוויון עלה; בתחום חלקיות המשרה הפער ירד; הפער בהכנסה החודשית בין גברים ערבים לנשים ערביות עלה, אך הפער בשכר לשעה ירד; בתחום ההשכלה של 13-15 שנים לא חל שינוי, אך הפער גדל מעט בהשוואה בין גברים ערבים בעלי 16 שנות לימוד ומעלה לבין נשים ערביות בעלות אותו מספר שנות לימוד; ובתחום פתיחת תיקים בגין אלימות נגד נשים, האישוויון המגדרי ירד. סך כל הירידות והעליות של האינדיקטורים היה מתון והסתכם בתנודה קטנה כלפי צמצום האישוויון בין גברים ערבים לנשים ערביות בישראל. תוצאות אלו מעוררות קושי מפני שאין עוררין על נחיתות מעמדה של האישה הערבית בישראל. ממצא מעניין הוא שתוואי הממד של החברה הערבית שונה מתוואי ממד האישוויון המגדרי הכללי: הוא הגיע לשפל בשנים 2006 ו-2007 - שנות השיא של הממד כולו - וגם ב-2010 הוא ירד בזמן שהממד הכללי עלה.

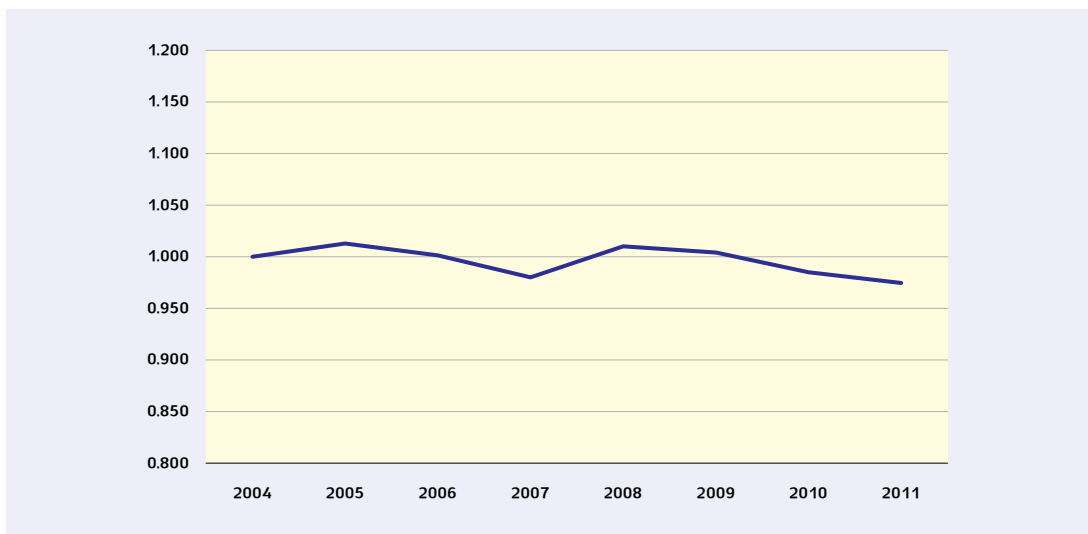
תרשים 28

אישוויון מגדרי בממד החברה הערבית

תרשים 28א

ערכי מומד החברה הערבית

ממד העוני

עוני הוא ממד רב־משקל בהקשר של אי־שוויון מגדרי מכיוון שהוא מוקד שבו מוחלשות נפגשות ומועצמות. מלבד זאת שיעור העוני הוא בשליטה - ולו חלקית - של מערכת הרווחה והוא ברזיסות לקבוצות אוכלוסייה שונות (שטייר ולוין 2000). האי־שוויון המגדרי בתחום העוני נמדד בתחולת העוני בקרב נשים לעומת תחולת העוני בקרב גברים לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי. כמו כן התחשבנו במספר מקבלי קצבאות הבטחת הכנסה לפי השנתון הסטטיסטי לישראל של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. האי־שוויון בעוני נמדד בשני אינדיקטורים:

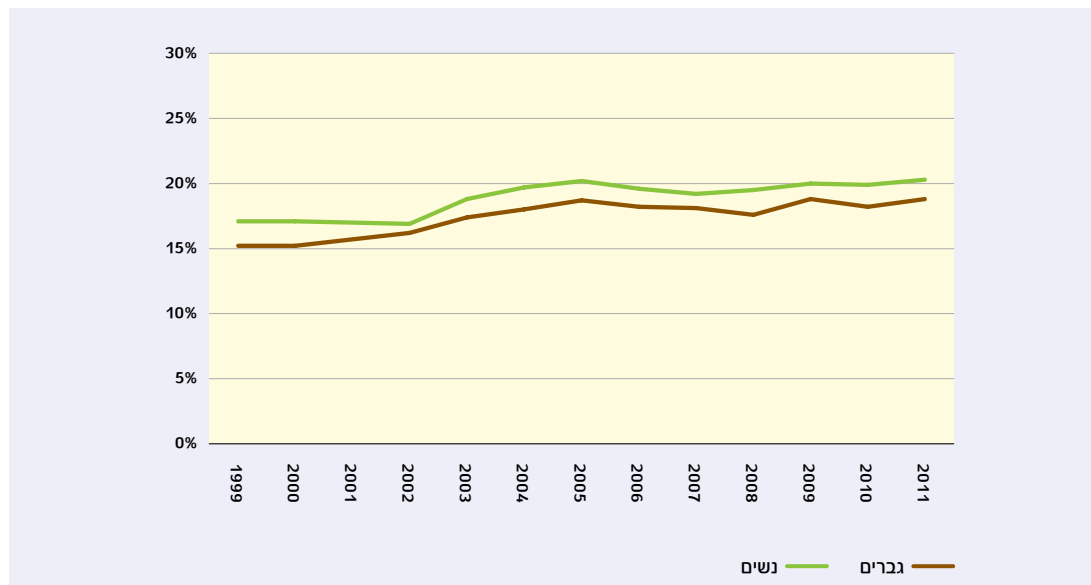
- יחס העוני בין נשים לגברים לאחר תשלומי העברה ומסים.
- היחס בין מספר הנשים למספר הגברים בקרב מקבלי הבטחת הכנסה.

יחס העוני בין נשים לגברים לאחר תשלומי העברה ומסים

תרשימים 29 ו־29 מראים שתחולת העוני בקרב נשים גבוהה בעקיבות מתחולת העוני בקרב גברים, אם כי בפער קטן. יש לציין שזאת תחולת העוני לאחר התערבותה של מערכת הרווחה, כלומר התערבותה אינה סוגרת את הפער המגדרי ויש לתת את הדעת על כך. בשנת 2008 חלה עלייה ביחס זה, כלומר תחולת העוני של נשים הייתה גבוהה משל גברים, והאי־שוויון המגדרי בממד העוני עלה בשנה זו. בשנת 2011 נראה שהיחס קטן, כלומר הצטמצם מעט האי־שוויון בממד העוני.

תרשים 29

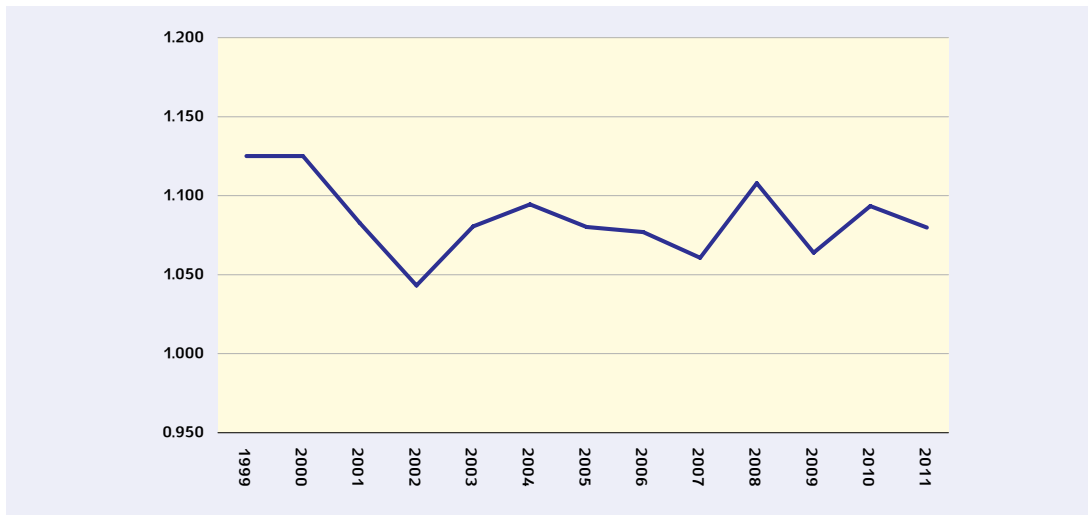
תחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומסים

מקור: על פי המוסד לביטוח לאומי 2011 ולוחות מקבילים בדוחות ממדי העוני של המוסד לביטוח לאומי 1999-2011.

תרשים 29

יחס תחולת העוני בין נשים לגברים בישראל

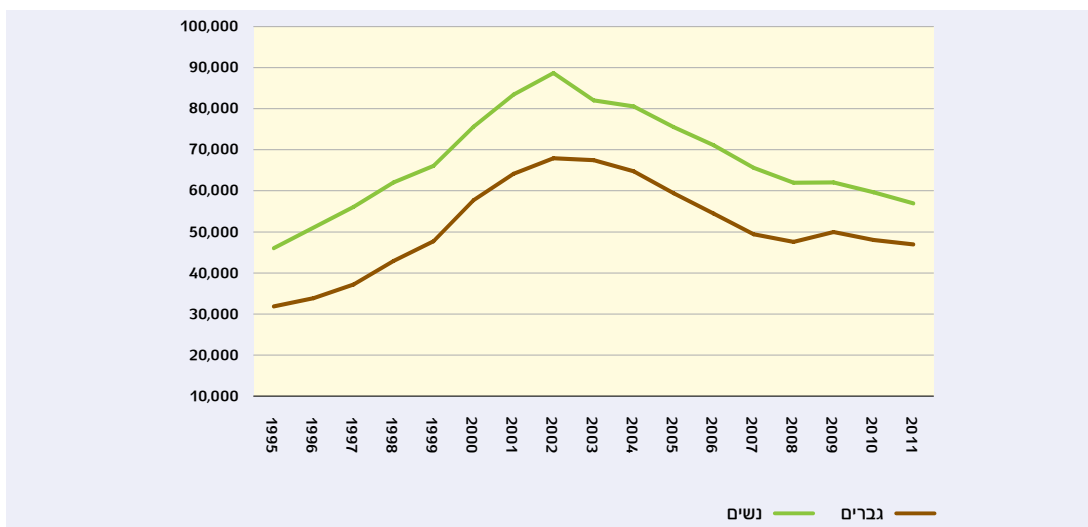
מקור: על פי המוסד לביטוח לאומי 2011 ולוחות מקבילים בדוחות ממדי העוני של המוסד לביטוח לאומי 1999-2011.

היחס בין מספר הנשים למספר הגברים בקרב מקבלי הבטחת הכנסה

תרשים 30 מראה שיש פער קבוע בין מספר הנשים המקבלות הבטחת הכנסה למספר הגברים. נשים מקבלות הבטחת הכנסה יותר מגברים גם מפני שהן עניות מהם. כלומר, ככל שגדל היחס בין מספר הנשים המקבלות הבטחת הכנסה למספר הגברים המקבלים הבטחת הכנסה, גדל האי־שוויון המגדרי בממד העוני. תרשים 30 מראה מגמת צמצום מתחילת שנות האלפיים - ביטוי ליעד מכוון של מדיניות חברתית באמצעות הקשחת תנאי הזכאות להבטחת הכנסה בכלל והקשחת "עילת בלתי ניתנים להשמה" בפרט.¹⁴ בין 2009 ל-2011 היחס קטן במעט משום ששני המינים גם יחד קיבלו הבטחת הכנסה פחותה, וכך הצטמצם מעט האי־שוויון בממד העוני.

תרשים 30

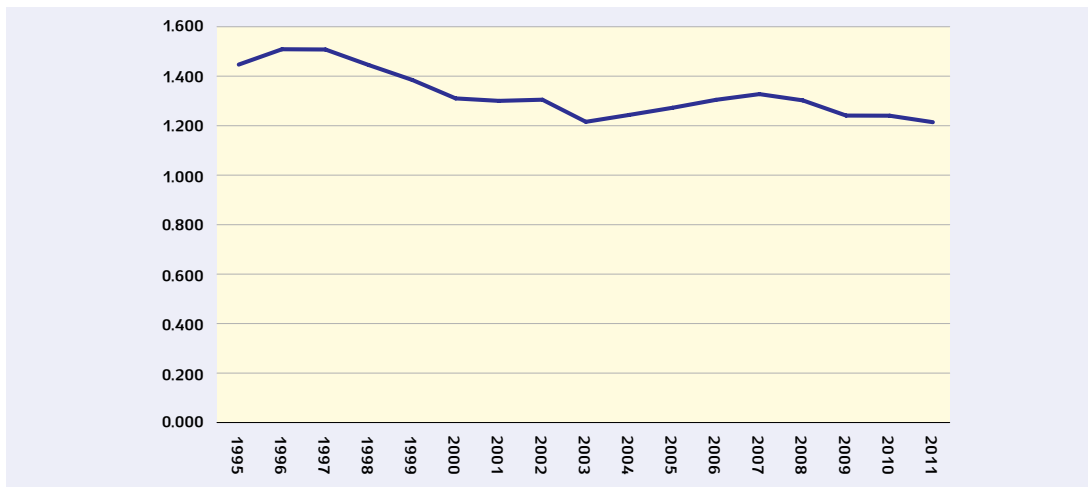
מספר מקבלי גמלת הבטחת הכנסה

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1995-2011.

תרשים 30

היחס בין נשים לגברים בשיעור מקבלי גמלת הבטחת הכנסה

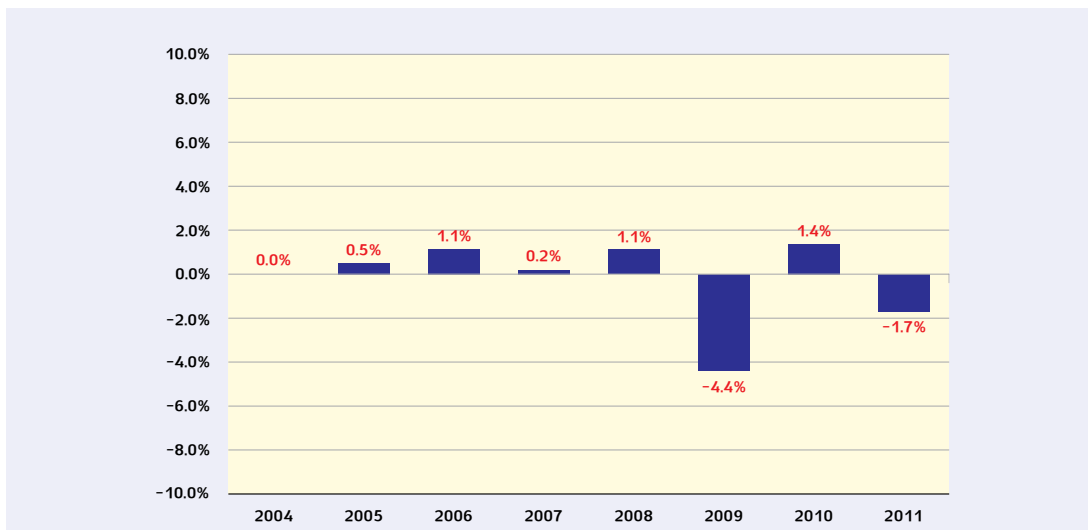
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1995-2011.

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד העוני

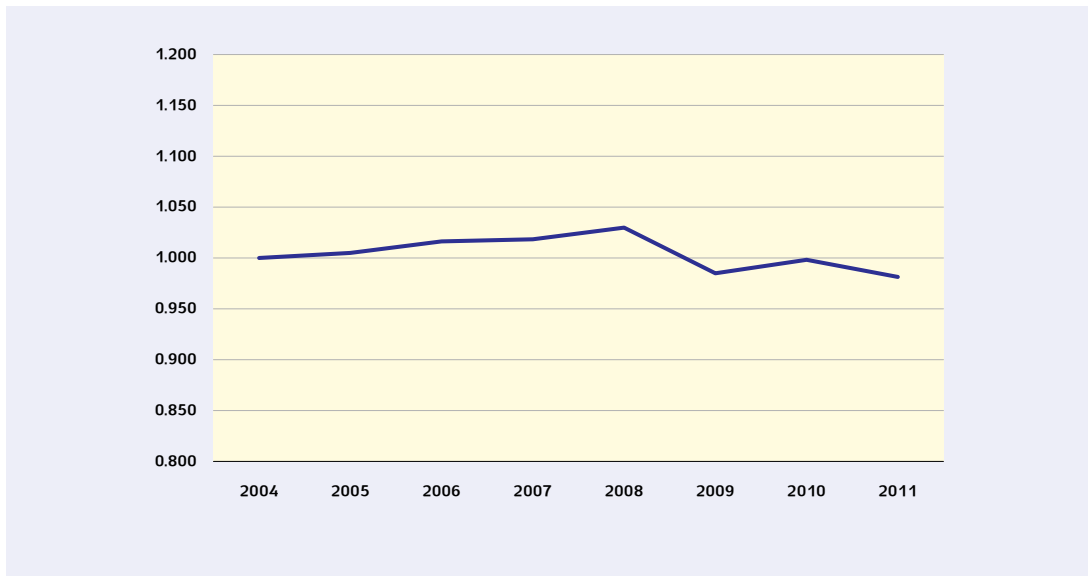
נשים עניות מגברים, משמע יש פער מגדרי והוא ניכר באינדיקטורים שלנו לבחינת ממד העוני. תרשים 31 מראה שאין שינויים גדולים בפער זה בשנים שנבחנו, כלומר בתחום העוני מדד המגדר קבוע והפער בין מספר הנשים העניות למספר הגברים העניים יציב בטווח הבדיקה. ממד זה מושפע השפעה ישירה ממערכת הרווחה, ותוצאותיו מראות אפוא שהמדיניות להקלת העוני לוקה בעיוורון מגדרי.

תרשים 31

אי־שוויון מגדרי בממד העוני 2004-2011

תרשים 31
ערכי מומד העוני

ממד ההשכלה

בשנים האחרונות הלך ועלה היקף המשכילים מכלל האוכלוסייה - הן במספרם הן בשיעורם. שיעור המשכילות עלה בקצב מהיר משיעור המשכילים והיה צפוי שתירשם עלייה בשוויון המגדרי, בעיקר משום שהשכלה נחשבת גורם המקדם שוויון בתעסוקה. ואולם בפועל המצב מורכב: הגידול בהשכלה מקטין את היתרון היחסי שברכישתה, ובהקשר של שוויון מגדרי נשים נכנסות בדרך כלל לענפים יוקרתיים בתחילתה של מגמת ירידה בתגמולים וביוקרה בהם, ובמצב זה רכישת ההשכלה הכרוכה בכניסה לענפים אלו אינה מזכה אותן במעמד דומה לגברים שעבדו בהם לפני ירידת קרנם. האי־שוויון בהשכלה נמדד בשני אינדיקטורים:

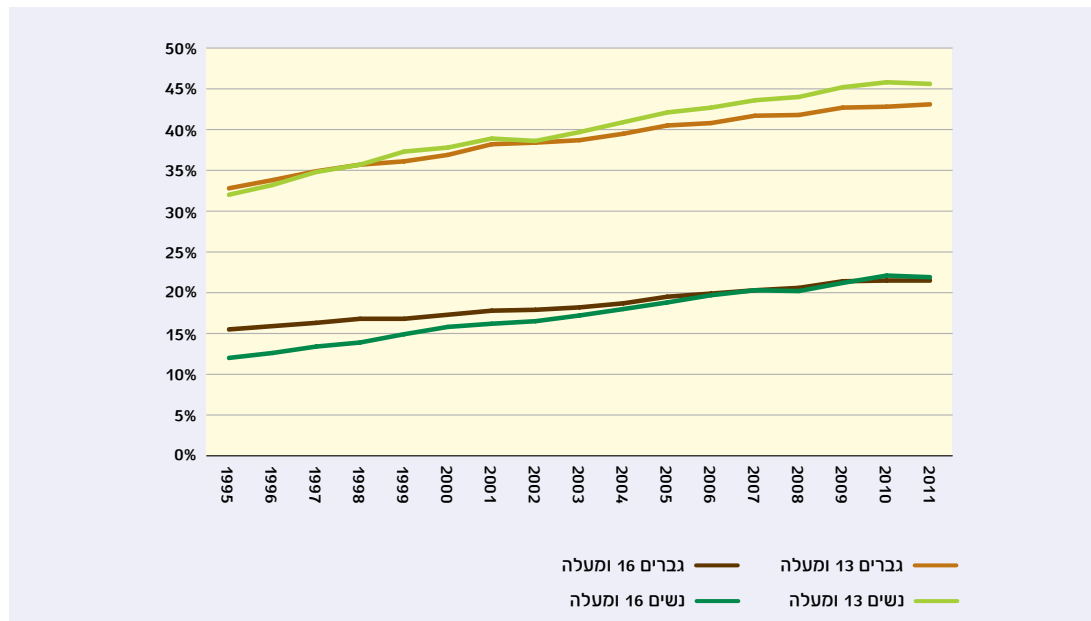
- היחס בין הלומדים ללומדות 13-15 שנים.
- היחס בין הלומדים ללומדות 16 שנים ומעלה.

היחס בין הלומדים ללומדות 13-15 שנים

תרשימים 32 ו־33 מראים שמשנת 1999 שיעור המשכילות בעלות 13-15 שנות לימוד גבוה משיעור המשכילים: בשנת 2011 43.1% מן הגברים בישראל היו משכילים ו־45.6% מן הנשים היו משכילות, ו־23.7% מהנשים למדו 16 שנים ויותר לעומת 21.6% מהגברים. יש לציין שנשים הטיבו את מצבן היחסי בהיקף השכלתן הממוצע בעקיבות, אך לא נמצא לכך ביטוי בממוצע התנאים שלהן בשוק העבודה.

תרשים 32

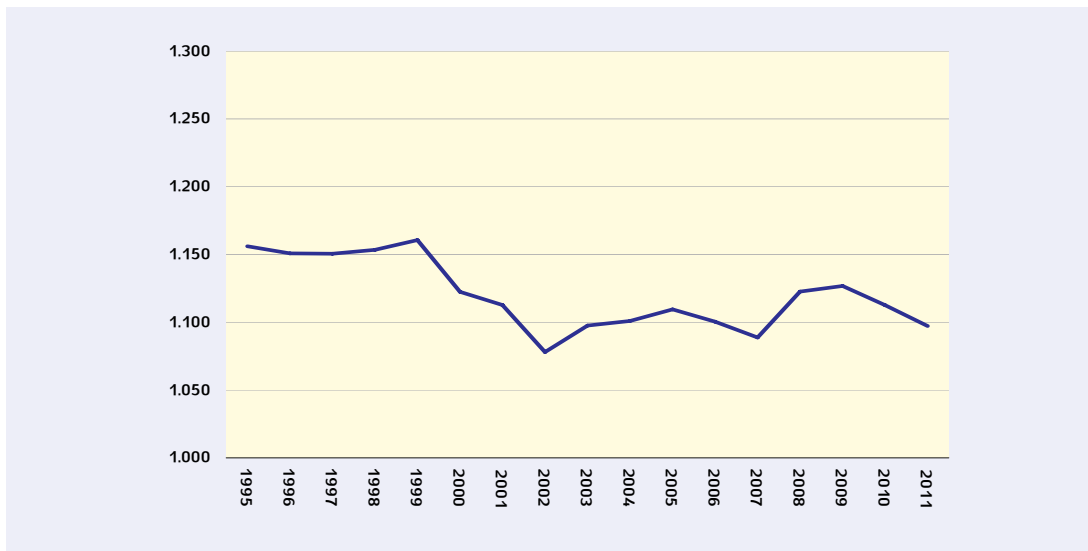
שיעור בעלי 13 שנות לימוד ומעלה ובעלי 16 שנות לימוד ומעלה

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2004-2011.

תרשים 32א

היחס בין נשים לגברים הלומדים 13–15 שנות לימוד

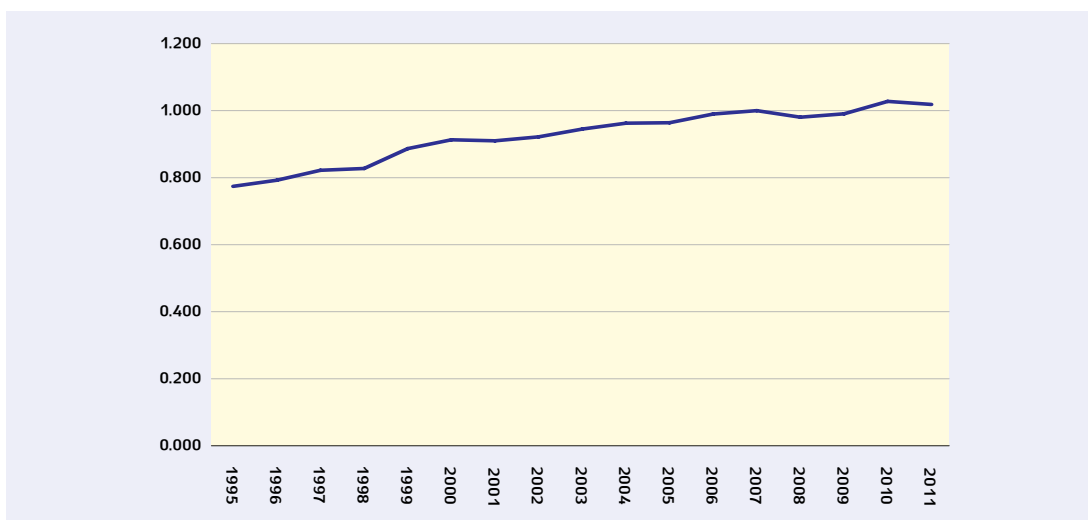
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2004–2011.

היחס בין הלומדים ללומדות 16 שנים ומעלה

תרשימים 32 ו-33 מראים שבשנים 2004–2006 שיעור הגברים הלומדים 16 שנות לימוד ומעלה היה גבוה משיעור הנשים, והאי-שוויון בממד ההשכלה גדל. משנת 2007 ואילך היחס נשאר קרוב ל-1, כלומר שיעור הנשים שלמדו 16 שנים ומעלה דמה לשיעור הגברים ורמת השכלתן עלתה. בין 2010 ל-2011 נשים אף עקפו את הגברים בשיעורי השכלתן, והאי-שוויון בממד ההשכלה הצטמצם קמעה.

תרשים 32ב

היחס בין נשים לגברים הלומדים 16 שנות לימוד ומעלה

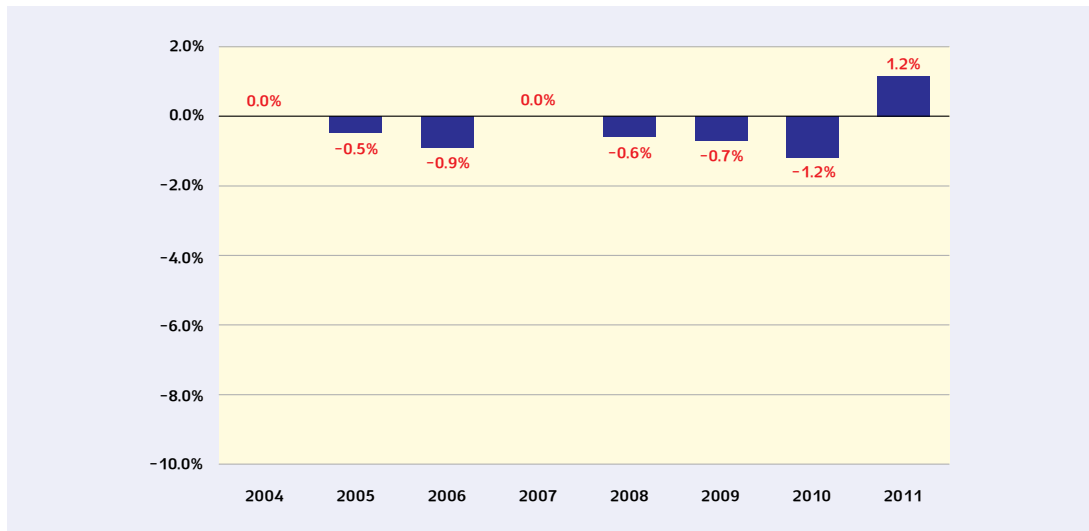
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2004–2011.

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד השכלה

תרשים 33 מראה שבתחום ההשכלה חל שיפור בשנים שנבחנו בממד המגדר, כלומר שיעור הנשים המשכילות הלך וגדל ביחס לגברים. ממצא זה מראה שבניגוד לציפייה המקובלת, השכלה אינה כלי מספק לצמצום פערים מגדריים בשוק העבודה. כפי שהראינו בממד שוק העבודה, לא זו בלבד שהפערים אינם מצטמצמים אלא הם גדלים.

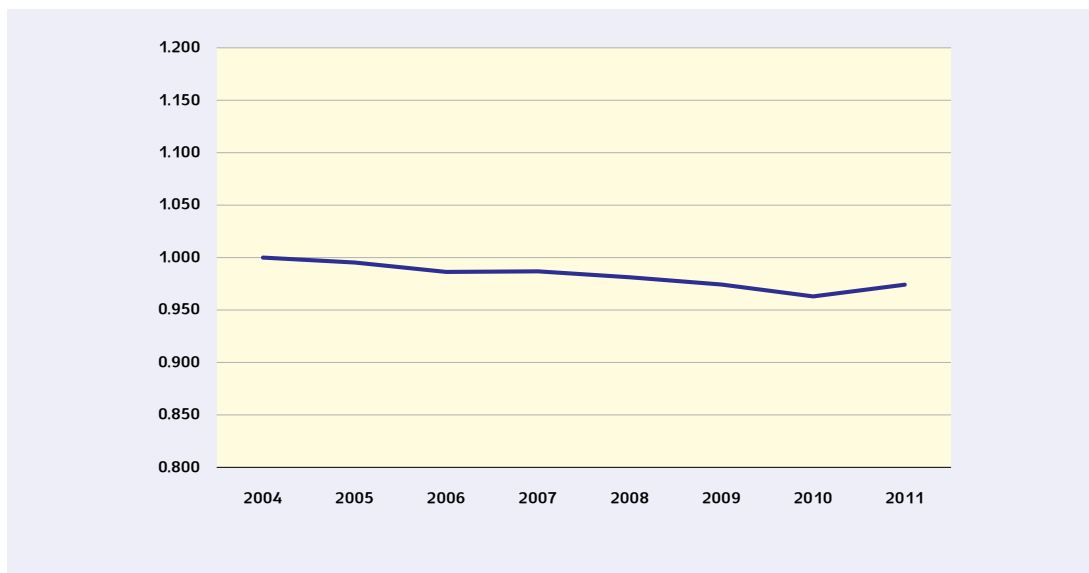
תרשים 33

אי־שוויון מגדרי בממד השכלה 2011–2004

תרשים 33א

ערכי ממד השכלה

ממד הפוליטיקה

לצורך ממד זה השתמשנו במספר הנשים בכנסת ובממשלה. אלו האינדיקטורים המקובלים בתחום ומשתמשים בהם במדדי מגדר שונים. אנו מתכוונות להרחיב ממד זה בעוד אינדיקטורים בעתיד:

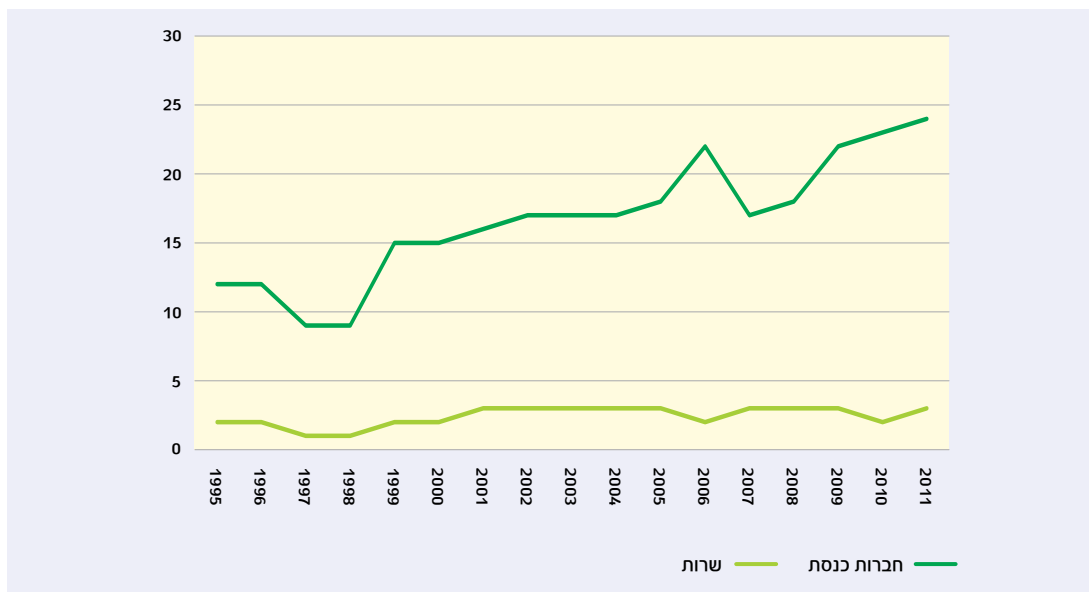
- היחס בין שיעור חברות הכנסת לשיעור חברי הכנסת: מספר שיא בכל שנה.
- היחס בין שיעור השרות לשיעור השרים בממשלה: מספר שיא בכל שנה.

היחס בין שיעור חברות הכנסת לשיעור חברי הכנסת

תרשימים 34 ו־34 מראים שבין 2004 ל־2006 עלה שיעור הנשים בקרב חברי הכנסת והאי־שוויון המגדרי הצטמצם מעט, אף על פי שב־2006 היו רק 22 חברות כנסת מתוך 120 חברי כנסת (18.33%). כלומר, חל רק שיפור קטן. ב־2007 ירד מספר חברות הכנסת ל־17 ועלה האי־שוויון המגדרי בממד הפוליטיקה. בין 2008 ל־2011 שוב גדל מספרן - ל־24 חברות כנסת (20%). שוויון פירושו 60 חברות כנסת, כך שהפער גדול מאוד. בשנת 2013, לאחר הבחירות לכנסת ה־19, הגיע מספר חברות הכנסת לשיא: 27, אך עדיין הוא נמוך מאוד משיעור הנשים באוכלוסייה.

תרשים 34

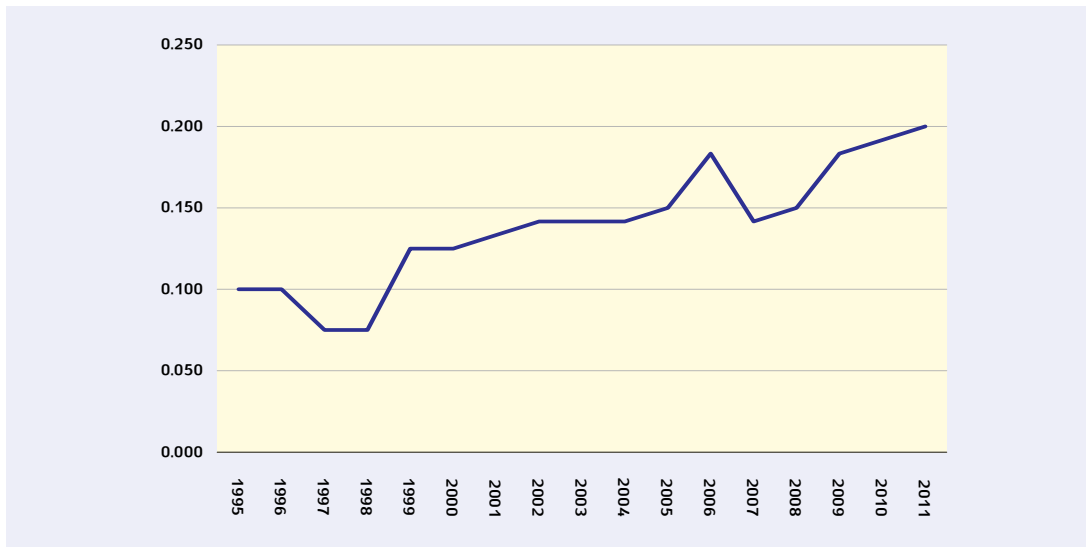
מספר הנשים בכנסת ובממשלה

מקור: www.knesset.gov.il

תרשים 34א

היחס בין שיעור חברות הכנסת לשיעור חברי הכנסת

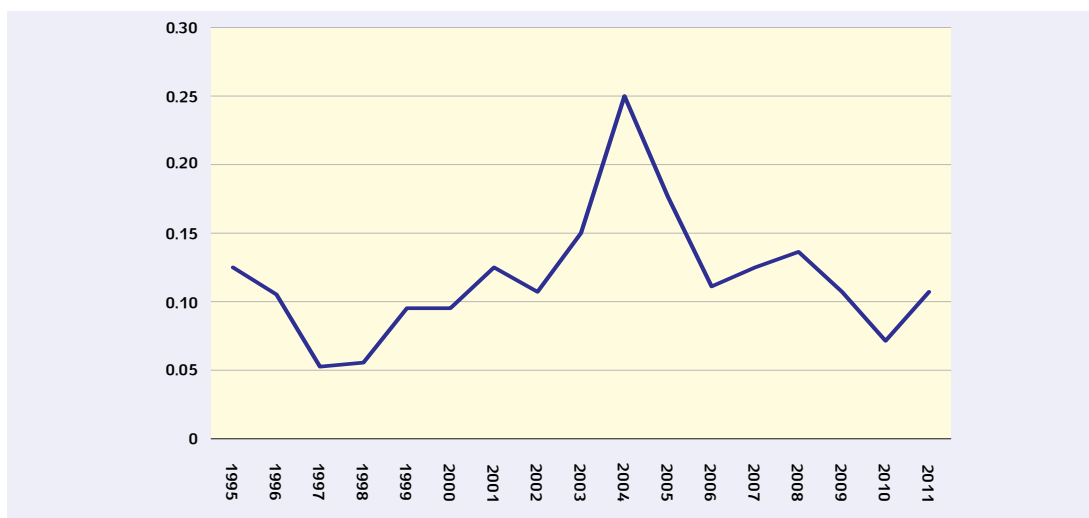
מקור: www.knesset.gov.il

היחס בין שיעור השרות לשיעור השרים בממשלה

תרשימים 34 ו-34א מראים שהמגמה הכללית בשנים שבהן נמדד האינדיקטור היא צמצום היחס בין מספר השרים של השרות למספר השרים. כלומר, בעוד שמספר השרים של השרות נע משתי שרות לשלוש שרות בכל שנה, מספר השרים של השרים עלה מ-12 עד 28 בשנה אחת, ואינדיקטור זה מצביע אפוא על אי־שוויון מגדרי בממד הפוליטיקה במרבית שנות המדד. בשנת 2011 חל שיפור קטן ביחס בין מספר השרות למספר השרים לעומת השנה הקודמת, אך מספרן של השרות בממשלה נשאר קטן מאוד (כ־10%).

תרשים 34ב

היחס בין שיעור השרות לשיעור השרים בממשלה

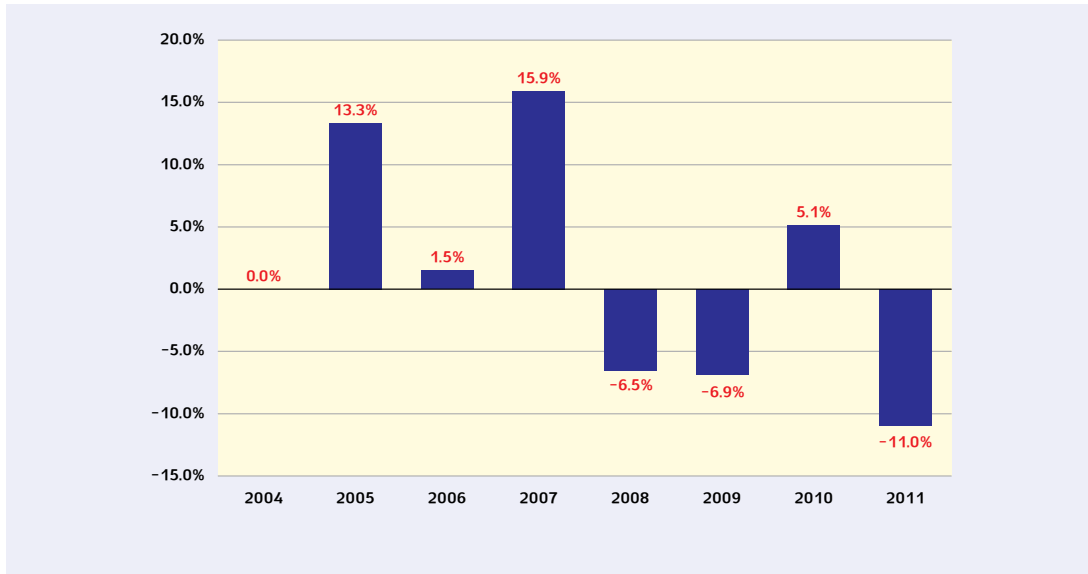
מקור: www.knesset.gov.il

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד הפוליטיקה

תרשים 35 מראה שיפור קל באי־שוויון המגדרי בזכות העלייה במספר הנשים בכנסת ובממשלה, אך מספר הנשים בכנסת עדיין קטן מאוד ביחס לחלקן באוכלוסייה. לכן אף על פי שהייתה עלייה במספרן, ב־2011 היו רק 24 חברות כנסת וחמש שרות. בשנים 2005–2007 גדל האי־שוויון בממד הפוליטיקה ומצב הנשים הורע עקב ייצוג נמוך בהרבה מייצוג הגברים. ב־2008–2009 הצטמצם האי־שוויון עקב עלייה במספר חברות הכנסת.

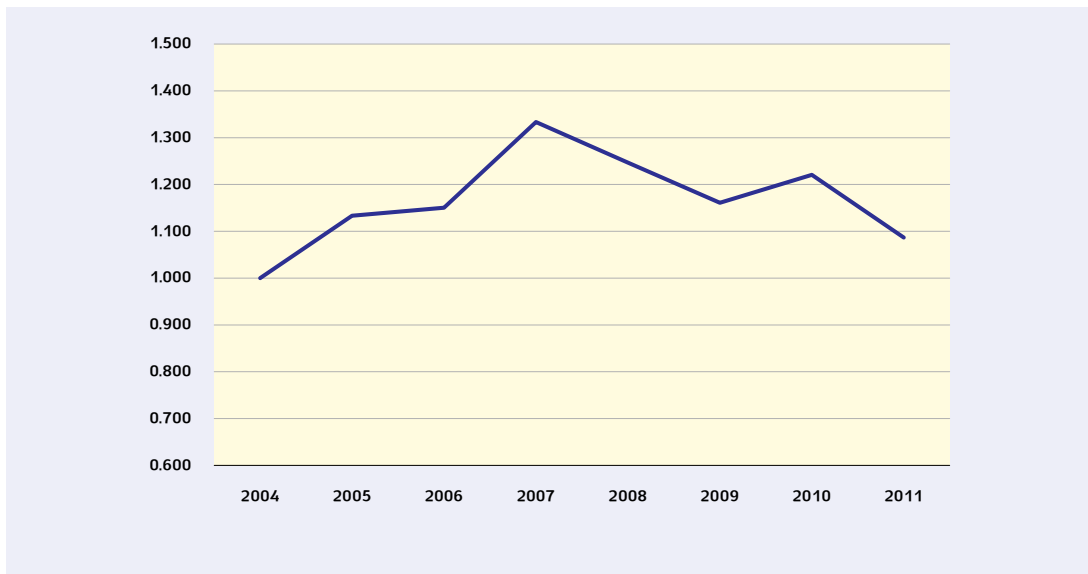
תרשים 35

אי־שוויון מגדרי בממד הפוליטיקה 2011–2004

תרשים 35א

ערכי ממד הפוליטיקה

ממד הבריאות

ממד זה הוא בתחילת דרכו. כרגע יש בו שלושה אינדיקטורים חלקיים המעידים על מצב הבריאות, והמונה היא להרחיבו לתחום שירותי הבריאות - כולל רפואה מונעת והתנהגות מקדמת בריאות - ולבדוק פערים מגדריים. השתמשנו בסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שבו נקבעת תפיסת הבריאות הסובייקטיבית, וכן במשתנה של תוחלת החיים, המשמש בכל מדדי המגדר המשווים בין מדינות. אלה האינדיקטורים:

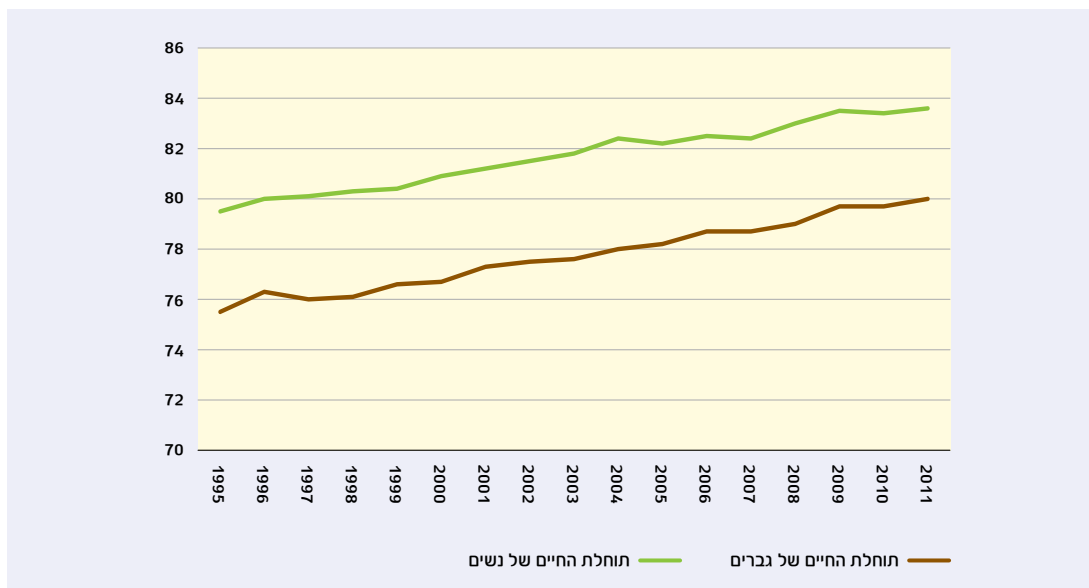
- היחס בין תוחלת החיים של נשים לתוחלת החיים של גברים.
- היחס בין שיעורי תמותה של נשים לשיעורי תמותה של גברים.
- היחס בין שיעור בנות 20 ומעלה המעריכות שבריאותן טובה או טובה מאוד לשיעור בני 20 ומעלה המעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד.

היחס בין תוחלת החיים של נשים לתוחלת החיים של גברים

תרשים 36 ותרשים 36 מראים שבכל שנות הממד תוחלת החיים של נשים גבוהה בשלוש עד ארבע שנים מתוחלת החיים של גברים, והפער יציב. בשנת 2011 תוחלת החיים הממוצעת של נשים הייתה 83.6 ושל גברים 80. אינדיקטור זה אינו משפיע על האי־שוויון המגדרי בממד הבריאות.

תרשים 36

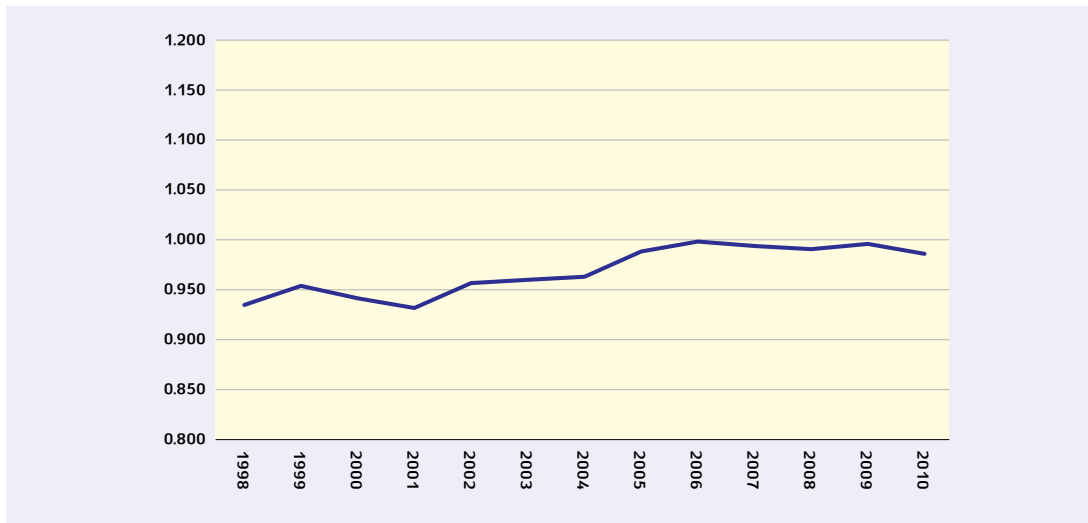
תוחלת חיים של נשים ושל גברים

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים משנתוני הלמ"ס 1995-2011.

תרשים 36

היחס בין תוחלת החיים של נשים לתוחלת החיים של גברים

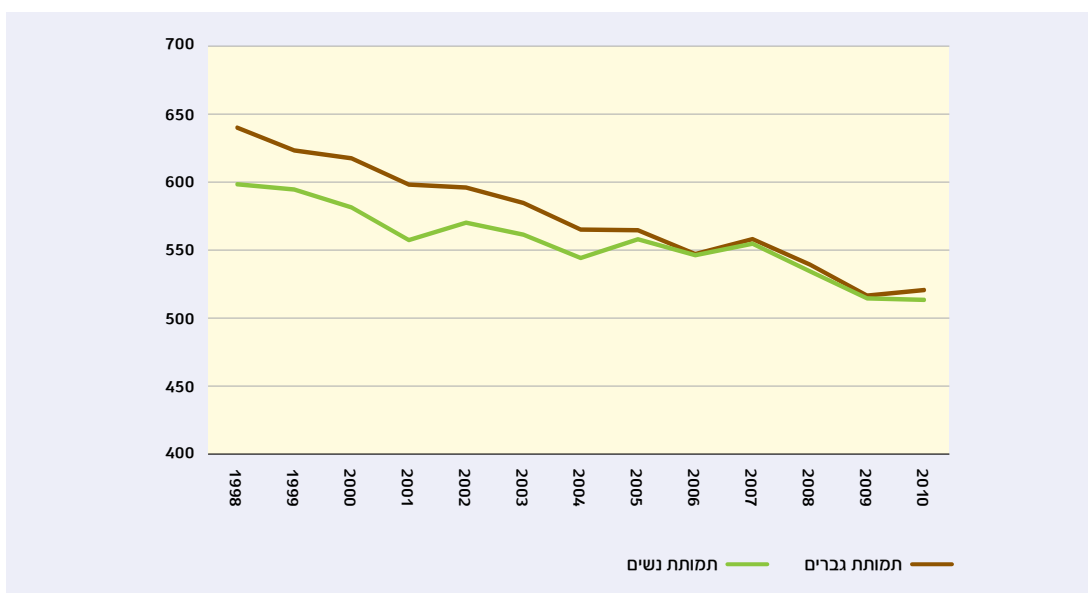
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1995-2011.

היחס בין שיעורי התמותה של נשים לשיעורי התמותה של גברים (מספר מיתות ל-100,000 נשים וגברים)

תרשימים 37 ו-37 מראים שבכל שנות המדד היחס בין שיעורי התמותה של נשים לשיעורי התמותה של גברים דומה וכמעט לא השתנה: מספר המיתות של נשים ל-100,000 נשים הוא 538 בממוצע בשנים שנבדקו, ומספר המיתות של גברים ל-100,000 גברים הוא 544 בממוצע באותה תקופה. אינדיקטור זה לא שינה את מצב האי-שוויון המגדרי בממד הבריאות ולא היה גורם בעל משקל.

תרשים 37

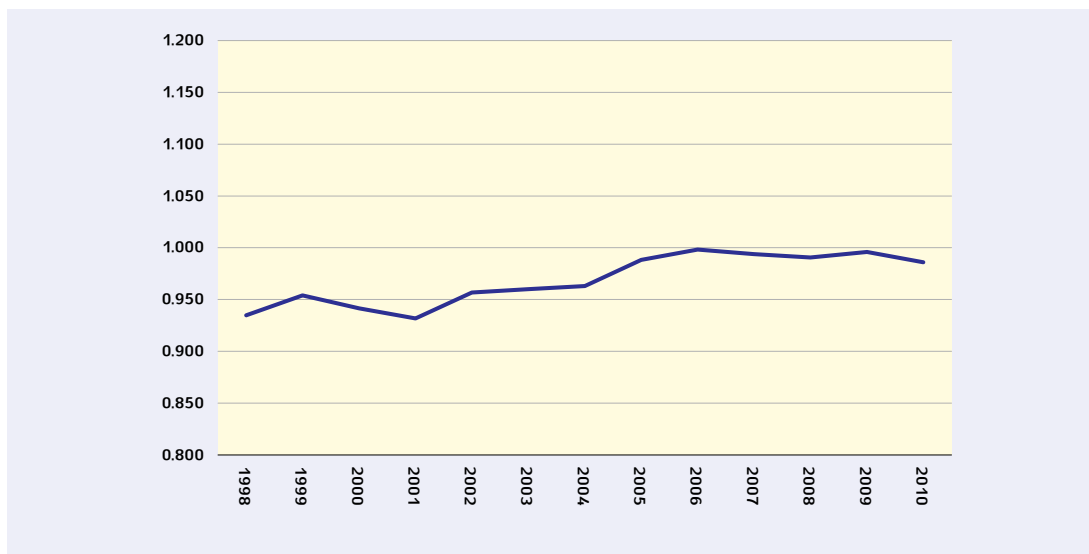
שיעורי התמותה של נשים ושל גברים (שיעור ל-100,000 איש)

מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1998-2011.

תרשים 37

היחס בין שיעור התמותה של נשים לשיעור התמותה של גברים

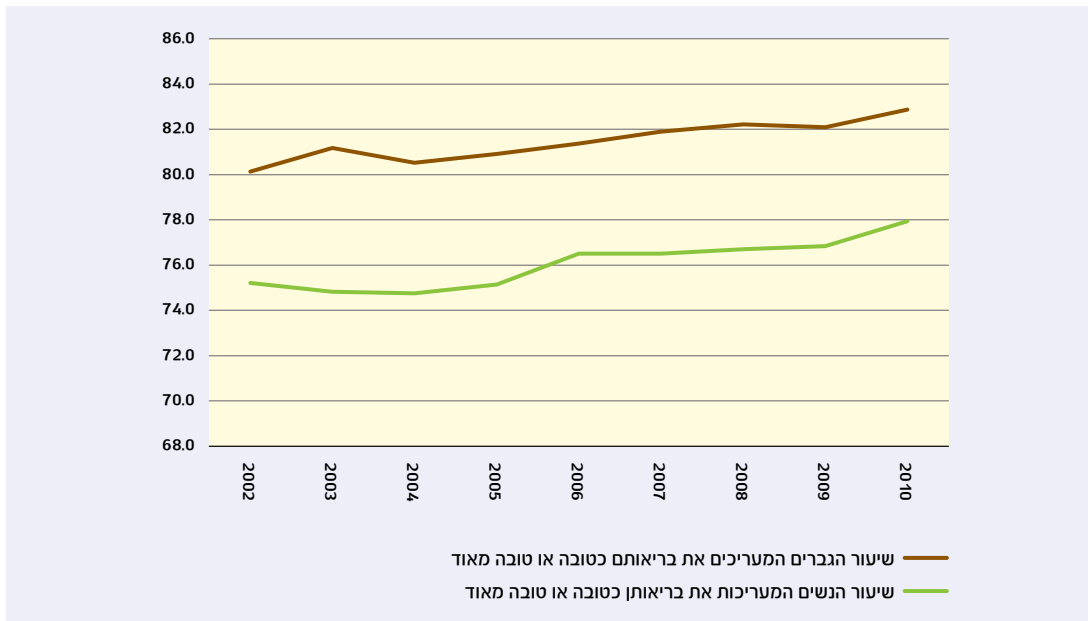
מקור: על פי הלמ"ס 2012 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 1998-2011.

היחס בין שיעור בנות 20 ומעלה המעריכות שבריאותן טובה או טובה מאוד לשיעור בני 20 ומעלה המעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד

תרשימים 38 ו-38 מראים שבאינדיקטור זה, המציג הערכה סובייקטיבית של מצב בריאותם של גברים ונשים לפי הערכתם, יש פער קבוע בין מספר הנשים המעריכות שבריאותן טובה או טובה מאוד למספר הגברים המעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד. נראה שגברים נוטים להעריך שבריאותם טובה או טובה מאוד בשיעור גבוה מנשים, והפער ניכר במיוחד בקרב המעריכים שבריאותם טובה מאוד. כלומר, שיעור הנשים המרגישות בריאות מאוד נמוך משיעור הגברים, ואינדיקטור זה מגדיל מעט את האי־שוויון המגדרי בממד הבריאות.

תרשים 38

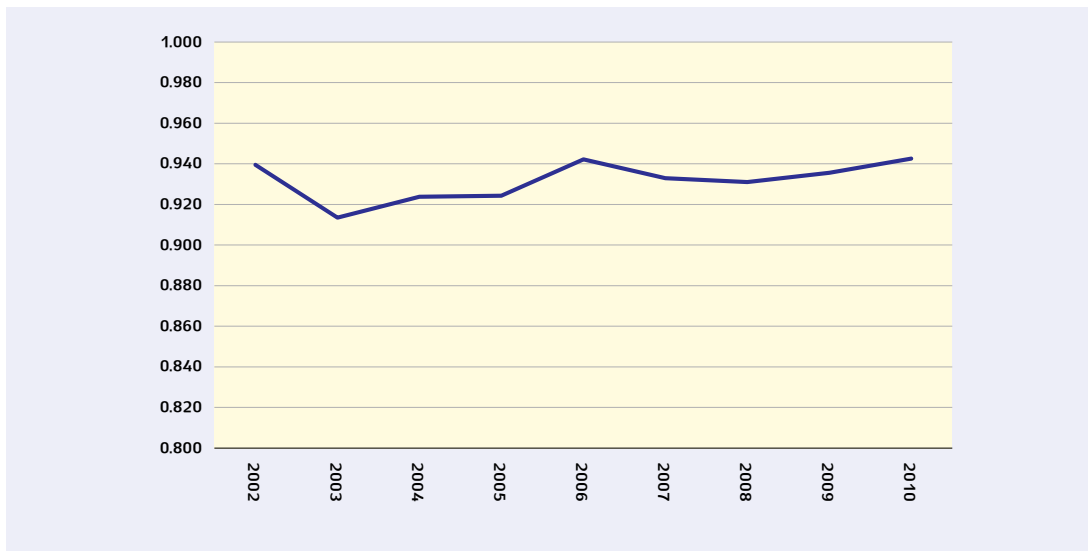
שיעור המעריכות והמעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד

מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2002-2010.

תרשים 38א

היחס בין נשים לגברים המעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד

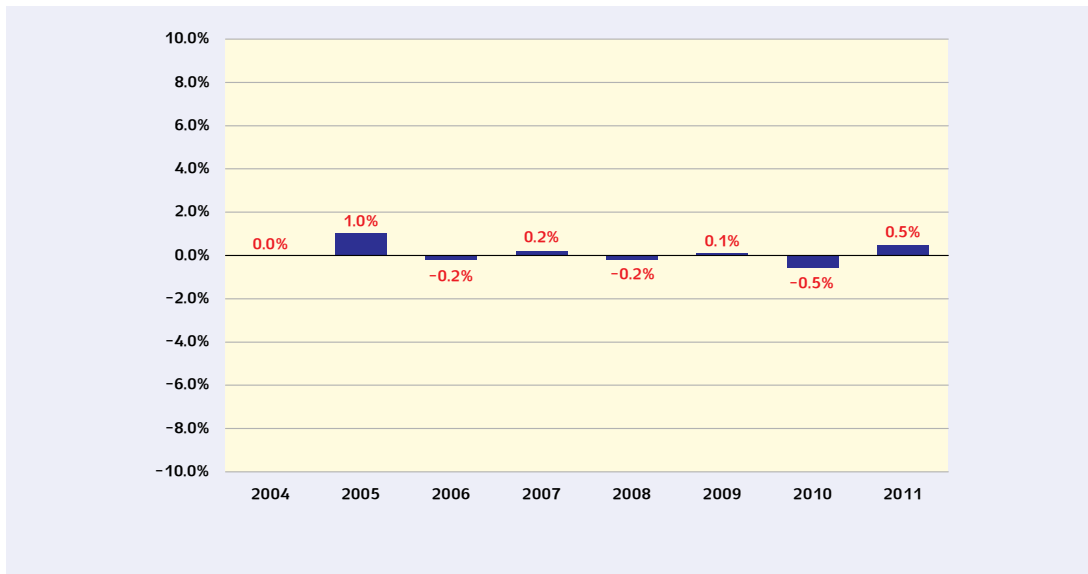
מקור: על פי הלמ"ס 2011 ולוחות מקבילים בשנתוני הלמ"ס 2002-2010.

סיכום: האי־שוויון המגדרי בממד הבריאות

לפי תרשים 39 אפשר לומר שבטווח שנות המדידה אין שינוי רב בפער המגדרי בממד הבריאות, ונראה כי מצב האי־שוויון נשאר יציב. בשלב זה ממד הבריאות אינו מביא בחשבון הבדלים מבניים בתקציבי הבריאות או הבדלים בין קבוצות חברתיות אלא מציג תוצאות בלבד, ויש בדעתנו להרחיבו בשלבים הבאים של חישוב מדד המגדר.

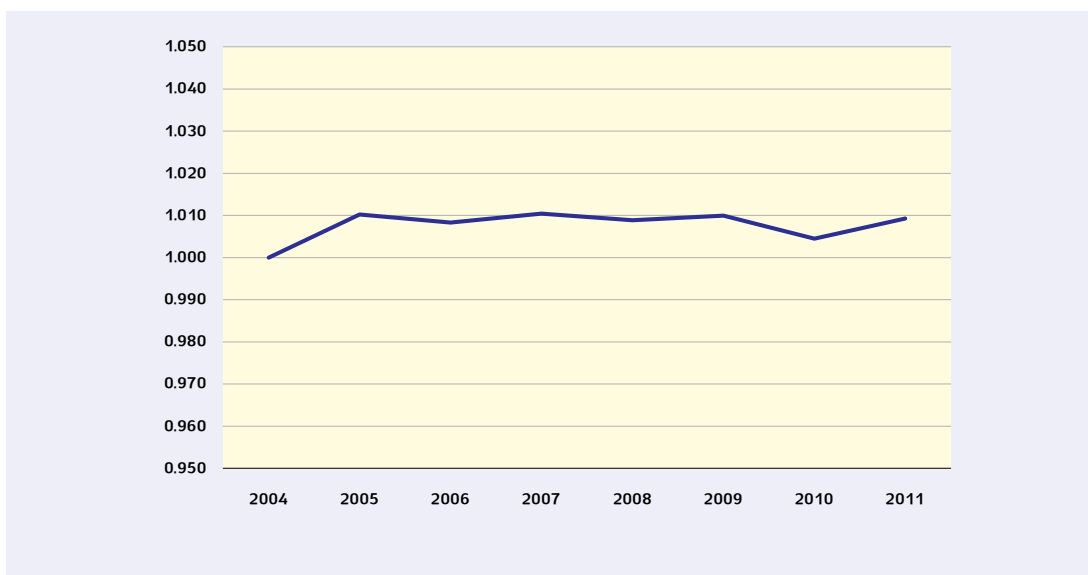
תרשים 39

אי־שוויון מגדרי בממד הבריאות 2011–2004

תרשים 39א

ערכי ממד הבריאות

תוצאות המודד לשנת 2011 בכל מומד

מומד שוק העבודה: בממד זה חל שיפור באי־שוויון בעקבות צמצום הפער בארבעה משמונת האינדיקטורים המרכיבים את הממד. אינדיקטורים אלו הראו שיפור באי־שוויון: היחס בין מספר העובדים במשרה חלקית (202,100) למספר העובדות במשרה חלקית (471,400) ירד ב־2.4% עקב עלייה במספר הגברים העובדים במשרה חלקית וירידה קלה במספר הנשים העובדות במשרה חלקית;¹⁵ הפער בין ההכנסה הממוצעת החודשית ברוטו של גברים (9,976 ש"ח) להכנסה הממוצעת החודשית ברוטו של נשים (6,599 ש"ח) הוא 3,377 ש"ח וירד ב־0.4%; שיעור עובדות הקבלן (20,200) מכלל עובדי הקבלן (36,100) ירד ב־5.6%; שיעור הנשים שאינן מועסקות מפני שהן עקרות בית ירד מ־29.1% ל־25.2%. שאר האינדיקטורים בממד זה סימנו עלייה באי־שוויון. התוצאה הסופית של הממד הראתה ירידה באי־שוויון בין גברים לנשים בשוק העבודה ב־4.1% לעומת שנת 2010.

מומד האלימות: בממד זה חל שיפור באי־שוויון בעקבות ירידה בשלושה מחמשת האינדיקטורים המרכיבים את הממד. אינדיקטורים אלו הראו שיפור באי־שוויון: מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה ירד מ־15,726 ל־15,144; מספר התיקים שעניינם עברות מין נגד נשים שהועברו לתביעה משטרתית או לפרקליטות ירד מ־962 ל־921; ושיעור התיקים שנסגרו מחוסר ראיות הצטמצם ל־30.6%. שאר האינדיקטורים בממד זה הראו הרעה במצב האלימות נגד נשים: מספר הפניות למרכזי הסיוע עלה, ועלה גם מספר המטופלות במרכזי משרד רווחה. התוצאה הסופית של הממד הראתה ירידה באי־שוויון ב־7.4% בשנת 2011 לעומת 2010.

מומד הפריפריה: בממד זה חלה הרעה באי־שוויון בין נשים לגברים בפריפריה באינדיקטור שיעורי ההשתתפות בשוק העבודה, ואילו באינדיקטור פערי השכר יש דריכה במקום. השכר הממוצע של נשים בפריפריה (מחוזות צפון ודרום) היה כ־4,800 ש"ח בלבד לעומת שכרם הממוצע של הגברים בפריפריה: 7,585 ש"ח לחודש. פער זה לא נמצא במגמה של התכנסות לסגירה בטווח התקופה הנסקרת. תוצאותיהם של שני האינדיקטורים האלה הגדילו את האי־שוויון בממד ב־0.5%.

מומד החברה הערבית: בממד זה לא חל כמעט שינוי באי־שוויון המגדרי בשנת 2011.¹⁶ משבעת האינדיקטורים שמייצגים את מומד החברה הערבית שניים הראו עלייה באי־שוויון, ארבעה הראו ירידה ואחד נשאר ללא שינוי. פערי ההשתתפות בשוק העבודה בין נשים לגברים בחברה הערבית בישראל גדלו בין 2010 ל־2011 בעקבות צמצום בשיעור השתתפותן של נשים ערביות בשוק העבודה מ־22.5% ל־21.9%; שיעור הגברים שלומדים מעל 16 שנות לימוד עלה כמעט וגם הוא הגדיל בשיעור קטן את האי־שוויון המגדרי בחברה הערבית. שיעור הנשים הערביות העובדות במשרה חלקית ירד בשלוש השנים האחרונות ירידה בולטת - מ־46.6% ב־2009 ל־39.3% ב־2010 ול־33.7% ב־2011 - ושינוי זה, לעומת יציבות יחסית בשיעור הגברים הערבים המועסקים במשרה חלקית (בין 12.9% ל־11.2%), השפיע על הקטנת האי־שוויון בממד החברה הערבית משום שהפער בין המינים הצטמצם. פערי השכר החודשי הממוצע בין נשים ערביות לגברים ערבים הצטמצמו מעט, ופערי השכר לשעה ירדו (נשים ערביות משתכרות בממוצע כשני שקלים לשעה יותר מגברים ערבים). נתונים אלו מצביעים על כך שפער ההכנסה בין נשים ערביות לגברים ערבים נובע אך ורק מפער בהיקף המשרה, מפני שהוא נמוך בקרב נשים מבקרב גברים. גם בתחום האלימות נגד נשים מעיד האינדיקטור על ירידה בשיעור הנשים הערביות המתלוננות על עברות אלימות במשפחה. האינדיקטור שנשאר יציב הוא שיעור הלומדים 13–15 שנות לימוד, והתוצאה הסופית של הממד היא ירידה של 1% באי־שוויון בהשוואה לשנת 2010.

15 להשפעה של חלקיות המשרה על פגיעה במעמדן של נשים ראו Stier and Lewin-Epstein 2000.

16 נציין שכל הממדים האחרים והמדד כולו אמדו את כלל האוכלוסייה בישראל.

ממד העוני: שני האינדיקטורים המרכיבים ממד זה הראו שיפור באי־שוויון בהיקף הנשים העניות בהשוואה לגברים העניים. ב־2011 הייתה תחולת העוני בקרב גברים 18.8% ובקרב נשים 20.3%, כלומר פער של 1.5% לעומת 1.7% בשנת 2010. הפער בין מספר מקבלות הבטחת הכנסה למספר מקבלי הבטחת הכנסה ירד אף הוא בין 2010 ל־2011. ב־2011 היו 56,944 מקבלות הבטחת הכנסה לעומת 46,910 גברים מקבלי הבטחת הכנסה, ומספר הנשים המקבלות הבטחת הכנסה פחת ב־2,676 בין 2010 ל־2011. התוצאה בממד העוני היא שיפור באי־שוויון בין רמת העוני של גברים לרמת העוני של נשים ב־1.7%.

ממד ההשכלה: ממד זה נבחן בשני אינדיקטורים: שיעור הלומדות והלומדים 13–15 שנים, ושיעור בעלי 16 שנות לימוד ומעלה, ובשניהם חלו רק שינויים קטנים בין 2010 ל־2011. שיעור בעלי 13 שנות לימוד ומעלה הוא כ־21% בקרב גברים ו־23% בקרב נשים. שיעור הנשים בעלות 16 שנות לימוד ומעלה ירד במעט ל־21.9% מכלל הנשים (שיעור הגברים בעלי 16 שנות לימוד ומעלה הוא 21.5%).

ממד הפוליטיקה: בממד זה בחנו את מספר חברות הכנסת והשרות. יש לציין שאחרי בחירות 2013 המצב השתנה, אך מאחר שבכל שאר האינדיקטורים הנתונים האחרונים הם משנת 2011, אנו בוחנות את המצב בשנה זו גם בממד הפוליטי. מספר חברות הכנסת בשנת 2011 היה 24 (אחרי הבחירות ב־2013 הוא 27), ומכאן שחסרו 46 חברות כנסת לייצוג מגדרי שוויוני. מספר השרות בשנת 2011 היה שלוש (אחרי שאורית נוקד החליפה את שלום שמחון). נתון זה הביא לצמצום באי־שוויון בממד הפוליטי, אך בשל גודלה של הממשלה השינוי כמעט לא הורגש.

ממד הבריאות: בממד זה השינויים מזעריים. עם זאת יש לציין שהפער בין תוחלת החיים של הנשים לתוחלת החיים של הגברים הולך ויורד בעקבות מ־4.4 שנים ב־2004 ל־3.6 שנים ב־2011, כיוון שגברים חיים יותר זמן ומצמצמים את הפער בינם לבין הנשים. גם הפער בין הערכת הבריאות הסובייקטיבית של נשים ושל גברים הולך ומצטמצם במרוצת השנים.

לסיכום, התבוננות מצרפית המאגדת את כל הממדים ואת כל האינדיקטורים מעלה שב־2011 חל שיפור באי־שוויון המגדרי ב־5.8% לעומת 2010.

רשימת המקורות

- איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית ולנפגעי תקיפה מינית בישראל, 2010. "נתוני פניות לקווי הסיוע",
www.1202.org.il/template/default.asp?siteId=1&maincat=4
- אלמגור-לוטון, אורלי, 2010א. **נתונים על טיפול רשויות האכיפה באלימות במשפחה במגזר הערבי**, הכנסת, מרכז המחקר והמידע, עמ' 6, www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03038.pdf
- , 2010ב. **תעסוקת נשים בפריפריה**, הכנסת, מרכז המחקר והמידע,
www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02757.pdf
- , 2011. **אלימות כלפי נשים - ריכוז נתונים לשנת 2011**, הכנסת, מרכז המחקר והמידע,
www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02959.pdf
- דוח טרכטנברג, 2011. **יוקר המחיה**, שיתוף הציבור - הוועדה לשינוי חברתי כלכלי,
www.hidavrut.gov.il/content/4170
- הלמ"ס 2004. **שנתון סטטיסטי לישראל 2004**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 28: "מדד מסת גוף (BMI) של 30 ויותר (על פי דיווח עצמי של משקל וגובה),
www.cbs.gov.il/www/publications/briut_survey/pdf/int_tab28.pdf
- , 2009א. **שנתון סטטיסטי לישראל 2009**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 11.1: "מדווחים על סוכרת לפי גיל, מין ותכונות דמוגרפיות-חברתיות",
www.cbs.gov.il/publications13/health_survey09_1500/pdf/t11_1.pdf
- , 2009ב. **שנתון סטטיסטי לישראל 2009**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 18.1: "מוגבלים בתפקוד יומיומי (בפעולה אחת לפחות) לפי גיל ותכונות דמוגרפיות-חברתיות",
www.cbs.gov.il/publications13/health_survey09_1500/pdf/t18_1.pdf
- , 2009ג. **שנתון סטטיסטי לישראל 2009**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 25.1: "אנשים שעוסקים בפעילות גופנית לפחות 3 פעמים בשבוע לפי גיל, מין ותכונות דמוגרפיות-חברתיות",
www.cbs.gov.il/publications13/health_survey09_1500/pdf/t25_1.pdf
- , 2009ד. **שנתון סטטיסטי לישראל 2009**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 43: "נשואים בני 20 ומעלה לפי חלוקת תפקידים בבית ולפי תכונות נבחרות",
www.cbs.gov.il/publications11/seker_hevrati09/pdf/t43.pdf
- , 2010. **סקר כוח אדם 2010**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 1.24: "אחוז בכוח העבודה האזרחי ובלתי מועסקים, לפי מחוז ונפת מגורים, קבוצת אוכלוסייה ומין",
www.cbs.gov.il/publications11/1460/pdf/t01_24.pdf
- , 2011א. **סקר הכנסות 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 25: "הכנסה ברוטו לשכיר, לפי קבוצת אוכלוסייה, יבשת לידה, תקופת עלייה ומין",
www.cbs.gov.il/www/publications13/1524/pdf/t25.pdf
- , 2011ב. **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 2.50: "כוח עבודה אזרחי שנתי - סך הכל ומקבלי שכר מחברות כוח אדם, לפי תכונות כוח העבודה האזרחי השבועי ומין",
www.cbs.gov.il/publications13/1504/pdf/t02_50.pdf
- , 2011ג. **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 3.24: "תוחלת חיים, לפי מין, דת וקבוצת אוכלוסייה",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st03_24&CYear=2011

- , 2011 ד. **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 6.17: "בני 20 ומעלה, לפי הערכה עצמית של בריאות ולפי תכונות נבחרות",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st06_17&CYear=2011
- , 2011 ה. **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 7.19: "מקבלי גמלאות להבטחת קיום, לפי מין והרכב המשפחה",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st07_19&CYear=2011
- , 2011 ו. **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 8.72: "בני 15 ומעלה, לפי קבוצת אוכלוסייה, שנות לימוד, גיל ומין",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st08_72&CYear=2011
- , 2011 ז. **שנתון סטטיסטי לישראל 2011**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 12.1: "אוכלוסיית בני 15 ומעלה, ואוכלוסיית בני 25–54 (גילי עבודה עיקריים), לפי תכונות כוח העבודה האזרחי, קבוצת אוכלוסייה ומין",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st12_01x&CYear=2011
- , 2012 א. **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 3.29: "שיעורי תמותה, לפי סיבה",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st03_29x&CYear=2012
- , 2012 ב. **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 8.4: "ילדים בחינוך קדם-יסודי ובמעונות יום, לפי בעלות על הגן, גיל הילד וקבוצת אוכלוסייה",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st08_04&CYear=2012
- , 2012 ג. **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 12.21: "מועסקים חלקית בדרך כלל, לפי סיבה לעבודה חלקית, קבוצת אוכלוסייה ומין",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st12_21&CYear=2012
- , 2012 ד. **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 12.26: "בלתי מועסקים, לפי סיבה להפסקת עבודה, תעסוקה לפני חיפוש עבודה ומועד הפסקת עבודה אחרונה",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st12_26&CYear=2012
- , 2012 ה. **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 12.32: "שכירים בתחום ההייטק לפי מין",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st12_32x&CYear=2012
- , 2012 ו. **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לוח 12.44: "הכנסה כספית ברוטו משכר וממשכורת, לפי שנות לימוד ומין",
www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st12_44&CYear=2012
- המוסד לביטוח לאומי, 2011. **מונדי העוני והפערים החברתיים: דוח שנתי 2010**, לוח 7: "תחולת העוני של נפשות בחלוקה לפי מין (אחוזים), 1999–2010", עמ' 20,
www.btl.gov.il/Publications/oni_report/Documents/oni2010.pdf
- , 2012. **ממוצעי שכר והכנסה לפי יישוב ולפי משתנים כלכליים שונים 2010**, לוח 7: "שכר ממוצע חודשי ושנתי של שכירים (ש"ח), לפי מין ולפי מחוז ונפה", 2009–2010, עמ' 63,
www.btl.gov.il/Publications/survey/Documents/seker_240.pdf
- מזרחי, שלי, 2012. **אלימות כלפי נשים - ריכוז נתונים לשנת 2012**, הכנסת, מרכז המחקר והמידע,
www.iaej.co.il/newsite/Data/UploadedFiles/SitePages/1334-sFileRedir.pdf
- שטייר, חיה, 2005. "קשרי הגומלין בין עבודה בשכר לעבודה במשפחה", **סוציולוגיה ישראלית** ז (1), עמ' 143–160.
- שטייר, חיה, ועליזה ליון, 2000. **נשים עניות בישראל**, תל אביב: שדולת הנשים בישראל.

- Branisa, Boris, Stephan Klasen, and Maria Ziegler, 2009. "Background Paper: The Construction of the Social Institutions and Gender Index (SIGI)," University of Goettingen, Department of Economics, www.oecd.org/dataoecd/49/19/42295804.pdf
- Economic Commission for Africa, 2004. *The African Gender and Development Index*, Addis Ababa: ECA, www.uneca.org/sites/default/files/publications/agdi_book_final.pdf
- England, Paula, 2010. "The Gender Revolution: Uneven and Stalled," *Gender and Society* 24 (2), pp. 149–166.
- Field, Andy P., 2005. *Discovering Statistics Using SPSS*, 2nd edition, London and Thousand Oaks: Sage Publications.
- Goldin, Claudia, 1997. "Career and Family: College Women Look to the Past," in Francine D. Blau and Ronald G. Ehrenberg (eds.), *Gender and Family Issues in the Workplace*, New York: Russell Sage Foundation, pp. 20–58.
- Harvey, Edward B., John H. Blakely, and Lorne Tepperman, 1990. "Toward an Index of Gender Equality," *Social Indicators Research* 22, pp. 299–317.
- Hochschild, Arlie, 1997. *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*, New York: Owl Books.
- Hochschild, Arlie, and Anne Machung, 1989. *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*, New York: Viking Penguin.
- Klasen, Stephan, 2007. "UNDP's Gender-related Measures: Some Conceptual Problems and Possible Solutions," *Journal of Human Development* 7 (2), pp. 243–274.
- Lopez-Claros, Augusto, and Saadia Zahidi, 2005. *Women's Empowerment: Measuring the Global Gender Gap*, Davos: World Economic Forum.
- Social Watch , 2005. *Roars and Whispers Gender and Poverty: Promises Versus Action*, Montevideo: Social Watch.
- Stier, Haya, and Noah Lewin-Epstein, 2000. "Women's Part-Time Employment and Gender Inequality in the Family," *Journal of Family Issues* 21 (3), pp. 390–410.

נספחים

א: מדדי מגדר בעולם

חלק מהתוקף של מדדים בשיח הציבורי והמקצועי נשען על הדמיון שלהם למדדים דומים שבשימוש במדינות אחרות ובארגונים בין-לאומיים, והאפשרות להשוות בין המצב במדינת ישראל למצב בעולם מדרבנת לבחון את הנעשה בעולם בתחום זה. עם זאת, לא מצאנו מדד מגדר שעוקב אחרי ההתפתחות של מצב האי-שוויון בין גברים לנשים. אלו מדדי המגדר המקובלים:

- מדד הפיתוח המגדרי (Gender-related Development Index – (GDI): מקור: האומות המאוחדות, 1995. מדובר בהרחבה של מדד הפיתוח מתוך התחשבות בשיקולי מגדר. רכיבים: תוחלת חיים, אנאלפביתיות, השכלה, הכנסה. מדד זה משקף את מצבן של הנשים בשלושה ממדים: בריאות ופרייון, העצמה ושוק העבודה. המדד עוקב אחר ההשפעה שיש למדד זה על מדד הפיתוח האנושי של הארגון (HDI: Human Development Index) ואחר שיעור ירידתו בעקבות האי-שוויון המגדרי בממדים אלו. בהיבטים הנבחנו המדד נועד לעקוב אחר השפעתם של הישגים לאומיים על רמת ההתפתחות של כל מדינה שמדד הפיתוח של האו"ם מודד. בשוויון מלא בין המינים המדד מקבל את הערך 0 והוא נע בין ערך זה לאי-שוויון מוחלט, המתבטא בערך 1. האופרציונליזציה של בריאות האישה מבטאת במדידה של שני משתנים: תמותה בלידה, ושיעור בנות נוער שילודות. גם נמדד ההעצמה נמדד בשני משתנים: שיעור הנשים בפרלמנט, ושיעור הנשים בעלות השכלה גבוהה. האופרציונליזציה למידת השוויון בין המינים בשוק העבודה מבטאת בבחינת שיעור השתתפות בכוח העבודה.¹⁷

- מדד ההעצמה המגדרית (Gender Empowerment Measure – (GEM): מקור: האומות המאוחדות, 1995. רכיבים: שיעור הנשים בפרלמנט, שיעור הנשים בעמדות מפתח בכלכלה, פערי הכנסה. מדד ההעצמה נועד לענות על השאלה אם גברים ונשים מסוגלים להשתתף השתתפות פעילה בחיים הכלכליים והפוליטיים במדינתם ובתהליכי קבלת החלטות בה, והאופרציונליזציה שלו מבוססת על שלושה אינדיקטורים: שיעור הנשים בפרלמנט, שיעור הנשים במוקדי קבלת ההחלטות הכלכליות (בתחומים מינהליים, ניהוליים, מקצועיים וטכניים) ופערי הכנסה בין נשים לגברים. התפיסה שביסוד המדד מתמקדת בסוכנות, כלומר מתבוננת במה שאנשים מסוגלים לבצע ופחות בתחושתם או בדרך שהם תופסים את עצמם.¹⁸

שני המדדים פורסמו לראשונה ב-1995 והעלו לקדמת הבמה שיח על האי-שוויון המגדרי. בעקבות העניין שהם עוררו הן בקרב אנשי אקדמיה והן בקרב קובעי מדיניות עלה צורך באיסוף שיטתי יותר של נתונים. על שני המדדים נמתחה ביקורת שהם אינם מודדים אי-שוויון מגדרי כשלעצמו, הם מובחנים מדי, אינם ניתנים לפרשנות, אינם סוקרים את כל הנתונים הנחוצים, אין בהם אמצעי מדידה של פערים מגדריים בני השוואה בין-לאומית, וכפי שטען בביקורתו סטיבן קלאזן: "השוב יותר, האינדיקטורים אינם קלים לפירוש, ולמעשה לעתים קרובות הם מפורשים שלא כהלכה" (Klasen 2007).

- מדד האי-שוויון המגדרי (Gender Inequality Index – (GII): מקור: האומות המאוחדות, 2010. רכיבים: בריאות (פרייון, תמותת אימהות), העצמה (שיעור הנשים בפרלמנט ובהשכלה), שיעור הנשים בשוק העבודה.¹⁹

- מדד מוסדות חברתיים ומגדר (Social Institutions and Gender Index – (SIGI): מקור: OECD, 2009. מדד מיוחד למבנה חברתי: קוד משפחה, יושרה משפחתית, זכויות אזרחיות, העדפת בנים וזכויות בעלות. לארגון OECD יש מאגר נתונים בשם Gender, Institutions and Development Database ובו

17 ראו www.hdr.undp.org/en/statistics/indices/gdi_gem

18 שם.

19 ראו www.hdr.undp.org/en/statistics/gii

יותר מ־60 אינדיקטורים של שוויון בין המינים. המאגר נוסד בשנת 2006 כדי לסייע לחוקרים ולמקבלי החלטות לקבוע ולנתח אילו מכשולים עומדים בפני התפתחותן החברתית והכלכלית של נשים. יש בו מידע על 162 מדינות. המאגר נבנה על בסיס כמה משתני מפתח, הקובעים שוויון מגדרי באופן מסורתי בשיה על השכלה (שיעורי אנאלפביתיות, שנות לימוד וכדומה), בריאות (למשל ילודה ופרייון), מצב כלכלי ומצב פוליטי (שיעור חברי פרלמנט). המוסדות החברתיים בבסיס הנתונים של ה־OECD נתפסים כקודים ארוכי טווח של התנהגות, נורמות, מסורות, חוקים פורמליים וחוקים בלתי פורמליים שעשויים לתרום לאי-שוויון מגדרי בכל תחומי החיים.

נוסף על מדדים מסורתיים אלו בנוי המדד על אינדיקטורים של מוסדות חברתיים כפי שהם משתקפים בפרקטיקות חברתיות ובנורמות משפטיות שיוצרות אי-שוויון בין נשים לגברים. חמשת המדדים המוסדיים של המדד הם קודים משפחתיים, חופש אזרחי, הגינות גופנית, העדפת ילדים ממין זכר וזכויות קניין. קוד המשפחה עוסק במוסדות המשפיעים על כוח קבלת ההחלטות של נשים בתוך משק הבית; החופש להשתתף בחברה נמדד לפי המשתנים של מוד החופש האזרחי; הגינות גופנית מקיפה אינדיקטורים של אלימות נגד נשים; והמדד האחרון של זכויות קניין בודק את נגישותן של נשים לבעלות על נכסים מסוגים מסוימים.

לייצוג ארבעת המדדים האלה נבחרו 12 אינדיקטורים, כל אינדיקטור מאחת מארבע קטגוריות. כדי שיהיה אפשר לדרג כמה שיותר מדינות, העיקרון שהנחה את מעצבי המדד היה זמינות המידע, ואכן המדד מקיף 102 מדינות. עם זאת, הוא עוצב בשביל לבחון בעיקר בעיות המאפיינות את מדינות העולם השלישי, לכן הוא אינו נמדד במדינות החברות ב־OECD (Branisa et al. 2009).²⁰

- מדד פער מגדרי גלובלי - Global Gender Gap Index: מקור: הפורום העולמי לכלכלה (Lopez-Claros and Zahidi 2005) בשיתוף האוניברסיטאות הרוורד וברקלי, 2006. רכיבים: השתתפות בשוק העבודה (כולל פערי שכר, מנהלות ועובדות בכירות בתחום הכלכלה), השכלה, בריאות והישרדות, העצמה פוליטית (פרלמנט, משך זמן כהונת נשים ושיעור הנשים).²¹
- מדד שוויון מגדרי Gender Equity Index - (GEI): מקור: Social Watch, 2005. רכיבים: השתתפות בשוק העבודה, השכלה (אנאלפביתיות), העצמה (משרות בכירות).
- מדד מצב המגדר האפריקני - African Gender Status Index: מקור: המועצה הכלכלית לאפריקה, 2004.²² רכיבים: כוח חברתי (השכלה, בריאות), כוח כלכלי (הכנסה, השתתפות, גישה למשאבים), כוח פוליטי (עמדות בכירות בפרלמנט, במגזר הציבורי, במוסדות של החברה האזרחית).
- מדד זכויות חברתיות לנשים - Women Social Rights Index: מקור: פרויקט זכויות האדם CIRI. פרויקט זה בודק אם זכויות נשים נכללות בחוקים בעולם ואם ממשלות אוכפות אותם. המדד מוסיף פרספקטיבה של זכויות אדם ומוודא אם זכויות המקובלות בעולם נכללות במערכת המשפטית ואם הממשלה אוכפת אותן. במדד אינדיקטור אחד מכל מדינה והוא מקבל ערך אחד מארבעה.²³

מדד המגדר העולמי - The Global Gender Index: מקור: מדד של המגזין *Times Higher Education* 2013. המדד ממפה את אחוז הנשים באקדמיה במדינות ברחבי העולם.²⁴

20 ראו www.genderindex.org

21 ראו www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf

22 Economic Commission for Africa 2004

23 ראו www.ciri.binghamton.edu

24 ראו www.timeshighereducation.co.uk/features/the-global-gender-index/2003517.article

בישראל פותחו מדדים אלו:

- **מדד לחוסן כלכלי של נשים:** מקור: המרכז הבינתחומי הרצליה, 2013. המדד בוחן את אחוז השוויון בחוסן הכלכלי בין גברים לנשים. רכיבים: עשרה משתנים מרכזיים להערכת חוסן הכלכלי של נשים, בהם משתני עבודה (שיעור השתתפות, יחס שעות עבודה, שיעור הבלתי מועסקות), משתני שכר (פערים בין המינים), משתני השכלה²⁵ (אחוז בעלי תואר ראשון מאוניברסיטאות), משתני עוצמה (אחוז מנהלות ושיעור חברות כנסת) ומשתני יזמות עסקית (אחוז העצמאים). את כל המשתנים משווים למדינות ה-OECD.²⁵
- **שוות ערך:** מקור: שדולת הנשים בישראל, 2011. מדד לפערי שכר מגדריים. רכיבים: נשים בשוק העבודה (שיעור השתתפות, שיעור שכירות, שיעור עובדות קבלן, שיעור עצמאיות, שיעור מנהלות, שיעור מועסקות במשרה חלקית או מלאה), הפליית נשים בעבודה (תקרת הזכוכית, רצפת הבוץ והטרדה מינית), נשים וקריירה (יזמות נשית), נשים ערביות בשוק העבודה, שוויון הזדמנויות בעבודה.²⁶
- **מדד הייצוג המגדרי:** מקור: D&B ישראל. המדד מנתח נתונים מ-361 חברות ציבוריות מובילות במשק. רכיבים: תפקידי ניהול. הייצוג המגדרי נבחן בתפקידים אלו: יו"ר דירקטוריון, חברי דירקטוריון, מנכ"ל או שותף או נשיא, חברי הנהלה. בכל התפקידים שהוגדרו נבחן אחוז הנשים מתוך כלל המכהנים בתפקיד, והתוצאות מראות שכמעט כולם נשים הן מיעוט קטן. החברות הבולטות במדד נבחרו על פי משתנים כמו חברות ציבוריות בדירוג Dun's 100 במגזרים המרכזיים המעסיקים יותר מ-100 עובדים; חברות בולטות בתחום התעשייה והפיננסים הן בין השאר בנק הפועלים, בנק לאומי, פוקס ואנליסט.²⁷

25 ראו www.herzliyaconference.org/?CategoryID=584&ArticleID=3543

26 ראו www.iwn.org.il/?CategoryID=304

27 ראו www.ken.org.il/files/images

ב: מתודולוגיה לבניית מדד המגדר

מדד (index) הוא אומדן כמותי של תופעה חברתית. הוא מבוסס על שילוב של אינדיקטורים רבים שקשורים לתופעה שהוא בא לבטא ולמדוד. לדוגמה, מדד המחירים לצרכן מבטא שילוב של שינויי מחירים בכמה ענפים במדד מצרפי, המייצג את כלל המחירים בכלכלה ועוקב אחרי התפתחותם.

המדד מבצע אופרציונליזציה לרעיון זה באמצעות מעקב אחר גילויים בני מדידה שלו, האמורים לשקף את מהותו של הרעיון. המדד בנוי על ערכיהם הנצברים של המשתנים הנמדדים בכל אינדיקטור. מדד של משתנים נומינליים (לדוגמה משתנים שערכיהם הם פריטים מתוך רשימה ואין חשיבות לסדר שלהם) הוא טיפולוגיה, למעשה. בעוד שהמדד עוסק בממד אחד, הטיפולוגיה בוחנת בדרך כלל את ההצלבה של שני ממדים או יותר. סולם הוא עוד אפשרות לכימות של תופעה חברתית. שלא כמו מדד, הוא מכיל אינדיקטור בממד אחד בלבד בדרך כלל.

שוויון מגדרי אפשר להגדיר כך: מצב שבו אין הבדל בין נשים לגברים במדדים חברתיים, כלכליים ודמוגרפיים. היום בכל משתנה נמדד נמצא פער גדול בין שיעור הגברים לשיעור הנשים. אמנם בחינה של כל אינדיקטור בנפרד היא חיונית, אך יש חשיבות רבה באיחודם של כל המשתנים לכדי מדד מגדר אחד, שיתאר את התמונה הכללית של האי־שוויון בין נשים לגברים (למשל מדד המחירים לצרכן).

מדד המחירים לצרכן: מקרה בוחן

מדד המחירים לצרכן מבטא במספר אחד שינויים במחיר שמשפיעים על מגוון רחב של מוצרים וסחורות. הבעיה הקונספטואלית של מדד זה היא שאין בו דרך ברורה לתפוס מה היו השינויים המצרפיים בכלל המחירים. הממוצע הפשוט של כלל ההוצאות במשק על כל סחורה, כפי שהן משתקפות במדד המחירים לצרכן, משקף שינויים בהתנהגות הצרכנים בתקופה נתונה כשם שהוא משקף את השינויים במחירים. מנגד אפשר לבדוד את השפעת השינויים בהתנהגות הצרכנים על ידי קיבוע הכמויות של כל סחורה וחישוב המחירים הממוצעים של הסחורות האלה בשימוש בכמויות הצריכה מהמוצרים, כמשקלות. עם זאת, בחירת המשקלות היא שרירותית בממד הזמן, כלומר נשאלת השאלה באיזו שנה יש לבחון את כמויות הצריכה מכל סחורה, שכן לאחר מכן היא אמורה להישאר ללא שינוי כדי שיהיה אפשר להשוות את השינוי במחירים. למעשה כל מדדי המחירים לצרכן בעולם מבוססים על "סל קבוע" (fixed basket), כלומר על קבוצת מוצרים בכמות קבועה ומוגדרת. בדרך כלל הסל משקף את פרופורציות הצריכה בפועל מכל המוצרים והשירותים בתקופה נתונה. אפשר להגדיר מדד של סל קבוע כיחס בין העלות של סל מוצרים מוגדר בתקופה אחת לעלותו של אותו סל בתקופת הבסיס. תקופת הבסיס היא בדרך כלל התקופה שאליה משווים את המחירים ובה נקבעו כמויות המוצרים שמרכיבות את הסל.

ההיגיון המתודולוגי בפיתוח מדד המחירים לצרכן יכול לשמש אותנו בפיתוח מדד המגדר. אפשר להגדיר את מדד האי־שוויון המגדרי כיחס בין האי־שוויון הבא לידי ביטוי בקבוצה קבועה של אינדיקטורים סוציו־אקונומיים בתקופה נתונה, לבין האי־שוויון באותה קבוצה של אינדיקטורים בתקופת הבסיס. לפי הגדרה זו אפשר לבטא את המדד במשוואה שלהלן, המבטאת מדד אגרסיבי של שינויים באינדיקטורים של אי־שוויון מגדרי:

$$(1) E_t/0^{(c)} = (\sum E_t/0 \cdot W) / \sum W$$

E הוא אי־שוויון באינדקטור סוציו־אקונומי מסוים t מייצג את התקופה שבה הוא נאמד בהשוואה לתקופת הבסיס (ה־0), שבה היה סל מסוים של אינדיקטורים $W.C$ הן המשקלות המשייכות לכל אינדיקטור הנכלל במדד. E_0 הוא האי־שוויון באינדיקטור הנבחן בתקופת הבסיס; E_t הוא האי־שוויון באינדיקטור הנבחן בתקופה הנמדדת:

$$(2) E_t/0^{(c)} = E_t E_0$$

מבטא את השוויון המגדרי המיוצג על ידי אינדיקטור חברתי יחסית לשוויון שמייצג אותו אינדיקטור חברתי בתקופת הבסיס.

$$(3) W = (E_0 Q_c)^{28}$$

מבטא את ערך המשקלות שניתנו לכל אינדיקטור ומשמעות לשקלול השוויון, הבא לידי ביטוי באינדיקטור זה יחסית לשוויון המבטא באותו אינדיקטור בשנת הבסיס. W הוא המשקל של האינדיקטור במדד כולו, המבוסס על האי־שוויון באינדיקטור בתקופת הבסיס כפול גובה הערך שלו Q בתקופת הבסיס C ; Σ מבטא את פעולת הסיכום של הערכים של כל האינדיקטורים החברתיים שנכללים בקבוצת האינדיקטורים של השוויון המגדרי שהוגדרו במדד. בהיקש למדד המחירים לצרכן כאן מחליף הקונסטרוקט "שוויון" את הקונסטרוקט "מחיר".

בעיות מתודיות בבניית המדד

השאלות שיש לתת עליהן מענה בבניית מדד המגדר הן אילו אינדיקטורים צריכים להיכלל בו ואילו משקלות יש להתאים לכל אינדיקטור. במדד המחירים לצרכן בעיות אלו נפתרות בעזרת הנתונים שנאספים בסקרים תקופתיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על התפלגות הוצאות של הצרכנים, ומוצגים במדגם מייצג. המשקלות מבטאות את שיעור ההוצאה על המוצר מסל נתון שנצרך בתקופת הבסיס הנבחרת, בסקר שממנו הוא נדגם. לעומת זאת במדד המגדר אין בסיס נתונים אנלוגי שניתן להשתמש בו כדי להכריע באילו אינדיקטורים יש להשתמש ואיך לקבוע את המשקלות לכל אינדיקטור.

הארווי, בלייקלי וטפרמן טוענים שאחת האפשרויות בבניית מדד היא כדלקמן: בחירה ותיקוף של קבוצת אינדיקטורים של שוויון מכלל מדדי השוויון שיש; וקביעת משקלות שוות לכל המדדים שנבחרו (Harvey *et al.* 1990). לטענתם, מאחר שגישה זו מתבססת על נתונים קיימים היא קלה לחישוב ואינה יקרה, ובכך נעוץ יתרונה. חסרונה הוא שאין בסיס תיאורטי או אמפירי להקצאת משקלות שוות לכל האינדיקטורים. לכן הם מציעים שיטה שמאפשרת לאמוד את המשקלות של כל מקור אי־שוויון בנקודת זמן כך שיהיה להן בסיס אמפירי. השיטה שהם מציעים לחישוב מדד המגדר היא זו:

- בחירת הנתונים והכנתם
- בניית תיקופם
- האחדת הנתונים
- חישוב המדד

בחירת הנתונים והכנתם

תהליך זה אנלוגי לתהליך של זיהוי סל מוצרים קבוע לאוכלוסיית יעד רלוונטית למדד המחירים לצרכן. כאן עלינו לזהות אינדיקטורים סוציאקונומיים במתאם עם הקונסטרוקט אי־שוויון מגדרי. כשם שמחירים של מוצרים שאינם מוצרי צריכה אינם נכללים במדד המחירים לצרכן, כך הפערים בין המגדרים באינדיקטורים הסוציאקונומיים שאין ביניהם מתאם עם הקונסטרוקט שוויון מגדרי לא ייכללו במדד המגדר.

28 המשמעות של הקיצור Q_c נשענת על המקורות המתודולוגיים של מדד האי־שוויון המגדרי, הנסמך על מדד המחירים לצרכן CPI. במדד זה המחיר הוא האי־שוויון. המדד נקבע על פי נוסחה שוות ערך לנוסחה (1) לעיל, ולפיה המדד מחושב כמחיר המוצרים בתקופה t המשוקללים בכמותם הנצרכת בסל שנקבע בתקופה C , לעומת מחיריהם בתקופת הבסיס 0 . כל יחס מחיר מוכפל בכמות שנצרכה בסל קבוע כדי שיהיה אפשר לחזות בעליית המחירים בניכוי השינויים בהרגלי הצריכה ובכמויות מהמוצרים השונים. כדי שנוכל לשנות את הרכב הסל ולנתק את הקשר בינו לבין שנת הבסיס, המשקלות של המוצרים במדד המחירים לצרכן מוגדרות כך שהן שוות לעלותו של כל מוצר בפועל בתקופה C כפול מחירו היחסי של מוצר זה, המשווה את מחירו בתקופת הבסיס 0 למחירו בתקופה C בתקופת ההתייחסות שבה נקבע הסל.

תהליך בחירת הנתונים והכנתם מורכב משלושה צעדים עיקריים:

- בדיקת האינדיקטור כדי לוודא שהוא אומד את מה שהוא אמור למדוד (תוקף פנים, face validation): זה תהליך שבו בוחנים את החבילה הכללית של אינדיקטורים פוטנציאליים וקובעים אילו אינדיקטורים אומדים שוויון מגדרי לפי שאלה זו: האם האינדיקטור מבטא שינוי בתפיסת השוויון המגדרי שלנו?
- שינוי כיוון: בתהליך זה מוודאים שכל האינדיקטורים פועלים באותו כיוון כך שכאשר גדל השוויון גדל גם האינדיקטור, היחס או השיעור. לדוגמה, יחס השכר של נשים לשכר של גברים גדל במצב של שוויון. היחס בין מספר הנשים המועסקות במשרה חלקית למספר הגברים המועסקים במשרה חלקית קטן ככל שמתקרבים לשוויון, ויש להפוך את כיוון האינדיקטור כך שיגדל גם הוא.
- הפיכה לפרופורציות: זהו התהליך של הפיכת כל האינדיקטורים ליחידות של שיעורים או אחוזים (אם אינם כאלה מלכתחילה), בעלי ציון בין 0 ל-1 (או 100%). חישוב הממוצע של אינדיקטורים המבטאים ביחידות כאלו יציב יותר מבחינה סטטיסטית מאשר חישוב הממוצע של אינדיקטורים המבטאים יחידות שונות, כמו ספירת מקרים.

בניית התוקף של הנתונים

בניית התוקף מיועדת לוודא שמדדים של שוויון מגדרי שאנו מצפים שיהיו מתואמים זה עם זה אכן מתואמים, למרות תוקף הפנים שלהם. השיטה לבניית תוקף היא ניתוח גורמים (factor analysis). פרוצדורה זו דורשת סדרה נתונה ורציפה, רצוי שנתית (נתונים הנאספים מדי שנה בשנה מאז שנת הבסיס). ניתוח הגורמים נועד לבטא כמה משתנים באמצעות מספר מצומצם של גורמים ולאפיין את היחידות הנחקרות באופן מתומצת ונוח לשימוש.

הגורמים (factors) הם משתנים חדשים המחושבים כצירופים ליניאריים (ממוצעים משוקללים) של המשתנים המקוריים המתוקננים (כלומר לכל משתנה ממוצע 0 ושונות 1). הצורך לתקנן משתנים נובע מהבדלי יחידות מדידה בין המשתנים: ערך משתנה יכול להיות מספר, מנה או אחוז. הוא יכול להימדד בשקלים חדשים או בשנות לימוד. מכיוון שהמדד שלנו הוא מדד של אי-שוויון, כל המשתנים מובאים בצורת יחס בין שיעור הגברים לשיעור הנשים בתקופה מסוימת, ואפשר להתגבר על בעיית השוני ביחידות. בניית הגורמים הם נקבעים באופן סדרתי בזה אחר זה, כך שהגורם הראשון הוא הצירוף הליניארי שמסביר את השיעור המרבי של השונות, ומכאן שהוא בעל כושר ההבחנה המרבי בין השנים, וזאת כדי למפות הבדלים במעמד האישה במרוצת השנים. הגורם השני הוא בעל שיעור הסבר השונות השני בגודלו מתוך שונות שאינה מוסברת על ידי הגורם הראשון וכן הלאה.

בבניית מדד נשתמש בקבוצה גדולה של משתנים שיש ביניהם מתאם גבוה בהגדרה, מאחר שכולם מייצגים אותה תופעה חברתית. ניתוח הגורמים מאפשר לבנות משתנה חדש המורכב מסדרה של משתנים קיימים. כמתואר לעיל, גורמים אלו מגדירים מערכת צירים אורתוגונלית במרחב הרב-ממדי של המשתנים (כי כל גורם הוא צירוף ליניארי של המשתנים המקוריים, והגורמים הם אורתוגונליים). סוג זה של ניתוח נקרא ניתוח מרכיבים ראשיים (principle components). מניתוח הגורמים מתקבל גם מדד קיזר לתאימות הדגימה (sampling adequacy), העוזר לנפות את הנתונים. השימוש במדד הוא כפול: מצד אחד אפשר לבחון באמצעותו אם המשתנים שייכים לאותו עולם תוכן, ומצד אחר אפשר לבחון את תרומתו של משתנה יחיד לקבוצה שבה הוא נכלל. ערכיו של מדד זה נעים בין 0 ל-1, ולכן תוצאות של 0.5 ומעלה מצביעות על שייכות לאותו עולם תוכן.

עוד מושג חשוב הוא מקדם הגורם (factor loading). מקדמי הגורם הם מקדמי מתאם בין המשתנים המקוריים לבין הגורם. גודלו של מקדם הגורם מודד את החשיבות היחסית של כל משתנה בהבחנה בין השנים. מקדם גורם נמוך למשתנה בכל הגורמים אפשר לנפות מהניתוח. בניית גורמים יש כמה אפשרויות ובהן סיבוב צירים (גורמים) כדי להביא להגדלת הקשר של כל משתנה עם גורם אחד בלבד, אם אפשר, ולהקטנת הקשר שלו עם שאר הגורמים. באופן כזה יש שאפשר להגיע למצב שבו כל גורם מבטא באופן משמעותי קבוצה אחרת של משתנים מקוריים השייכים לתחום מסוים, כגון משתנים המגדירים רמת השכלה או רמת חיים. לכן יש לזכור שפירוש המשמעות של גורמים הוא אחד מני רבים שהיו יכולים להתקבל מסיבוב הגורמים.

ניתוח גורמים יביא לפירוק גורם ראשון, שבמקרה זה אפשר יהיה לפרשו כ"גורם השוויון המגדרי". צפוי שבין מדדי הרכיבים לגורם הראשון יהיה מתאם גבוה מאוד, לכן כל גורם שיעמיס על גורם זה פחות מ-0.71 יידחה ולא נשתמש בו עוד. הקריטריון של 0.71 נבחר על בסיס ההיגיון שלפחות מחצית מהשונוות באינדיקטור מוסברת על ידי הגורם הראשון, "גורם השוויון המגדרי" - כלומר: שונות = העמסה בריבוע = $2^{(0.707)} = 0.5$. כל האינדיקטורים שלא יידחו בתהליך זה ייכנסו למדד המגדר. הגורם שיופק נמדד במונחי שיעור השונות המוסברת ובסימן של ערכו.

האחדת הנתונים

מתקנים את כל הערכים השנתיים של האינדיקטורים. בפרוצדורה זו מחושב מחדש כל ערך ביחס למוצע שלו ולסטיית התקן של הסדרה. התקנון הוא דרך התמודדות טובה עם הישוב האינדיקטורים שהם ביחידות שונות במקורם - כמו מטבע, מספר אנשים או מספר שעות, ולכן יש להם התפלגויות ומאפיינים שונים. התקנון משווה גם את המשקלות, שמשמעותן היא החשיבות היחסית של כל אינדיקטור במדד הכללי. התוצאות של התקנון מאפשרות לנו להשוות באותן יחידות, כך שאפשר לומר, למשל, שבין 2000 ל-2005 השתפר השוויון היחסי בהכנסה בסטיית תקן 1, ואילו שיעור האבטלה היחסי השתפר רק ב-1/2 סטיית תקן, כלומר במחצית בהשוואה לאינדיקטור ההכנסה.

פרוצדורה חלופית בנקודה זו היא להשתמש במשקלו של כל אינדיקטור לציוני התקן כדי להשפיע על חשיבותם היחסית של מדדי השוויון במדד הכללי. אך יש הטוענים שמאחר שאין תיאוריה הגיונית או נתונים אמפיריים ביסוד הצמדת משקלות לכל אינדיקטור, יש לתת משקל שווה לכל אחד מהם (Harvey et al. 1990, 306).

חישוב המדד

זה השלב האחרון בחישוב מדד המגדר. כפי שראינו בנוסחה לעיל, בשלב זה נכלל חישוב הממוצע המשוקלל של השוויון המגדרי, שבא לידי ביטוי באינדיקטורים החברתיים, יחסית למצב השוויון בשנת הבסיס. נקבע שהממוצע בשנת הבסיס הוא 100 וכל ציוני המדד נקבעים לפיו. כלומר, בציוני התקן לשנת הבסיס עושים טרנספורמציה כדי שיהיו שווים ל-100. בציוני התקן לכל השנים האחרות עושים טרנספורמציה כדי שערכם יהיה נמוך מ-100 כשהשוויון באינדיקטור יורד יחסית לתקופת הבסיס, וגבוה מ-100 כשהשוויון עולה יחסית לתקופת הבסיס.

נדגים טרנספורמציה זו. אם ציון התקן של אינדיקטור אחד בשנת הבסיס הוא 1.0 - (כלומר סטיית תקן 1 מתחת לממוצע של האינדיקטור) נקבע שערך זה, כלומר ($Z = -1.0$), שווה ל-100. אם ציון התקן לשנה הבאה הוא 0.25 - (כלומר 1/4 סטיית תקן מתחת לממוצע), הערך שהשתנה שווה לסכום של 100 ועוד התפוקה של סטיית התקן והפער (במונחי סטיית תקן) בין שנת הבסיס לשנה שאחריה. הבה נניח שסטיית התקן של אינדיקטור שווה ל-20. הפער במונחים של סטיית תקן בין שנת הבסיס לשנה שאחריה הוא 0.75 (כלומר הפער בין 1.0 לבין -0.25). לפיכך ערך האינדיקטור עבור השנה הבאה הוא $100 + 0.75(20) = 115$.

השלב האחרון הוא חישוב המדד בשימוש במשוואה שלעיל. אפשר להדגים את אופן החישוב בדוגמה. הבה נניח שיש לנו שישה אינדיקטורים במדד המגדר. בשנת הבסיס כל אחד מהם שווה ל-100 וערכיהם בשנה הבאה הם 110, 115, 120, 105, 100, 110 בהתאמה. הבה נניח גם שלכל אינדיקטור מן השישה יש משקלות השוות זו לזו ולאחד. לפי המשוואה שלעיל חישוב המדד הוא כלהלן:

$$E_{t/0(c)} = \frac{(110/100) + (115/100) + (120/100) + (105/100) + (100/100) + (110/100)}{1+1+1+1+1+1} = 1.10$$

בדרך כלל מקובל שהמדד מוכפל ב-100 ומבוטא ביחס לערכו בשנת הבסיס, כלומר 110 במקרה זה. המדד התקרב ב-10 יחידות לכיוון שוויון בין שתי התקופות - מ-100 ל-110.

הנתונים

כפי שעולה מן האמור לעיל, כדי לחשב את המדד אנו זקוקים לסדרה של כמה שנים אחורה, רצוי סדרה ארוכה. כשבוחנים אינדיקטורים נתקלים בדרך כלל בשתי בעיות: בחלקם יש מספר הערכים הדרוש אך אין להם תוקף פנים, כלומר הם לא מודדים שוויון מגדרי; ולאינדיקטורים אחרים יש תוקף פנים אך אין בהם רציפות מדידה ארוכה דייה, ולכן אין להם די ערכים ובסיס סטטיסטי להערכת הערכים החסרים.

האלגוריתם לחישוב מדד המגדר

בהתבסס על שיטת המחקר שתוארה לעיל, אלו שלבי חישוב המדד:

1. בחירת סדרת אינדיקטורים בעלי תוקף פנים (face validity): בדיקה שהאינדיקטור אומד את מה שהוא אמור למדוד (face validation). בתהליך זה נבחנת החבילה הכללית של אינדיקטורים פוטנציאליים כדי להסיק אילו אומדים שוויון מגדרי לפי ההיגיון. כל אומד נבחן בשאלה אם בפועל הוא מבטא שינויים בשוויון מגדרי לפי תפיסתנו. בתהליך שני שלבים: ניתוח תיאורי ומיון מקדים.

ניתוח תיאורי: הניתוח התיאורי הוא ניתוח של רשימת המשתנים הראשונית, וכולל מדדים סטטיסטיים לניתוח ההתפלגות של כל משתנה בנפרד בהיבטים אלו: פרמטרים של פיזור, סימטריות ההתפלגות והערכים הקיצוניים. כמו כן מחושבים מתאמים בין כל שני משתנים. כל זה נעשה על מנת להקטין את מספר המשתנים ולמנוע הכללת משתנים בעלי השפעת יתר או כמה משתנים בעלי מתאם גבוה. כאשר נמצא מתאם פירסון גבוה מ-0.8 בין שני משתנים יש לבדוק אפשרות לותר על אחד בחישוב המדד. הכלל צריך להיות שמשתנים המייצגים תופעות חברתיות אחרות ייכללו במדד למרות המתאם הגבוה ביניהם. במשתנים המצביעים על אותה תופעה חברתית מעדיפים בדרך כלל משתנים בעלי התפלגות סימטרית, שונות גבוהה (הבדלים בין המקרים) ומתאם קטן יותר עם משתנים הקשורים לאותה תופעה.

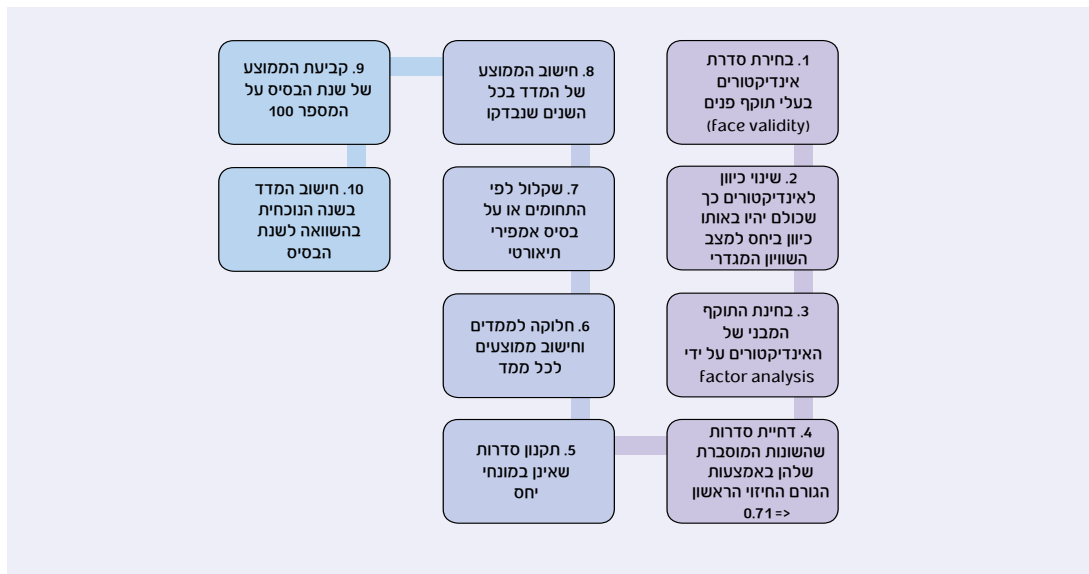
מיון מקדים: מיון מקדים של המשתנים הרלוונטיים נעשה בהתאם לשיקולים אלו:

- א. שייכות המשתנה לעולם התוכן המגדרי של החברה הישראלית.
 - ב. אם יש או אין נתונים מהימנים על כל יחידת זמן שבה אנו מעוניינים לעקוב. נתונים על כל המשתנים בכל יחידת זמן חשובים לשמירה על עקיבות המגמה של המדד.
 - ג. עקיבות עם מחקרים דומים: חשוב לכלול משתנים רבים ככל האפשר שהשתמשו בהם במחקרים אחרים על מצב המגדר כדי לאפשר השוואה ולתרום לשיח בנושא. שלב זה מתאים להתיעצות עם גורמים העוסקים בתחום המגדר כדי לזכות בהסכמה רחבה ככל האפשר למדד.
2. שינוי כיוון לאינדיקטורים כדי שכולם יהיו בכיוון הקטנה של השוויון המגדרי: בתהליך זה מוודאים שכל המדדים פועלים באותו כיוון. כך כשהשוויון גדל, גם היחס או השיעור גדל. יחס השכר של נשים לשכר של גברים גדל כשמושג שוויון. לעומת זאת היחס בין מספר הנשים שמועסקות במשרה חלקית למספר הגברים שמועסקים במשרה חלקית קטן ככל שמושג שוויון, ויש להפוך את כיוון האינדיקטור כדי שגם הוא יגדל ככל שיגדל השוויון.
3. בחינת התוקף המבני של האינדיקטורים על ידי ניתוח גורמים (factor analysis): בעזרת ניתוח הגורמים נחזה את גורם השוויון המגדרי שיווצר בתהליך סטטיסטי הקובע את הגורם המקשר ביניהם לפי המשתנים שבחרנו, ובוחן את המתאם של כל אינדיקטור לאותו גורם מקשר.
4. דחיית סדרות שהשונות המוסברת שלהן באמצעות הגורם החזוי הראשון >0.71 : ניתוח גורמים יוביל לפירוק גורם ראשון, שבמקרה זה יהיה אפשר לפרשו כ"גורם השוויון המגדרי". צפוי שבין מדדי הרכיבים לבין גורם ראשון זה יהיה מתאם גבוה מאוד, לכן כל גורם שיעמיס על גורם זה פחות מ-0.71 יידחה ולא נשתמש בו עוד. הקריטריון של 0.71 נבחר על בסיס ההיגיון שלפחות מחצית השונות במדד - כלומר שונות = העמסה בריבוע = $(0.71)^2 = 0.5$ - מוסברת על ידי הגורם הראשון, "גורם השוויון המגדרי". כל האינדיקטורים שלא יידחו בתהליך זה ייכנסו למדד המגדר.

5. תקנון סדרות שאינן במונחי יחס: מתקננים את כל הערכים השנתיים של האינדיקטורים. התהליך הזה מחשב מחדש כל ערך ביחס למוצג של ולסטיית התקן של הסדרה. התקנון הוא דרך התמודדות טובה עם אינדיקטורים שבמקור מחושבים ביחידות שונות, כמו מטבע, מספר אנשים או מספר שעות, ולכן יש להם התפלגויות ומאפיינים שונים. התקנון משווה גם את המשקלות, שמשמעותן היא החשיבות היחסית של כל אינדיקטור במדד הכללי. התוצאות של התקנון מאפשרות לנו להשוות באותן יחידות, וכך למשל אפשר לומר שבין 2000 ל-2005 השוויון היחסי בהכנסה השתפר בסטיית תקן 1, ואילו שיעור האבטלה היחסי השתפר רק ב-1/2 סטיית תקן, כלומר במחצית בהשוואה לאינדיקטור ההכנסה.
6. חלוקה לממדים וחישוב ממוצעים לכל ממד: בשלב זה אנו מחלקים את הסדרות לנושאים ובוחנים מחדש בעזרת factor analysis אילו סדרות מתאימות זו לזו ולא מוציאות זו את זו באותו תחום. התחומים שטבעי שימשו לבחינת האישוויון המגדרי הם התחומים שמופיעים במדדי המגדר בעולם: שוק העבודה, בריאות, כוח פרלמנט ועוד. היעד שלנו היה לאתגר את רשימת התחומים המקובלת במדידת האישוויון המגדרי ולמצוא עוד תחומים שמקורם במחשבה הפמיניסטית, ולכן הוספנו הסתכלות בנשים מעמדות חברתיות שונות, באלימות נגד נשים ובחברה הערבית בישראל.
7. שקלול לפי התחומים או על בסיס אמפירי או תיאורטי: בשלב זה אנחנו מחליטים מהי נוסחת המדד ואילו משקלות יינתנו לכל ממד. השיקולים לגבי קביעת המשקלות שונים - שיקולים תיאורטיים אם הם מבוססים על תיאוריה הקובעת אילו תחומים משפיעים על האישוויון המגדרי ובאיזו עוצמה; או שיקולים אמפיריים המתבססים, למשל, על סקר בקרב נשים הסוקר את התחומים שבהם הן חשות שהאישוויון מפריע יותר לפי תפיסתן. בשלב זה של המחקר אי-אפשר לקבוע משקלות ולכן ההנחה היא כי לכל תחום אותה השפעה על המדד הכללי. בהתאם לכך הנוסחה לחישוב המדד מהממדים שלו היא כדלהלן:
- $$\text{המדד} = 1/8 * (\text{שוק העבודה}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{עוני}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{השכלה}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{בריאות}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{פוליטיקה}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{פריפריה}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{חברה ערבית}) + 2^{\wedge} * 1/8 * (\text{אלימות}).$$
8. חישוב הממוצע של המדד בכל השנים שנבדקו.
9. קביעה שהממוצע של שנת הבסיס הוא המספר 100.
10. חישוב המדד בשנה זו בהשוואה לשנת הבסיס, הנקבעת באופן שרירותי ועיקר משמעותה הוא היותה נקודה להשוואה (אפשר להחליף את שנת הבסיס ולחשב מחדש את המדד. היחסים בין השנים יישמרו בכל מקרה).

תרשים 40

המודל לאומדן מדד המגדר בישראל

סינון המשתנים הנכללים במדד המגדר

המשתנים שאפשר להכליל במדד חייבים להיות סדרה רציפה כמה שנים אחורה, כדי שיהיה אפשר לבחון את הרלוונטיות שלהם לגורמים המסבירים את האי־שוויון המגדרי. כמו כן עליהם להיות בעלי אופק של המשך מדידה מאחר שבכוונתנו לעדכן את המדד מדי שנה בשנה. סדרות נתונים יציבות נמצא בעיקר בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ומעט במוסד לביטוח לאומי.

מכיוון שהגופים בישראל שאוספים נתונים ויוצרים בסיסי נתונים זה שנים לא חרתו על דגלם שוויון מגדרי, יש נתונים רבים ונעשה מעקב אחריהם, אך לא בפילוח מגדרי. נוסף על כך הנושאים והקטגוריות שהם בוחרים לפרסם מוטים לעולם הגברי ולתחומי העניין שהוא מכתוב. נושאים שצומחים מתוך חוויות של נשים וממעמדן אינם מופיעים, למשל אלימות נגד נשים, חלוקת משאבים בתוך התא המשפחתי, הקצאת משאבים של המדינה בפילוח מגדרי או פילוח משולב לפי מוצא ומגדר. אילוים טכניים אך קריטיים אלו מגבילים את האינדיקטורים שיכולים להיכלל במדד. מיון מקדים של המשתנים הרלוונטיים נעשה לפי שיקולים אלו:

- שייכות המשתנה לעולם התוכן המגדרי.
 - אם יש או אין נתונים מהימנים לכל יחידת זמן.
 - מחקרים דומים עוקבים, כדי שהמדד יהיה ברהשוואה למדדים אחרים ויוכל לתרום לשיח.
- יש לציין שהמתודולוגיה של המדד היא פלטפורמה שעל בסיסה ייבנו עוד ממדים ואינדיקטורים, ויצירת סדרות שלהם דורשת פיתוח ומחקר עומק.

אינדיקטורים שנשקלו ולא נוספו למדד בשלב זה

- השכר החציוני ועוד אינדיקטורים המעידים על התפלגות השכר ולא רק על הממוצע: אין פילוח מגדרי בשנים הנאמדות (הלמ"ס 2011א).
- רצח נשים על ידי בני זוגן על רקע "חילול כבוד המשפחה" (מזרחי 2012): בניתוח מקובל, כשיעור לכל אלף נשים, התנדודתיות שלו מזערית.
- מעצרים של גברים בגין עברות מסוג אלימות במשפחה (שם): יש נתונים רק על השנים 2008–2010.
- מעצרים של גברים בגין עברות מין (שם): יש נתונים רק על השנים 2008–2010.
- תקופת המאסר שנגזרה על מורשעים בעברות מסוג אלימות במשפחה (שם): יש נתונים רק על השנים 2007–2011.
- שיעור מאסרים חוזרים של אסירים שהורשעו בעברות מסוג אלימות במשפחה (שם): יש נתונים רק על השנים 2007–2010.
- תקופת המאסר שנגזרה על אסירים שהורשעו בעברות מין (שם): יש נתונים רק על השנים 2007–2010.
- שיעור מאסרים חוזרים של עברייני מין (שם): יש נתונים רק על השנים 2007–2010.
- יחסי שיעור ההשתתפות של נשים וגברים אשכנזים ומזרחים בני 15 ומעלה בכוח העבודה האזרחי בישראל (הלמ"ס 2011ז): אין שיוך לממד קיים במדד. בשלבים הבאים נבחן פערים עדתיים.
- יחס בין מספר חברות הכנסת הערביות למספר חברי הכנסת (אתר הכנסת): מספרן של חברות הכנסת הערביות נמוך מדי.
- שיעור המדווחים על סכרת בקרב נשים וגברים: נאספו נתונים על 2003, 2004 ו־2009 בלבד.²⁹
- שיעור המדווחים על מוגבלות ועל מוגבלות חמורה בקרב נשים וגברים: נאספו נתונים על 2003, 2004 ו־2009 בלבד.³⁰
- שיעור המדווחים על פעילות גופנית בקרב נשים וגברים: נאספו נתונים על 2003, 2004 ו־2009 בלבד.³¹
- שיעורי בעלי BMI גבוה בקרב נשים וגברים (הלמ"ס 2004): נאספו נתונים על 2003 ו־2004 בלבד.
- מספר חוקרי אלימות במשפחה במשטרת ישראל, לפי דת ומין (אלמגור־לוטן 2010ב): פורסמו נתונים על 2010 בלבד.
- יחס שיעורי ילדים יהודים וערבים בחינוך קדם־יסודי ובמעונות יום עירוניים וציבוריים (הלמ"ס 2012ב): הנתונים ללא פילוח מין.
- חלוקת תפקידים בבית בקרב נשואים בני 20 ומעלה (הלמ"ס 2009ד): הנתונים חד־פעמיים, משנת 2009 בלבד.

29 לנתונים על 2009 ראו הלמ"ס 2009א.

30 לנתונים על 2009 ראו הלמ"ס 2009ב.

31 לנתונים על 2009 ראו הלמ"ס 2009ג.

אינדיקטורים שנבחנו היום ויוכנסו למדד בעתיד

- היחס בין הכנסה חודשית של נשים להכנסה חודשית של גברים לפי השכלה.
- היחס בין השכר לשעה של נשים לזה של גברים לפי השכלה.
- אחוז הנשים לעומת אחוז הגברים במשרות בדרגה העליונה בשירות המדינה.
- מספר הנשים ביחס למספר הגברים שזכו בפרס ישראל.
- אחוז הנשים בעלות רישיון נהיגה לעומת אחוז הגברים בעלי רישיון נהיגה.
- גיל נישואים ממוצע וחציוני של גברים לעומת נשים.
- שיעורי פרייה של נערות בנות 15–19 באוכלוסייה הכללית ובחברה הערבית.
- גיל ממוצע של אישה בלידה ראשונה באוכלוסייה הכללית ובחברה הערבית.

תהליך סינון האינדיקטורים: תוצאות חלקיות של ניתוח גורמים

כאמור, ניתוח גורמים בפרוצדורה סטטיסטית מאפשר לנו לסנן אינדיקטורים בבדיקה הבוחנת אילו מהם מקושרים לאותו גורם סטטיסטי מדומיין. עם זאת, בדומה לפרוצדורות סטטיסטיות רבות, ניתוח גורמים דורש תצפיות מרובות – בין 100 ל-300 (Field 2005). עוד משתנה שיש להתחשב בו בבואנו לבצע את הפרוצדורה הוא מספר האינדיקטורים: היחס בין מספר המשתנים בכל אינדיקטור לבין מספר האינדיקטורים צריך להיות לפחות 1 ל-2. כלומר, כדי לבחון רשימה של 50 אינדיקטורים שאומדים את האי-שוויון המגדרי, על כל אינדיקטור לכלול 100 תצפיות לכל הפחות. מאחר שבמקרה שלנו מדובר בשנים, דרישה זו אינה מעשית ולכן נאלצנו לבצע את ניתוח הגורמים בשלבים ובחלוקה לקבוצות (בהמשך מוצגות חלק מההרצות שערכנו). בגלל מנבלות אלו רוב מדדי המגדר מכילים אינדיקטורים חזקים שיש עליהם נתונים אמינים ממדידה רב-שנתית רצופה, אך הם אינם מקיפים את תופעת המגדר בכללותה. מאחר שמטרתנו הייתה לנסות לשקף תמונה מלאה יותר של האי-שוויון המגדרי, נאלצנו לוותר על גודל המדגם לכל אינדיקטור ובכך להגביל את חוזק התוצאות הסטטיסטיות של ניתוח הגורמים לסינון האינדיקטורים.

לפני הרצת ניתוח הגורמים ביצענו בדיקת קורלציה בין כל זוג אינדיקטורים: אם לא נמצא ביניהם מתאם, אפשר להסיק שהרצתם בפרוצדורת ניתוח גורמים לא תיתן לנו כל מידע נוסף על הקיים, מאחר שככל הנראה אין הם קשורים למשתנה החזוי שהוא תוצאת ניתוח הגורמים. לעומת זאת אם נמצא מתאם גבוה או מלא בין שני אינדיקטורים, לא יהיה אפשר לבודד את התרומה של כל אחד לגורם החזוי בניתוח הגורמים, והניתוח יצא שגוי. לכן בדיקת הקורלציות היא עוד כלי לסינון האינדיקטורים. עוד שלב מקדמי שביצענו לפני ניתוח הגורמים, ושבעזרתו סיננו את האינדיקטורים, הוא בחינת ההתפלגויות שלהם: האם הן נורמליות או לכל הפחות אין בהן סתירות חזקות להתפלגות נורמלית? עלייה תלולה או ירידה חדה יפגעו בניתוח הגורמים.

בתהליך סוננו כמה וכמה אינדיקטורים, למשל בתחום ההשכלה והעוני. כל האינדיקטורים של ההשכלה מתואמים זה עם זה. נבחרו שניים: בעלי 13–15 שנות לימוד, ובעלי 16 שנות לימוד ומעלה, והאינדיקטורים בעלי תואר ראשון ובעלי השכלה של 13 שנות לימוד ומעלה נמחקו. עוני אחרי תשלומי העברה ועוני לפני תשלומי העברה מתואמים מאוד, ובתהליך הסינון נשאר עוני אחרי תשלומי העברה, שכן הוא מביא בחשבון גם את מעורבות מערכת הרווחה. בגלל מגבלות הניתוח – תוצאה של מספר התצפיות המצומצם על כל אינדיקטור – עשינו ניתוח גורמים לכל אינדיקטור בממד שבו הוא נמצא, ובחנו את המתאמים של כל אינדיקטור לאינדיקטורים אחרים הדומים לו ולכלל האינדיקטורים, וכך ביצענו עוד שלב בתהליך הסינון. לוח 2 להלן מציג את תוצאות ניתוח הגורמים למשתנים שהיו עליהם תצפיות החל בשנות התשעים.

לוח 2

ניתוח גורמים של כמה משתנים

Component Matrix*

		Component				
		1	2	3	4	5
w_participation	השתתפות בכוח העבודה	.972				
w_salary	שכר חודשי	.922				
w_wage	שכר לשעה	.854				
w_parttime	עבודה במשרה חלקית		.882			
pov_before	תחולת העוני לפני תשלומי העברה		.743			.508
pov_after	תחולת העוני אחרי תשלומי העברה		.636	.653		
pov_gap	פער העוני		-.759			.437
pov_pay	הבטחת הכנסה		-.702		-.479	
educ_BA	שיעורי בעלי השכלה גבוהה	-.885				
educ_13_15	שיעורי בעלי 13-15 שנות לימוד	.750				
educ_16	שיעורי בעלי 16 שנות לימוד ומעלה	.867				
educ_13	שיעורי בעלי 13 שנות לימוד ומעלה	.938				
health_expectancy	תוחלת החיים	-.678	.603			
health_good	תחושת בריאות סובייקטיבית טובה		-.854			
health_best	תחושת בריאות סובייקטיבית טובה מאוד		.768		-.421	
pol_mp	שיעור חברות כנסת	.736			.507	
pol_ministers	שיעור שרות		.791			
pol_ruling	שיעור חברות כנסת בממשלה			.542	.648	-.456

* Extraction Method: Principal Component Analysis. 5 components extracted.

אפשר לראות שכל קבוצת אינדיקטורים מתואמת לכמה גורמים. לוח 3 להלן מציג כמה דוגמאות להרצות של ניתוח גורמים על ממדים שונים במדד. יש לציין שרק משתנים שהיו עליהם נתונים משנות התשעים מופיעים בהרצות.

לוח 3
דוגמאות להרצות

Component Matrix*

	Component	
	1	
w_participation	.819	
w_salary	.897	
w_wage	.891	
w_parttime	.624	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

* 1 component extracted.

Component Matrix*

	Component	
	1	2
pov_before	.918	
pov_after	.819	-.539
pov_gap		.975
pov_pay	.715	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

* 2 component extracted.

Component Matrix*

	Component	
	1	
pov_before	.848	
pov_gap	.615	
pov_pay	.762	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

* 1 component extracted.

Correlations

		educ_BA	educ_13_15	educ_16	educ_13
educ_BA	Pearson Correlation	1	-.621*	.429	.290
	Sig. (2-tailed)		.010	.097	.275
	N	16	16	16	16
educ_13_15	Pearson Correlation	-.621*	1	-.738**	-.544*
	Sig. (2-tailed)	.010		.001	.029
	N	16	16	16	16
educ_16	Pearson Correlation	.429	-.738**	1	.965**
	Sig. (2-tailed)	.097	.001		.000
	N	16	16	16	16
educ_13	Pearson Correlation	.290	-.544*	.965**	1
	Sig. (2-tailed)	.275	.029	.000	
	N	16	16	16	16

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).
 ** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Component Matrix*

	Component
	1
educ_BA	.653
educ_13_15	-.863
educ_16	.956
educ_13	.864

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 * 1 component extracted.

Component Matrix*

	Component
	1
health_expectancy	.719
health_good	-.968
health_best	.735

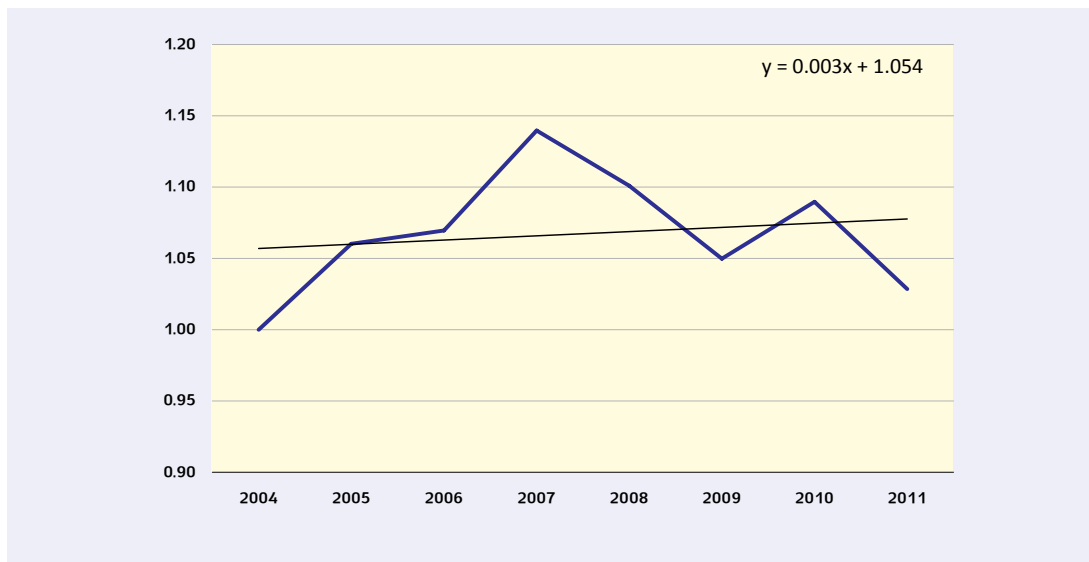
Extraction Method: Principal Component Analysis.
 * 1 components extracted.

ג: המדד ללא כל אחד מן הממדים

נספח זה עוסק בבחינת התלות של המדד בכל ממד מממדיו. לשם כך בחנו את תוואי המדד בניכוי כל ממד (תרשימים 41–49). התקבלה תוצאה צפויה והיא מראה כי תוואי המדד אינו תלוי בשום ממד מהממדים. עם זאת, אף על פי שאיחדנו את דרך הביטוי שלהם, היחידות בכל אינדיקטור ובכל ממד שונות, ולכן גובה שיעורי השינוי בהם נגזר מגודל האוכלוסייה שבה הם נמדדו. בפוליטיקה, למשל, מצד אחד שיעור השינוי גבוה מפני שמספר חברות הכנסת קטן, ולכן הזעזועים בממד זה חריפים יותר, ומצד אחר להשפעה של אישה אחת במעמד כה בכיר יש משקל רב בהרבה מאשר להשפעתה של אישה אחת על שיעור השינוי בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה, למשל, לכן ניתן להסביר פער זה. אנחנו מאמינות אפוא ששינויים מגדריים בתפקידים בפוליטיקה אמורים להשפיע ביתר עוצמה על תוואי מדד האי־שוויון המגדרי.

תרשים 41

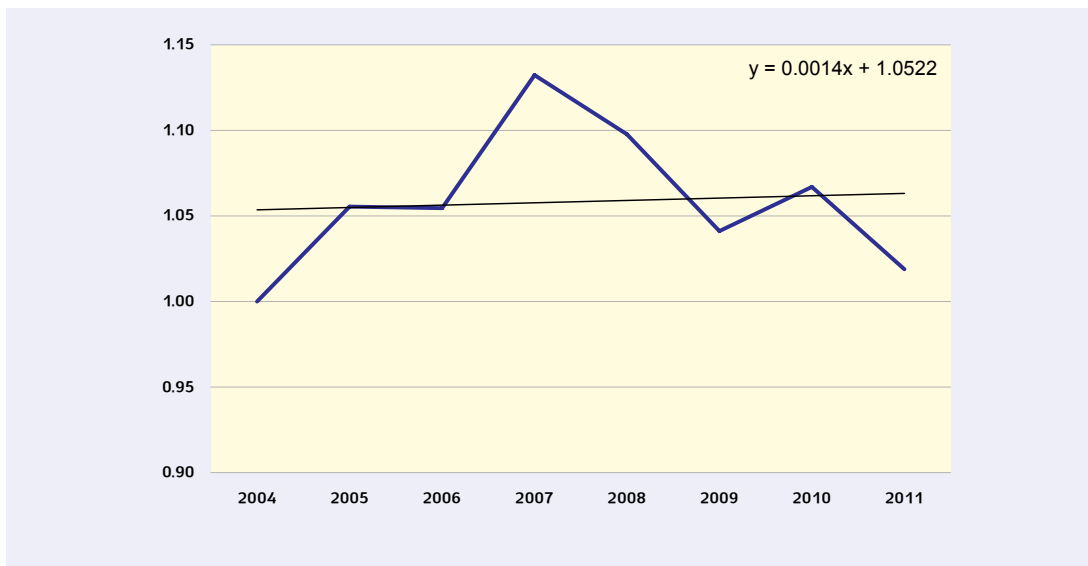
המדד בלי ממד שוק העבודה

ניכוי ממד שוק העבודה אינו משפיע על המדד. התוואי הוא אותו תוואי.

תרשים 42

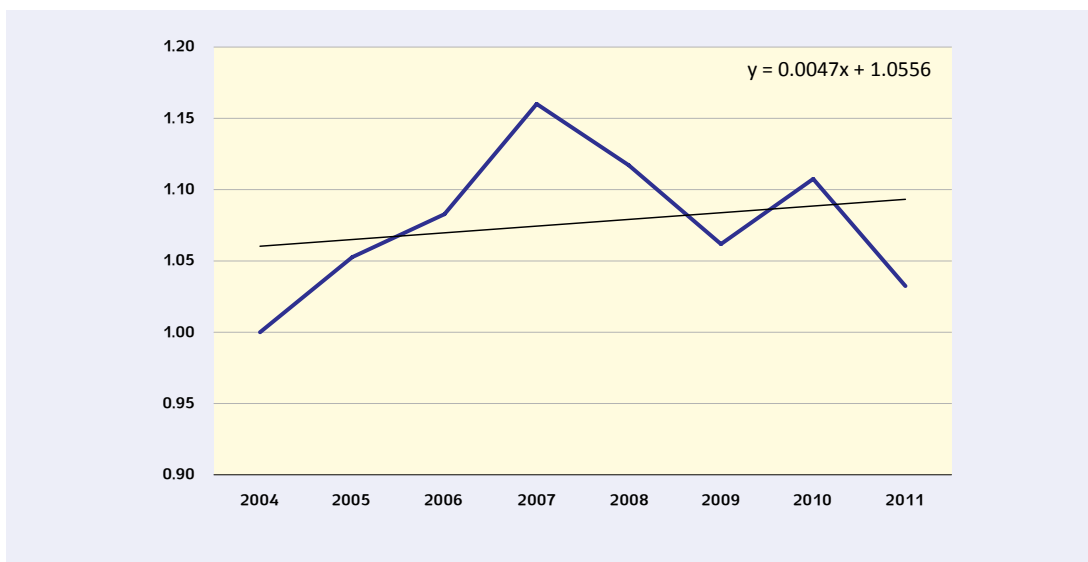
הממד בלי ממד האלימות

ללא ממד האלימות שיפוע הממד קטן. אף על פי שגם בלעדיו המגמה הכללית נשמרת, ממד זה משפיע על הממד כולו.

תרשים 43

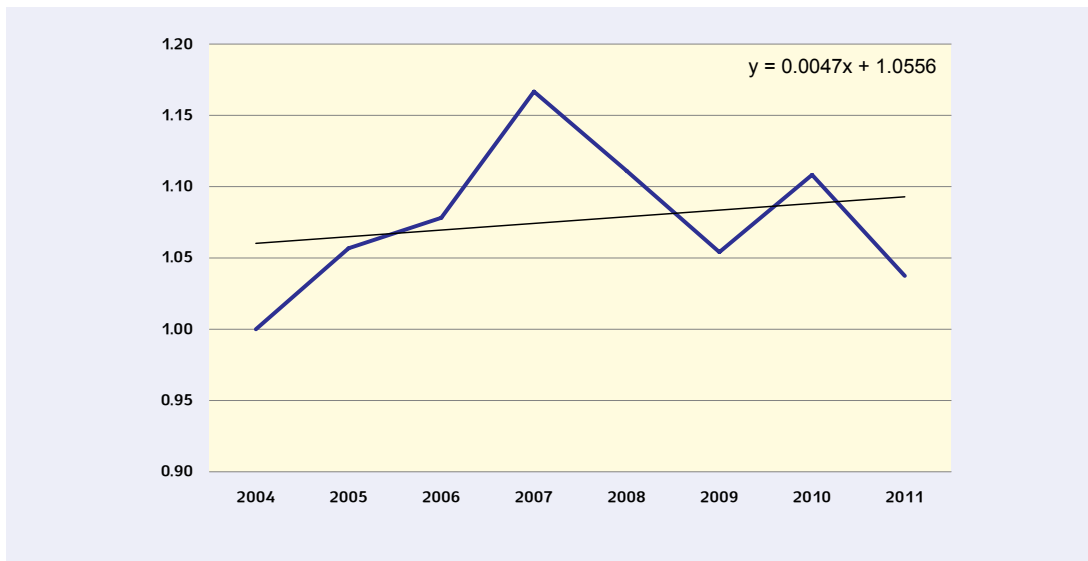
הממד בלי ממד הפריפריה

המגמה נשמרת גם ללא ממד הפריפריה, אם כי השיפוע גדל מעט.

תרשים 44

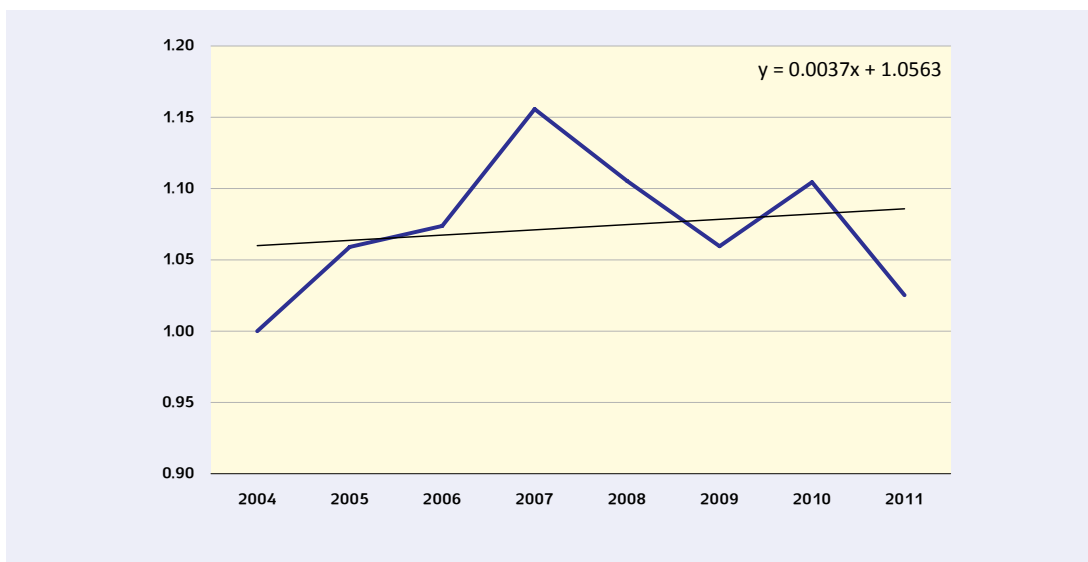
המדד בלי מומד החברה הערבית

גם ללא מומד החברה הערבית מגמת המדד נשמרת, אם כי השיפוע גדל מעט.

תרשים 45

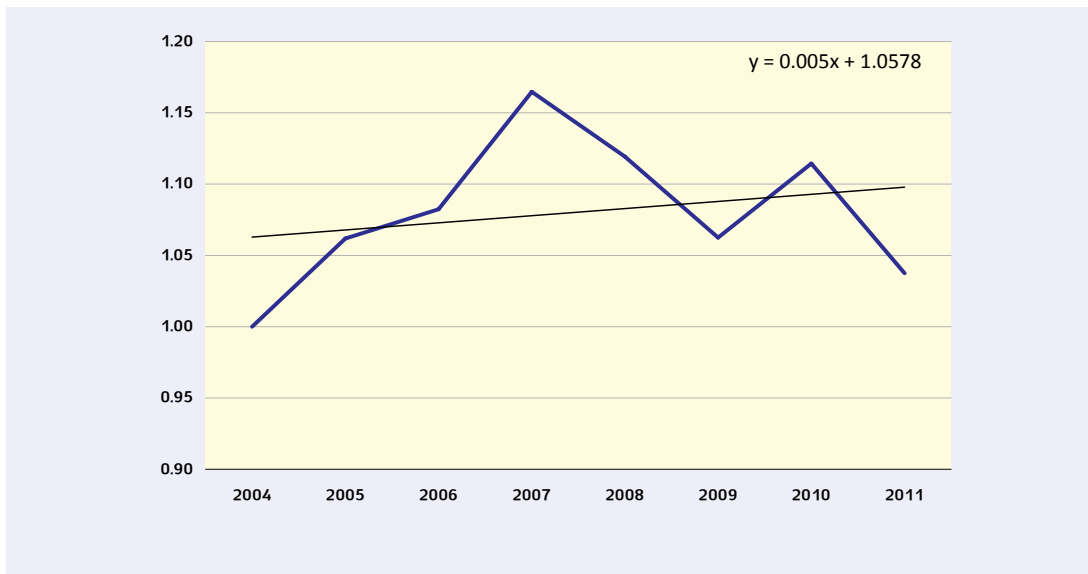
המדד בלי מומד העוני

המדד ללא מומד העוני נראה כפי שהוא נראה עם מומד העוני, עם אותה מגמה בדיוק ואותו שיפוע, כלומר למומד זה השפעה מועטה.

תרשים 46

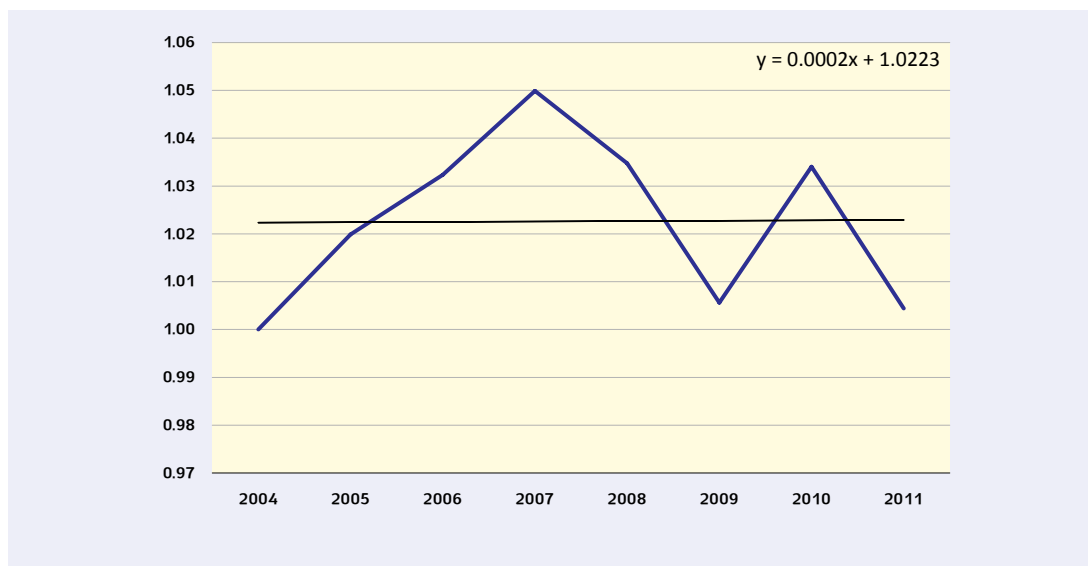
הממד בלי ממד ההשכלה

ללא ממד ההשכלה שיפוע הממד גבוה במעט, כלומר להשכלה יש השפעה ממתנת על הממד כולו, אך התוואי ומגמות השינוי נשמרים עם ממד ההשכלה או בלעדיו.

תרשים 47

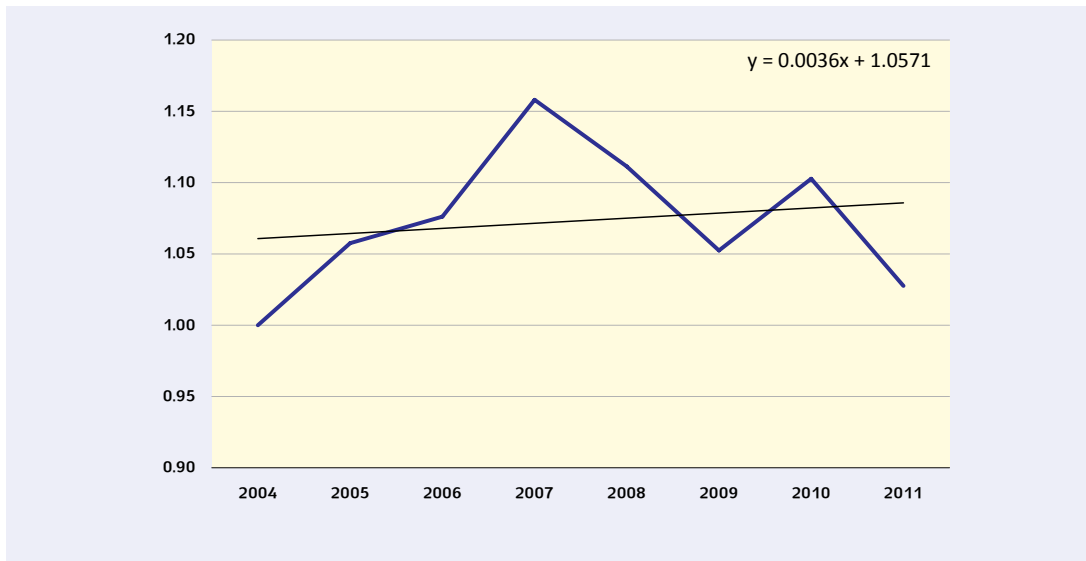
הממד בלי ממד הפוליטיקה

נראה כי ממד הפוליטיקה משפיע על שיפוע הממד. אמנם בלעדיו השיפוע מתון יותר, אך גם בלעדיו תוואי הממד נשמר ומגמות העלייה והירידה עומדות בעינן.

תרשים 48

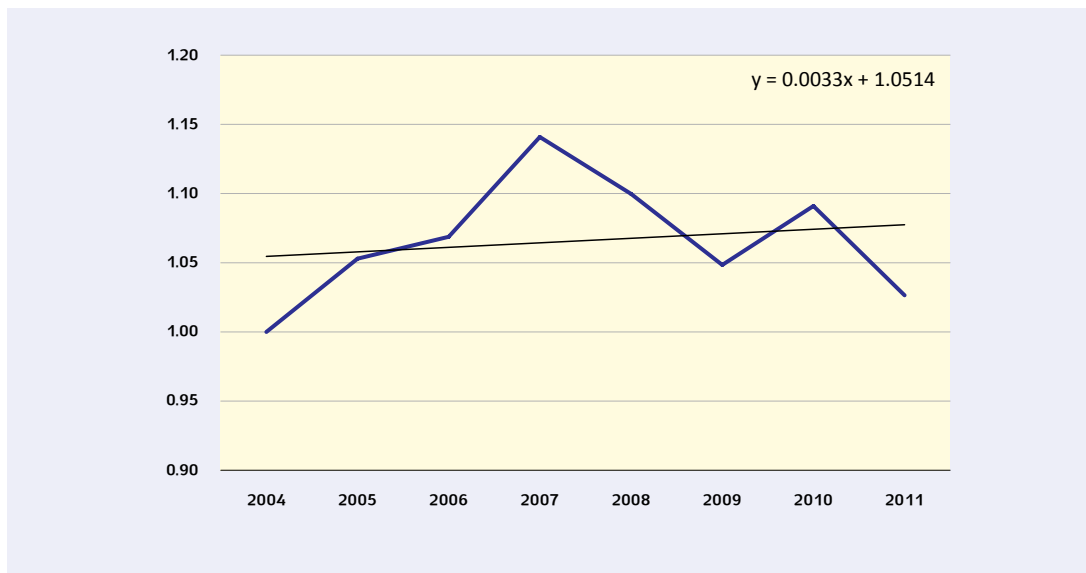
המדד בלי מודד הבריאות

ללא מודד הבריאות המדד נראה בדיוק כפי שהוא נראה עם מודד הבריאות: אותה מגמה ואותו שיפוע.

תרשים 49

המדד כולל שמונת הממזדים

ד: המדד ללא העלאה בריבוע של הממדים בנוסחה

כאמור, הנוסחה לחישוב המדד שלנו היא:

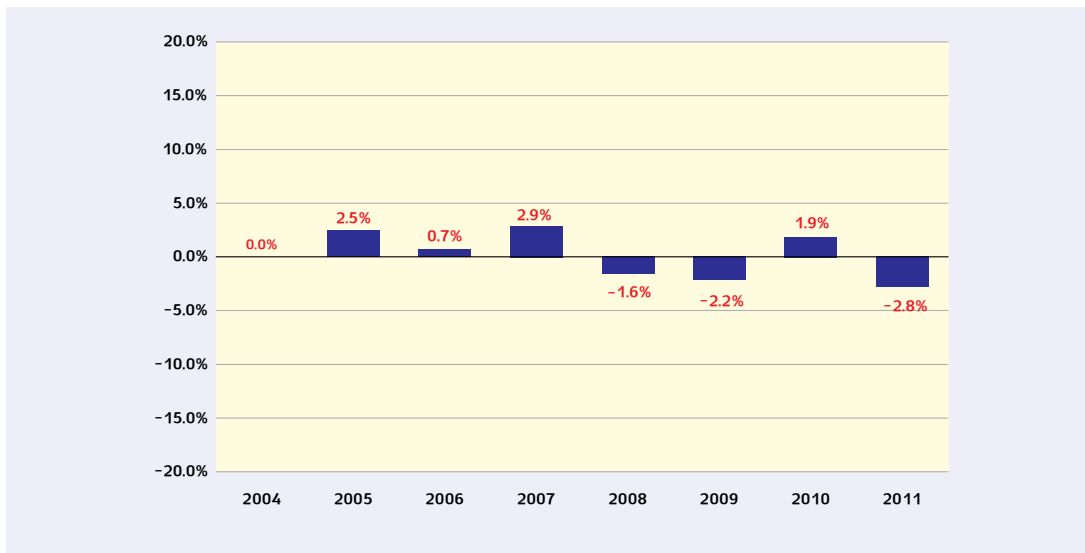
$$\text{המדד} = \frac{1}{8} * (\text{שוק העבודה}) + \frac{1}{8} * (\text{עוני}) + \frac{1}{8} * (\text{השכלה}) + \frac{1}{8} * (\text{בריאות}) + \frac{1}{8} * (\text{פוליטיקה}) + \frac{1}{8} * (\text{פריפריה}) + \frac{1}{8} * (\text{חברה ערבית}) + \frac{1}{8} * (\text{מקרי אלימות})$$

נוסחה זו שימשה את ארגון ה־OECD במדד ה־SIGI למדידת האי־שוויון המגדרי במוסדות החברתיים ולחיבור הממדים השונים. הנוסחה מבטאת שוויון במשקלות בין הממדים. כאמור, באין דרך אמפירית או תיאורטית לקבוע את המשקלות, הפתרון המקובל הוא חלוקה שווה, שכן אין דרך אחרת לתעדף ממד אחד על פני ממד אחר. הפונקציה שבחר ה־OECD אינה ליניארית, בהנחה שאי־שוויון מגדרי מתקשר לקיפוח נשים. כשהאי־שוויון גדל, הקיפוח גדל בשיעור גבוה ממנו, ולא־שוויון יש יתר משקל בכל ממד. חוסר הליניאריות פירושה גם שהמדד לא מאפשר פיצוי מלא בין הממדים אלא רק פיצוי חלקי. פיצוי חלקי מרמז שאי־שוויון גבוה בממד אחד יכול להתקזז עם אי־שוויון נמוך בממד אחר רק באופן חלקי.

משיקולים אלו אימצנו גם אנחנו נוסחה זו לאמידת מדד האי־שוויון. עם זאת רצינו לבחון את השפעתה של בחירה בהעלאה בריבוע של כל ממד. לשם כך בחנו את תוצאות המדד ללא העלאה בריבוע של כל ממד וממד במשוואה המשקללת את כולם יחד. תרשים 50 מראה את מדד המגדר עם משקולות שוות ללא העלאה בריבוע של ערכי הממדים:

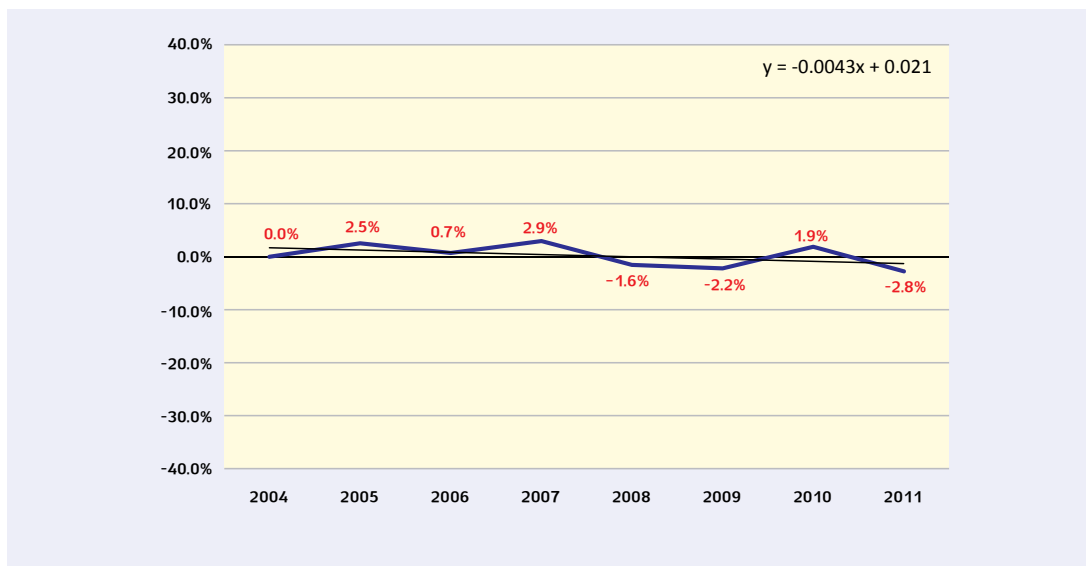
תרשים 50

תוצאות מדד המגדר בישראל 2011-2004 ללא העלאה בריבוע

תרשים 51

מדד המגדר 2011–2004

במצב זה האי־שוויון יציב יותר, אך המגמה נשמרת ונקודות השיא והשפל מתמזערות. בד בבד יש עלייה קלה באי־שוויון המגדרי בשנים 2007–2004. בין 2008 ל־2009 האי־שוויון ירד, אך ב־2010 הורע מצבן של נשים. ב־2011 חל שיפור.

רשימת התרשימים והלוחות

תרשים 1	ממדים ואינדיקטורים של מדד המגדר
תרשים 2	תוצאות מדד המגדר בישראל בשנים 2004–2011
תרשים 3	מדד המגדר 2004–2011: שיעורי שינוי בכל שנה בהשוואה לקודמתה
תרשים 4	שיעור ההשתתפות של נשים וגברים בשוק העבודה מבני 15 ומעלה
תרשים א4	היחס בין נשים לגברים בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה
תרשים 5	מספר העובדים במשרה חלקית
תרשים א5	היחס בין נשים לגברים העובדים במשרה חלקית
תרשים 6	הכנסה חודשית ממוצעת
תרשים א6	היחס בין הכנסתן החודשית של נשים להכנסתם החודשית של גברים
תרשים 7	הכנסה ממוצעת לשעת עבודה
תרשים א7	היחס בין הכנסתן של נשים לשעה לבין הכנסתם של גברים לשעה
תרשים 8	שיעור עובדות הקבלן ממקבלי השכר מחברות כוח אדם
תרשים א8	היחס בין נשים עובדות קבלן לגברים עובדי קבלן מכלל עובדי הקבלן
תרשים 9	שיעור הנשים העובדות במשרה חלקית (בגין היותן עקרות בית)
תרשים 10	שיעור הנשים הבלתי מועסקות (בגין היותן עקרות בית)
תרשים 11	שיעור הנשים המועסקות בהייטק מכלל המועסקים בהייטק בישראל
תרשים 12	אי־שוויון מגדרי בממד שוק העבודה בישראל 2004–2011
תרשים א12	ערכי ממד שוק העבודה
תרשים 13	מספר הפניות החדשות למרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית
תרשים 14	מספר התיקים בגין תלונות נשים על עברות מין שהועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות
תרשים 15	מספר המטופלות במרכזים של משרד הרווחה לטיפול באלימות במשפחה
תרשים 16	מספר התיקים שנפתחו במשטרה בגין תלונות של נשים על עברות אלימות במשפחה
תרשים 17	שיעור התיקים שנסגרו מחוסר ראיות
תרשים 18	אי־שוויון מגדרי בממד האלימות נגד נשים 2004–2011
תרשים א18	ערכי ממד האלימות נגד נשים
תרשים 19	יחס שיעור ההשתתפות בכוח העבודה האזרחי בין נשים לגברים בפריפריה ובמרכז
תרשים 20	פערי שכר חודשי בין נשים לגברים במרכז ובפריפריה
תרשים 21	אי־שוויון מגדרי בממד הפריפריה 2004–2011
תרשים א21	ערכי ממד הפריפריה
תרשים 22	שיעורי השתתפות בשוק העבודה של נשים וגברים בחברה הערבית בישראל
תרשים א22	היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה
תרשים 23	שיעור הגברים והנשים המועסקים במשרה חלקית בחברה הערבית מתוך כוח העבודה האזרחי בישראל
תרשים א23	היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים המועסקים במשרה חלקית מתוך כוח העבודה האזרחי בישראל
תרשים 24	פער בהכנסה החודשית בחברה הערבית בישראל (בש"ח)
תרשים א24	היחס בין נשים ערביות לגברים ערבים בישראל בהכנסה חודשית
תרשים 25	פער בין גברים ערבים לנשים ערביות בשכר לשעת עבודה
תרשים א25	היחס בין גברים ערבים לנשים ערביות בישראל בהכנסה לשעת עבודה
תרשים 26	היחס בין שיעור המשכילות לשיעור המשכילים בחברה הערבית בישראל

שיעור הנשים הערביות מקרב מגישות התלונות על עברות אלימות במשפחה	תרשים 27
אי־שוויון מגדרי בממד החברה הערבית	תרשים 28
ערכי ממד החברה הערבית	תרשים 28א
תחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומסים	תרשים 29
יחס תחולת העוני בין נשים לגברים בישראל	תרשים 29א
מספר מקבלי גמלת הבטחת הכנסה	תרשים 30
היחס בין נשים לגברים בשיעור מקבלי גמלת הבטחת הכנסה	תרשים 30א
אי־שוויון מגדרי בממד העוני 2004–2011	תרשים 31
ערכי ממד העוני	תרשים 31א
שיעור בעלי 13 שנות לימוד ומעלה ובעלי 16 שנות לימוד ומעלה	תרשים 32
היחס בין נשים לגברים הלומדים 13–15 שנות לימוד	תרשים 32א
היחס בין נשים לגברים הלומדים 16 שנות לימוד ומעלה	תרשים 32ב
אי־שוויון מגדרי בממד ההשכלה 2004–2011	תרשים 33
ערכי ממד ההשכלה	תרשים 33א
מספר הנשים בכנסת ובממשלה	תרשים 34
היחס בין שיעור חברות הכנסת לשיעור חברי הכנסת	תרשים 34א
היחס בין שיעור השרות לשיעור השרים בממשלה	תרשים 34ב
אי־שוויון מגדרי בממד הפוליטיקה 2004–2011	תרשים 35
ערכי ממד הפוליטיקה	תרשים 35א
תוחלת חיים של נשים ושל גברים	תרשים 36
היחס בין תוחלת החיים של נשים לתוחלת החיים של גברים	תרשים 36א
שיעורי התמותה של נשים ושל גברים (שיעור ל-100,000 איש)	תרשים 37
היחס בין שיעור התמותה של נשים לשיעור התמותה של גברים	תרשים 37א
שיעור המעריכות והמעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד	תרשים 38
היחס בין נשים לגברים המעריכים שבריאותם טובה או טובה מאוד	תרשים 38א
אי־שוויון מגדרי בממד הבריאות 2004–2011	תרשים 39
ערכי ממד הבריאות	תרשים 39א
המודל לאומדן מדד המגדר בישראל	תרשים 40
המדד בלי ממד שוק העבודה	תרשים 41
המדד בלי ממד האלימות	תרשים 42
המדד בלי ממד הפריפריה	תרשים 43
המדד בלי ממד החברה הערבית	תרשים 44
המדד בלי ממד העוני	תרשים 45
המדד בלי ממד ההשכלה	תרשים 46
המדד בלי ממד הפוליטיקה	תרשים 47
המדד בלי ממד הבריאות	תרשים 48
המדד כולל שמונת הממדים	תרשים 49
תוצאות מדד המגדר בישראל 2004–2011 ללא העלאה בריבוע	תרשים 50
מדד המגדר 2004–2011	תרשים 51

תוצאות מדד המגדר 2004–2011: עליות וירידות בכל ממד בכל שנה	לוח 1
ניתוח גורמים של כמה משתנים	לוח 2
דוגמאות להרצות	לוח 3

מדד המגדר, פרי פיתוח חדשני ופורץ דרך של **שוות** • המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית במכון ון ליר בירושלים, הוא כלי לבחינה רחבת היקף של רמת האי־שוויון המגדרי בין גברים לנשים בישראל לאורך השנים. המדד מציג תמונה מפורטת של מצב האי־שוויון בתחומי חיים שונים (עבודה, השכלה, בריאות, עוני, אלימות, ייצוג פוליטי, יחסי מרכז-פריפריה, החברה הערבית), ומאפשר לתת ציון כולל לרמת האי־שוויון המגדרי בישראל על בסיס מצרף הגורמים הקובעים את מצבן של נשים בחברה.

שלא כמו מדדי מגדר אחרים, המשווים בין ישראל למדינות אחרות על בסיס מספר מועט מאוד של משתנים, מדד המגדר הוא הראשון מסוגו הבוחן אי־שוויון מגדרי במגוון רב של תחומי חיים בתוך המדינה גופא. מדד המגדר מאפשר לבחון כיווני התפתחות בכל תחום ובכל מרכיב, ובו בזמן להציע תמונה כוללת של מצב האי־שוויון המגדרי בישראל. בכך נעוצה תרומתו הייחודית ועל כן בכוחו לשמש מצפן מדיניות למקבלי החלטות ולגורמים ממשלתיים וציבוריים במדינת ישראל. מדד המגדר גם מספק לארגוני נשים ולגורמים בחברה האזרחית מצע לפעילותם לשינוי יחסי הכוח המגדריים ולקידום צדק מגדרי בישראל.